

İŞUQA MEMLEKETİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nursel ASLANTÜRK*

Özet

Adı Hitit metinlerinden öğrenilen bugünkü Elazığ çevresinde yer alan İşuqa memleketi, Hitit memleketine bağlı olarak yönetilmiş ve her iki memleket arasındaki ilişkiler I.(II.)Tuthaliya döneminde başlamıştır. İşuqa I.Şuppiluliuma döneminde kesin olarak Hitit hakimiyetine girmiş; IV.Tuthaliya döneminin sonuna kadar ise tamamen durulmuştur.

Hitit metinlerinden, yalnızca İşuqa memleketinin tanrılarını değil, aynı zamanda krallarını ve onların kültteki önemli görevleri de öğrenilmektedir. İşuqa memleketinin, Hatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bir belge bulunmamaktadır. Sadece I.Tiglatpileser, III.Salmanassar ve Urartu belgeleri bu bölge hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar sözcükler: İşuva/İşuqa, Elazığ, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, İmikuşağı, Tegarama, Hahhum, Arişarruma, Kılışhepa, Ehlişarruma.

A RESEARCH ON İŞUQA COUNTRY

Abstract

The name of İşuqa country (around Elazığ city now) which is learnt from the Hittite tablets had managed by dependently with Hittites and the relationship between the two countries had started during the period of I.(II.)Tuthaliya. İşuqa had been started to enter the domination of Hittites during I.Şuppiluliuma definitely; it had been to quite down up to end of the period of IV.Tuthaliya completely.

The Hittite tablets teach us, not only the gods of İşuqa country but also the kings of the country that they had important functions on cult. There is not any evidence about the independence of İşuqa country before the collapse of Hatti country. The information about the region was only seen on the tablets of I.Tiglatpileser, III.Salmanassar and Urartian documents.

Keywords: İşuva/İşuqa, Elazığ, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, İmikuşağı, Tegarama, Hahhum, Arişarruma, Kılışhepa, Ehlişarruma.

---

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı. e-posta: n.aslanturk3@gmail.com.

Giriş

Hitit çiviyazılı metinlerde adı geçen İşuqa¹ memleketi, bugünkü Elazığ çevresini kapsamakta olup; sınırları kuzeyde Murat Nehri, batıda ve güneybatıda ise Fırat Nehri ile çevrelenmekte bu nedenle güneydoğusu da Murat ve Fırat Nehri havzalarını Hazar Gölü'nden ayıran sıradağlar tarafından sınırlandırılır². Klasik dönem kaynaklarında Fırat Nehri ve onun ana kolu olan Murat nehri arasındaki bölge Melitene ve Sophene'ye karşılık gelmektedir³. Bugün bu bölge; 1975 yılında tamamlanmış olan Keban Baraj gölü suları altında kalmıştır; ancak su basmasını takip eden yoğun arkeolojik kurtarma çalışmalarıyla eski yerleşim yerleri ile ilgili önemli ipuçları elde edilmiştir⁴. Elazığ'ın güneydoğusunda, Alışam köyünün güneyinde bulunan Norşuntepe'de⁵, Eski Hitit Krallık dönemi IV.tabakayla başlayan dikdörtgen planlı 4 ev kalıntısıyla belirmektedir. III.tabakada da, Büyük Hitit İmparatorluk döneminde önemli bir yerleşmenin mevcut olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk dönemi başlarına tarihlenen çok sayıda çanak-çömlek buluntuları ele geçirilmiştir⁶.

Elazığ'ın doğusunda, Tepecik adlı köyün güneybatısında bulunan Tepecik/Makaraztepe'de⁷ ise yapılan araştırmalarda; Eski Hitit Dönemi'nin sonlarına ya da Orta Hitit Dönemi'nin başlarına tarihlendirilen bir mühür, ayrıca Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk dönemine ait çanak-çömlek ele geçirilmiştir⁸.

¹ Adının analizi: Anlamı bilinmeyen “ış” gövdesine yer adı suffixi “-uqa” getirilerek oluşturulmuştur. Schuler 1965: 104'te “-uqa” yer suffixinin Protohattice olduğunu söylemektedir.

² Weidner 1923: 4 dn.5; Cavaignac 1931: 104; Goetze 1940: 25vd., 40; Güterbock 1944: 396; Bossert 1946: 16; Bilgiç 1945-1951: 26, dn.192; Kinal 1953: 6; Alp 1956: 80; Cornelius 1958a: 386; Cornelius 1963: 242-243; Cornelius 1958b: 5; Garstang-Gurney 1959: 40vd.; Güterbock 1961: 85; Klengel 1963: 283; Klengel 1968: 63; Klengel 1976-1980: 214; Monte-Tischler 1978: 154-156; Singer 1985: 105; Köroğlu 1996: 91; Marizza 2009: 96; Barjamovic 2011: 129.

³ Barjamovic 2011: 129; ayrıca Eski Anadolu adı olan Suppa(na)'nın İşuqa'nın yanında Elazığ bölgesine verilen bir başka ad olduğunu düşünmektedir.

⁴ Bkz. Whallon-Kantmann 1970: 1-6; Yaramancı 1970: 13-19; Serdaroğlu 1970: 29-39; French 1970: 53-56; Whallon-Wright 1970: 61-65; Loon-Buccellati 1970: 73-87; Hauptmann 1970: 103-113; Harper 1970: 131-134; Koşay 1970: 139-142; Esin 1970: 147-158; Kuban 1970: 173-177; Tükel-Bakırer 1970: 183-186; Yaramancı 1971: 1-5; Kökten 1971: 13-16; Serdaroğlu 1971a: 23-26; French 1971: 31-33; Ögün 1971: 39-42; Loon 1971: 47-56; Güterbock 1971: 57; Hauptmann 1971: 71-79; Harper 1971: 91-94; Koşay 1971: 99-101; Esin 1971: 107-117; Alpöge 1971: 131-138; Serdaroğlu 1971b: 139-143; Kökten 1972: 1-2; Serdaroğlu 1972: 7-23; French-Mitchell-Diamant-Mcnicoll-Helms 1972: 45-53; Ertem 1972: 63-68; Ögün 1972: 75-76; Hauptmann 1972: 87-101; Harper 1972: 119-121; Koşay 1972: 127-132; Esin 1972: 139-147; Ödekan 1972: 159; Peters 1972: 163-172; Kökten 1974: 1-5; Serdaroğlu 1974: 13-18; French 1974: 25-41; Ertem 1974: 59-63; Hauptmann 1974: 71-82; Wäfler 1974: 83-84; Kock-Malec-Storch 1974: 85; Harper 1974: 103-105; Esin 1974: 109-121; Esin-Arsebük 1974: 137-141; Arsebük 1974: 143-147; Erder 1974: 161-163; Koşay 1976; Kökten 1976: 1-3; Serdaroğlu 1976: 9-10; French-Mitchell 1976: 13-18; Hauptmann 1976a: 25-26; Driesch 1976: 27-31; Hauptmann 1976b: 41-59; Boessneck-Driesch 1976a: 60-69; Esin 1976a: 101-108; Esin 1976b: 119-133; Arsebük-Korfmann 1976: 134-144; Boessneck-Driesch 1976b: 145-146; Koşay 1976: 175-182; Günay 1976: 183; İlder 1976: 195-203; Koyunlu 1976a: 215-218; Koyunlu 1976b: 218; French 1979: 1-5; Duru 1979a: 13-18; Ögün 1979: 25-28; Ertem 1979: 33-36; Hauptmann 1979: 43-60; Esin 1979: 79-94; Boessneck-Driesch 1979: 95-96; Esin 1979: 115-119; Peters 1979: 127-134; Koyunlu 1979: 143-149; Duru 1979b; Ertem 1982a: 1-5; Hauptmann 1982: 13-40; Esin 1982: 71-93; Esin-Arsebük 1982: 119-125; Yalçın 1982: 135-136; Peters-Tessensohn 1982: 139-164; Peters 1982: 201-215; Koyunlu 1982: 233-247; Koyunlu 1982: 267-272; Ertem 1982b; Sevin 1987: 451-501; Harmankaya-Tanıncı 1996; Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1997; Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğan 2002; Harmankaya-Erdoğan 2002.

⁵ Bkz. Harita 1, 3.

⁶ Hauptmann 1969-1970: 21-78; Hauptmann 1970: 103-130; Hauptmann 1971: 71-90; Hauptmann 1972: 87-118; Hauptmann 1974: 71-102; Hauptmann 1976: 41-100; Hauptmann 1979: 43-78; Hauptmann 1982: 15-70, Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1998; Hauptmann 1998-2001: 596-603; Harmankaya-Erdoğan 2002.

⁷ Bkz. Harita 1, 3.

⁸ Whallon-Kantman 1970: 1-12; Esin 1970: 147-172; Esin 1971: 107-130; Esin 1972: 139-158; Esin 1974: 137-160; Esin 1976: 101-118; Esin 1979: 79-114; Esin 1982: 71-118; Sevin 1987: 534; Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1997; Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1998.

Elazığ'ın Baskil ilçesinin güneyinde yer alan İmikuşağı'nda⁹, Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk (7., 8., 9. ve 10. yapı katları) dönemine ait buluntular ele geçirilmiştir¹⁰.

Elazığ'ın 30km. doğusunda, Aşağı İçme köyü yakınında yer alan Korucutepe'de¹¹ de Hitit mimari buluntuları, Eski Hitit Dönemi ve de Büyük Hitit İmparatorluk dönemi çanak-çömlek buluntularının yanı sıra, 12 adet pişmiş topraktan koni şeklinde mühür ele geçirilmiştir; bunlar, Hitit İmparatorluk dönemi hiyeroglif damga mühürlerinin baskılarını taşımaktadırlar¹².

Özetle Norşuntepe, Tepecik, Korucutepe ve İmikuşağı'ndaki tüm bu arkeolojik veriler bu bölgedeki güçlü Hitit etkisini göstermektedir.

Eski Hitit Dönemi'ne ait çiviyazılı belgelerde İşuua¹³ memleketinin adı geçmemektedir. Bu durum, Hititler'in İşuua ile olan ilişkilerinin bu dönemden sonra başladığını göstermektedir. Ancak bu memleketin coğrafi konumu¹⁴ göz önünde bulundurulduğunda, Hitit memleketine ait daha eski çiviyazılı belgelerde şimdiye kadar İşuua memleketinden söz edilmemesi sadece bir tesadüf olmamalıdır. Hitit iktidarının güneydoğu yönüne doğru genişlemesi esnasında Hititler, İşuua ile temas etmeyen daha güneyde olan bir güzergah kullanmış olmalıydılar.

1957 yılında Boğazköy'de Büyükkale'nin güneydoğusundaki kazı çalışmaları sırasında bulunmuş olan Akadça ve Hititçe olmak üzere çift dilli yazılmış olan I.Ĥattuşili'nin askeri seferlerini anlatan (CTH 4)¹⁵ metinlerde¹⁶, İşuua hakkında hiçbir bilgiye rastlanılmaması Hitit güçlerinin, Ĥaĥĥu¹⁷'ya giderken biraz daha güneyde bir güzergah kullanmış olduklarını göstermektedir¹⁸. Buna karşın İşuua, Hititler'in Kuzey Suriye üzerindeki etkilerini artırmasıyla birlikte Hitit politikası için önem kazanmaya başlamış bu durum rekabet halindeki iki güç arasında bir sınır bölgesi olan İşuua'nın, stratejik açıdan çok önemli bir role sahip olduğunu da göstermektedir. İşte bu andan itibaren de Hitit çiviyazılı belgelerde "İşuua memleketi/şehri" adına rastlanılmaktadır¹⁹.

KUB 23.11 (CTH 142) "Orta Hitit?"²⁰

⁹ Bkz. Harita 2, 3.

¹⁰ Sevin 1995; Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğru 2002; Konyar 2004; Konyar 2007: 406.

¹¹ Bkz. Harita 1, 3.

¹² Whallon-Kantman 1968: 1-2; Loon-Buccellati 1970: 73-102; Loon-Güterbock 1972: 79-86; Ertem 1979: 33-42; Ertem 1982a: 1-14; Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğru 2002.

¹³ Biz bu memleketle aynı adı taşıyan bir bayramı "(ĥ)işuuaş" ve de bir tanrıyı "Dİşuua=Dİşuua=Dİşue" biliyoruz.

¹⁴ Bkz. Harita 4, 5, 6.

¹⁵ KBo 10.1; KBo 10.2; KBo 10.3; KBo 50.198; KUB 23.41(+IBoT 3.134; KUB 57.48+ VBoT 13; IBoT 4.264; KUB 23.20(+KUB 23.33(+KUB 40.6; KUB 23.31.

¹⁶ Savaş 1997: 270.

¹⁷ Ertem 1973: 33-34; Monte-Tischler 1978: 61-62'de: Forlanini: "Kommagene"; Berger: "Divriğ"; Garstang: "Kangal"; Lewy: "Kuzey Suriye'de ya da Kilikya'nın doğusunda"; Goetze: "Elbistan bölgesinde"; Cornelius: "Elbistan bölgesindeki Ĥaĥĥu ile Kızılırmak vadisinin yukarısındaki Kaniş'e bağlı olarak Hitit'teki Ĥaĥĥu farklıdır"; Garstang-Gurney: "Alaca'da"; Garelli: "Elbistan bölgesinde"; Schuler: "Elbistan bölgesinde"; Orlin: "Malatya'nın kuzeydoğusundan yaklaşık 100km. uzaklıkta Harput bölgesinde"; Archi-Pecorella-Salvini: "Gaziantep"; Otten: "Fırat'ın batısında ya da doğusunda Malatya yakınlarında"; Liverani: "Lidar Höyük"; Salvini 1994: 66 dn.10: "Maraş ile Samsat arası"; Günbattı 2005: 776 dn. 16: "Samsat"; Özgüç 2009: 57: "Samsat".

¹⁸ Klengel 1968: 63.

¹⁹ Ertem 1973: 61-62; Monte-Tischler 1978: 154-156; Monte 1992: 57; KBo 45.179 öy.II 1; KBo 50.188 ay. 2'; KBo 50.246 lk.kol. x+1; KBo 55.202(+KBo 22.139+KUB 16. 35(+KUB 20. 22(+KUB 22.21(+KUB 20.22(+KUB 22.21 x+1.

²⁰ Bossert 1946: 20; Garstang-Gurney 1959: 123; Carruba 1977: 162-163; Heinhold-Krahmer 1977: 256-257; Klinger-Neu 1990: 142; Börker-Klähn 1994: 146; Haas 1994: 338 dn.203; Taracha 1997: 74-84; Hawkins 1998: 16 dn.65, 28 dn.170, 29 dn.185; Klengel 1999: 104; Easton-Hawkins-Sherratt-Sherratt 2002: 99; Klinger 2002a: 446-447; Hoffner 2002: 167;

ay.III

28 [nu LUGAL KUR^{URU} I-šu-ya.....ku-u-ru-ur] IŞ-BAT nu-uš-ši LUGAL^{URU} Hur-ri

29 [an-da ya-ar-re-eš-ta .....ú-ga^m Tu-ut-ħa-li-ia LUGAL.GAL I-NA KUR^{URU} I]-šu-ya la-aħ-ħi-ia-
u-ya-an-zi pa-a-u-un

30 [ ]KUR^{URU} I-šu-ya za-aħ-ħi-ia-aħ-ħa-at

31 [ ]-]x ú-it nu-mu KUR-e EGIR-an

32 [ ] ta-la-aħ-ħu-un na-aš-ta GIM-an

33 [ ]ú-ga-aš-ta šal-li KUR-e KUR^{URU} I-šu-ya

34 [ ] 1 É^{TIM} ku-e-nu-un

Çeviri:

28 [İşuğa kralı.....düşmanı] tuttu ve Hurri kralı ona

29 [yardım etti.....Ben büyük kral Tuthaliya İşuğa memleke]tine savaşmak için gittim.

30 [ ] İşuğa memleketi(yle) savaştım.

31 [ ]-]x geldi ve arkamdan memleket

32 [ ] serbest bıraktım ve ne zaman/-diğında

33 [ ]]. Sonra ben büyük memleketi, İşuğa memleketini

34 [ ] bir evi öldürdüm (yok ettim).

Değerlendirme:

Daha önceleri IV.Tuthaliya dönemine tarihlendirilen²¹, fakat sonradan I.(II.)Tuthaliya dönemine tarihlendirilmesi gerekli olduğu anlaşılan²² metinde bu kralın ilk defa İşuğa'ya karşı elde ettiği zaferden söz edilmektedir.

Adı geçen kralın İşuğa memleketini KUR-e šal-li “büyük memleket” olarak tanımlamasından dolayı; Hitit memleketinin tüm kapsamına kıyasla, büyük bir memleketi teşkil ettiği de anlaşılmaktadır.

KBo 1.5 öy.I 8-13, 20-24 (CTH 41)²³ “Akadça”

8 šum-ma [i-na-an]-na mât^{al} I-šú-[ya arad]^{dš} Šamši^{ši} it-ti^{dš} Šamši^{ši}

9 nu-kú[r-tam iz-za-a]b-du^{dš} Šamši^{ši} a-n[a ta-ħa-az]-zi-šú-nu al-li-ik

10 mât [^{al}I-š]ú-ya el<<-eħ>>-e-šú ù^a [I-šu-ya-i-]ú a-na pa-ni^{dš} Šamši^{ši}

11 ip-par-ši-du i-na mât Hur-ri ú-r[i]-i-du^{dš} Šamši^{ši} a-na amêli Hur-ri

Melchert 2003: 48 dn.23; Heinhold-Krahmer 2004: 39-40; Torri 2005: 394; Heinhold-Krahmer 2007: 380; Savaş 2007: 658; Taracha 2007: 660; Gander 2010: 28-35, 112-114.

²¹ Garstang-Gurney 1959: 120-123; Bossert 1946: 20; Heinhold Krahmer-Hoffman-Kammenhuber-Mayer 1979: 247.

²² Klengel 1968: 64; Klengel 1976-1980: 215; Ertem 1990: 578; Torri 2005: 394; Taracha 2007: 660; buna karşın Koşak, hethiter.net/hetkonk (v.1.849): “I.Tuthaliya'nın Yıllıkları” olarak vermektedir.

²³ Weidner 1923: 88-111; Goetze 1940: 36-59; Beal 1986: 432-433; Boysan-Dietrich 1987: 13; Beal 1992: 117; Haas 1994: 772 dn.6; Beckman 1996: 13-22; Börker-Klähn 1996: 37-104; Cate 1998: 34-53; Klengel 1999: 106; Martino-Imparati, 2001: 349, 352, 357, 359; Melchert 2003: 90; Liverani 2004: 53-81; Klinger 2005: 357; Carruba 2005: 262-263; Schwemer 2005/2006: 224, 229-230; Martino 2010: 189; Dardano 2010: 57-58; Gander 2011: 62.

12 um-te<<-eḫ>>-ir ardâni-ja te-e-ir-mi ù amêlu Ḫur-ri a-na ar-ka

13 a-na ^dŠamši^ši ki-e-a-am um-te<<-eḫ>>-ir l[a]

Çeviri:

8 Şimdi İšuua halkı, majestenin köleleri,

9 majesteye karşı düşmanca davranmaya başladığından, ben majeste onlara karşı [savaşmaya] gittim.

10 (ve) İšuua memleketini yendim. Fakat [İšuua halkı] majestenin önünden

11 kaçtı ve Ḫurri memleketine indi. Ben majeste Ḫurrili'ye

12 haber gönderdim: “Kölelerimi iade et!” Fakat Ḫurrili

13 ben majesteye şöyle haber gönderdi: “Hayır!”

20 amêlu Ḫur-ri ardâni-ja a-na ^dŠamši^ši ú-ul ú-te-ir-ma šâbê-šú

21 šisê^zun-šú iş-pur mât ^{al}I-šú-ya i-na ar-ki ^dŠamši^ši

22 e-iḫ-bu-du-nim mi-na-am-me-e šallâti^zun alpê^zun immerê^zun ik-šú-du

23 [a]-na mât Ḫur-ri uš-te-ri-bu ^dŠamši^ši a-šâ-ar šâ-ni-im-ma

24 [a]-na ^{lu}nakri a-na ta-ḫa-az-zi ú-ši-ib

Çeviri:

20 Ḫurrili bana, ben majesteye, kölelerimi iade etmedi. Yaya (ve)

21 arabalı savaşçıları sevketti. Onlar, majestenin yokluğunda İšuua memleketini

22 mahvettiler. Ele geçirdikleri tüm NAM.RA'ları, sığırları ve koyunları

23 Ḫurri memleketine götürdüler. Ben, majeste, başka

24 düşmana karşı savaşmak için bir başka yerde kaldım.

Değerlendirme:

I 8: İšuua halkından, arad: “köle” CAD (A): 210”; arad ^dŠamši^ši “majestenin köleleri” olarak bahsedilmektedir. Bu hitap şekli İšuua'nın Hitit hakimiyetinde olduğunu göstermektedir.

Kizzuātna kralı Šunaššura ile I.(II.)Tuthaliya²⁴ arasında yapılan bu antlaşmada, İšuua'nın Ḫatti memleketinin Yukarı Fırat'taki sınır bölgelerinde düşmanca davrandığını ve bundan dolayı adı geçen kralın buraya bir sefer düzenlemiş olduğu anlatılmaktadır.

Kralın bu seferi sonucunda İšuua'da Hitit hakimiyeti tekrar kurulmuştur. Ancak İšuualılar, Hurri memleketine kaçmış ve Ḫatti memleketinden ayrılıp Ḫurri memleketine sadakatle bağlanmıştı. Bu durum, Hurri'lerle İšuualılar'ın müttefik olduğunu da göstermektedir.

Metnin 20-24.satırlarından Hurri kralının Hitit'e karşı takınmış olduğu tutum:

1. I.(II.)Tuthaliya, Hurri kralından kölelerini geri vermesini istemiş (str.12) ancak bu isteğini Hurri kralı geri çevirmiştir.
2. Hititlerin hak sahibi olduğu İšuua topraklarına saldırmıştır.

²⁴ Goetze 1940: 36 dn.141: “I.Šuppiluliuma” dönemine tarihlendirmektedir.

3. Hurri kralı, Hatti kralının yokluğundan yararlanarak İşuqa memleketini tekrar yağmalamıştır.

Bu antlaşma, İşuqa'nın iki güç -Hatti ve Hurri memleketleri- arasında sürekli bir çekişme kaynağı olduğunu göstermektedir.

KUB 23.14 II (CTH 211) “Orta Hitit?”²⁵

- 1 *na-at-kán A-NA^mŠa-u[š²-ša²-tar²*
- 2 *ne-e-an-ta-ti nu-uš-[*
- 3 *a-pí-el ŠA KUR^{URU}Hur-[ri²*
- 4 *na-aš-kán an-da I-N[A*
- 5 *ÉRIN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} Š[A²*
- 6 *an-da i-mi-ia-an-t[a²-ti²*
- 7 *at-ta-aš-mi-iš IŠ-ME [*
- 8 *na-aš I-NA KUR^{URU}I-šu-u[a za-aḫ-ḫi-ia pa-it*

Çeviri:

- 1 Ve o Šau[ššatar²
- 2 Onlar yöneldiler ve onlar [
- 3 onun Hur[ri] memleketinin [
- 4 Ve o içinde [
- 5 yaya (ve) arabalı savaşçılar [
- 6 içine karıştılar (girişirler).[
- 7 babam duydu.[
- 8 Ve İşuq[a] memleketine [savaşa gitti.

Değerlendirme:

Tarihlendirilmesinde farklı görüşlerin mevcut olduğu²⁶ bu metinden İşuqa memleketine I.Arnuqanda döneminde de bir sefer düzenlendiği, dolayısıyla İşuqa'nın bu kral döneminde de düşmanca tavırlar sergilediği öğrenilmektedir.

İşuqa hakkında tarihi kesin olarak tespit edilen ilk bilgiler III.Tuthaliya dönemine aittir:

KBo 1.1 öy. 10-24 (CTH 51)²⁷ “Akadça”

²⁵ Bossert 1946: 26; Carruba 1977: 176; Beal 1992: 199, dn.744; Klinger 1998: 110; Klengel 1999: 109; Torri 2005: 395; Martino 2010b: 192.

²⁶ Klengel 1976-1980: 215: “I.(II.)Tuthaliya dönemine tarihlendirmektedir”; buna karşın Kraemer-Hoffman-Kammenhuber-Mayer 1979: 247: “I.Arnuqanda ve sonrası, ancak ÉRIN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ},ten dolayı I.Šuppiluliuma ve sonrasına” tarihlendirmektedir. Beal 1992: 199; Torri 2005: 395 ve Koşak, hethiter.net/hetkonk (v.1.849): “I.Arnuqanda'nın yıllıklarına ait fragmandır.”

²⁷ Weidner 1923: 2-37; Monte-Tischler 1978: 163-164; Starke 1990: 449; Freu 1992: 58; Haas 1994: 43, 338 dn.193; 385 dn.42; Beckman 1996: 37-50; Trémouille 1997: 27 dn.74; Hawkins 1998a: 282-283; Klengel 1999: 129, 138; Altman 2000: 13-14; Cohen 2001: 77 ve dn.22; Schwemer 2001: 406-407, 446 dn.3709, 461 dn.3804, 3806, 462 dn.3808, 3811, 3812,

- 10 šarru rabû šar mât^{al}Ḫa-at-ti a-na pa-ni-šú ul-tar-ra-aḫ a-na tar-zi a-bi-šú šá šar mât^{al}Ḫa-at-ti mât^{al}I-šú-ya it-ta-kir
- 11 šabê šá mât^{al}Ḫa-at-ti i-na mât^{al}I-šú-ya i-te-ir-bu šabê^{al}Gur-ta-li-iš-ša šabê^{al}A-ra-ya-an-na mât^{al}Za-az-šá
- 12 mât^{al}Ka-lam-áš-ma mât^{al}Tim^{im}-na^{hur.sag}Ḫa-li-ya^{hur.sag}Kar-na šabê^{al}Túr-mi-it-ta mât^{al}Al-ḫa mât^{al}Ḫur-ma^{h[ur.s]ag}Ḫa-ra-na
- 13 mi-iš-lu šá mât^{al}Te-ga-ra-ma šabê^{al}Te-pu-ur-zi-ja šabê^{al}Ḫa-az-ga ù šabê mât^{al}Ar-ma-ta-na tar-zi a-bi-ja it-ta-ak-ru
- 14 ù^dŠamši^{ši} mŠu-ub-bi-lu-li-u-ma šarru rabû qarradu šar mât^{al}Ḫa-at-ti na-ra-am^dTešup²⁸ id-du-uk-šú-nu-ti
- 15 a-ni-na šabê šá i-na qâti-ja iš-ḫi-du an-nu-ú i-na mât^{al}I-šú-ya i-te-ru-ub ù mi-nu-me-e šabê^{zun}an-nu-tum
- 16 ù mâtâti an-nu-tum i-na tar-zi a-bi-ja it-ta-ak-ru ù e-bir-ti mât^{al}I-šú-ya i-na libbi^{bi} amêl^{amêl}nakri áš-bu
-
-
-
-

- 17 ù^dŠamši^{ši} mŠu-ub-bi-lu-li-u-ma šarru rabû šar mât^{al}Ḫa-at-ti qar[rad]u na-ra-am^dTešup at-ta-la-ak a-na mu-ul-tar-ri-ḫu-ut[-ti-š]ú
- 18 [š]á^mTu-uš-rat-ta šarri^{nâr}Puratta e-te-bi-ir-ma a-na mât^{al}I-šú-ya at-ta-lak ù mât^{al}I-šú-ya i-na š[á-nu-ut]ti-šú
- 19 el-te-eḫ-šú-nu-ti i-na šá-nu-ut-ti-ja a-na ardâni-ja ut-te-ir-šú-nu-ti šabê ù mâtâti šá tar-zi a-bi-ja
- 20 i-na libbi^{bi} mât^{al}I-šú-ya i-te-ir-bu šabê^{al}Gur-ta-li-iš-ša šabê^{al}A-ra-ya-an-na mât^{al}Za-az-zi-šá mât^{al}Te-ga-ra-ma
- 21 mât^{al}Tim-mi-na^{hur.sag}Ḫa-li-ya^{hur.sag}Kar-na šabê^{al}Túr-mi-it-ta mât^{al}Al-ḫa mât^{al}Ḫur-ma^{hur.sag}Ḫa-ra-na
- 22 mišlu šá mât^{al}Te-ga-ra-ma šabê^{al}Te-pu-ur-zi-ja šabê^{al}Ḫa-az-ga šabê^{al}Ar-ma-ta-na šabê an-nu-tum ù mâtâti
- 23 ul-la-tum al-te-eḫ-šú-nu-ti a-na mât^{al}Ḫa-at-ti ut-te-ir-šú-nu-ti mâtâti šá al-ku-ú um-te-eš-šir-šú-nu-ti a-na áš-ri-šú-nu-ma
- 24 it-ta-áš-bu ù mi-nu-me-e šabê šá ú-me-iš-ši-ru a-na šabê-šú-nu-ma i-te-ir-bu ù mât^{al}Ḫa-at-ti áš-ri-šú-nu-ma iz-za-bat

3813; 480 dn.3926, 495 dn.4059; Martino-Imparati 2001: 349; Klinger 2001: 288-289 dn.43, 45; Bryce 2005: 184-186; Torri 2005: 397; Haas 2006: 230-231; Gromova 2007: 278-279; Forlanini 2010: 156.

²⁸ Laroche 1946-1947: 61.

Çeviri:

- 10 Ben, büyük kral, Hatti memleketi kralı, onun huzurunda azametimi sürdürdüm. Hatti memleketi(nin) kralının babası zamanında Işuğa memleketi düşman olmaya başladı.
- 11 Bundan dolayı Hatti memleketinin askerleri Işuğa memleketine girdi. Babamın zamanında Gurtalişsa şehri askerleri, Araçanna şehri askerleri, Zazişa memleketi,
- 12 Kalaşma memleketi, Timana memleketi, Haliça dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alha memleketi, Hurma memleketi, Harana dağı,
- 13 Tegarama memleketinin yarısı, Tepurzija şehri askerleri, Hazga şehri askerleri ve Armatana şehri askerleri düşman oldu.
- 14 Fakat Fırtına tanrısının sevgilisi, Hatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Šuppiluliuma onları yendim.
- 15 Şimdi benden kaçmış olan (bu) askerler, Işuğa memleketine girmişti.
- 16 Babamın zamanında düşman olmaya başlayan bütün bu memleketler ve bu askerler, düşman arasında ve Işuğa memleketinin ötesinde yaşıyorlardı.

-
-
-
-
- 17 Ve Fırtına tanrısının sevgilisi, Hatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Šuppiluliuma
  - 18 kral Tuşratta'nın büyüklük taslaması yüzünden savaşa gittim. Fırat nehrini geçtim ve Işuğa memleketine gittim ve Işuğa memleketini ikinci kez
  - 19 yendim. İkinci kez onları kölelerim yaptım. Babamın zamanında
  - 20 Işuğa memleketine geçen Gurtalişsa şehri askerleri, Araçanna şehri askerleri, Zazişa memleketi, Tegarama memleketi,
  - 21 Timana memleketi, Haliça dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alha memleketi, Hurma memleketi, Harana dağı,
  - 22 Tegarama memleketinin yarısı, Tepurzija şehri askerleri, Hazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri
  - 23 yendim ve Hatti memleketine iade ettim (tekrar fethettim). Zaptettiğim (bu) memleketleri serbest bıraktım ve kendi yerlerinde
  - 24 yaşıyorlardı. Serbest bıraktığım bütün insanlar kendi halklarıyla birleştiler ve Hatti memleketi onları topraklarına kattı.

Değerlendirme:

10: abi-šú šá šar mât^{al}Ḫatti: “Kralın babası” zamanında düşman olan memleketler:

11: ^{al}Gur-ta-li-iš-ša: “Gurtališša şehri”; Ertem 1973: 32; Monte-Tischler 1978: 228’de: Cornelius: “Arzağa’da”.

^{al}A-ra-ua-an-na:

“Arağanna şehri”; Ertem 1973: 13; Monte-Tischler 1978: 29-30’da: Forrer: “Paphlagonien’de, Kaška memleketi”; Gurney: “Paphlagonien”; Goetze “Hitit krallığının kuzeybatısında”; Garstang-Gurney: “İşuğa ve Kumani arasında Aravene’de”; Cornelius: “Kızılırmak’ın batısında, Frigya’da Maša’nın bir boyu”; Haas: “Kaška krallığında ya da sınırında”.

mât^{al}Za-az-šá:

“Zaziša memleketi”; Ertem 1973: 164; Monte-Tischler 1978: 497’de: Goetze: “Hitit krallığının kuzeydoğusunda”; Schuler: “Çorum’da; Amasya’nın güneyinde Yeşilirmak kenarında”; Schuler: “Yukarı Memlekette”.

12: mât^{al}Ka-lam-áš-ma:

“Kalašma memleketi”; Ertem 1973: 63-64; Monte-Tischler 1978: 163-164; Ertem 1980: 26-27’de: Gurney: “Aşağı yukarı Paphlagonien”; Garstang: “Maraş’ta”; Garstang-Gurney: “Maraş, Fırat ve Tohma Suyu arasında”; Goetze: “Anadolu’nun kuzeybatısında”; Cornelius: “Kerasus/Giresun”; Schuler: “Hitit krallığının kuzeybatısında”.

mât^{al}Tim^{im}-na:

“Timana memleketi”; Ertem 1973: 142; Monte-Tischler 1978: 423’te. Garstang-Gurney: “Tumana?”; Cornelius: “Tumana?”.

^{al}Túr-mi-it-ta:

“Turmitta şehri”; Ertem 1973: 27-28; Monte-Tischler 1978: 442-444’te: Kapancjan: “Arapkir’de”; Garstang-Gurney: “Yenihan’da”; Cornelius: “Zile”; Schuler: “Nerik çevresinden biraz daha uzak”; Werner: “Merzifon çevresinden biraz daha uzak”; Orlin: “Sivas ve Alışar arasında”; Ünal: “Sivas-Tokat hattının kuzeyi”.

mât^{al}Al-ḫa:

“Alḫa memleketi”; Ertem 1973: 7; Monte-Tischler 1978: 7: “Malatya’da Ebene civarında”.

mât^{al}Ḫur-ma:

“Ḫurma memleketi”; Ertem 1973: 52-53; Monte-Tischler 1978: 124-126’da: Garstang: “Urumja Hüyük Pingan’da”; Lewy: “Elbistan”; Garstang-Gurney: “Kapadokya’da”; Goetze: “Hitit krallığının güneydoğusunda”; Cornelius: “Gürün’de”; Orlin: “Cerablus ve Malatya arasındaki dağlık bölgede”.

13: mât^{al}Te-ga-ra-ma:

“Tegarama memleketi”: Kültepe tabletlerinde hem kārūm hem de wabartum olarak geçen ve bugünkü Gürün olduğu kabul edilmektedir²⁹.

²⁹ Günbattı 2002: 84-85; Barjamoviç, 2011: 132.

mât^{al}Ar-ma-ta-na:

“Armatana memleketi”; Ertem 1973: 17; Monte-Tischler 1978: 38-39’da: Goetze: “İşuğa’nın güneyinde”; Garstang-Gurney: *Arawana=gr.=Araçene*; Goetze: “Hitit krallığının güneydoğusunda”; Cornelius: “Kuzey Suriye’de Laodikea’da Ramitha”.

18: nârPuratta: “Fırat Nehri”³⁰.

I.Şuppiluliuma’nın Mitannili Şattiūaza ile yaptığı antlaşmanın bu tarihi giriş kısmında adı geçen Hitit kralının İşuğa’ya karşı elde ettiği iki galibiyetinden söz edilmektedir. Birinci saldırının nedeni, Hattuša’nın III.Tuthaliya tarafından yönetildiği dönemde yani kralın babası zamanında İşuğa’nın gittikçe düşman olmasıdır (str.10). İşuğa düşman olmadan önce Hitit hakimiyetinde olmalıdır. Bu hakimiyet ise I.(II.)Tuthaliya’nın askeri saldırısıyla sağlanmıştır. Metnin 18. ve 19. satırlarında özellikle vurgulanan İşuğa’nın ikinci mağlubiyeti I.Şuppiluliuma tarafından gerçekleştirildiğine göre I.(II.)Tuthaliya’nın saldırısı İşuğa’nın Hatti memleketine ilk mağlubiyeti olmalıdır.

Kralın babası zamanında Gurtališša, Araçanna, Zaziša, Kalašma, Timana, Haliya dağı, Karna dağı, Turmitta, Alha, Hurma, Harana dağı, Tegarama, Tepurziya, Hazga ve Armatana memleketlerinin/şehirlerinin düşman oldukları ve Hitit kralına karşı geldikleri metnin 11., 12. ve 13. satırlarında anlatılmaktadır. İşuğa’nın Hitit’e düşman olmasından dolayı muhtemelen bu memleketler/şehirler de Hitit’e düşman olmuşlardır. Bu memleketlerin/şehirlerin coğrafi konumunu göz önünde bulundurduğumuz zaman Hitit memleketinin kuzeyden, güneyden ve doğudan yani dört bir yandan düşman saldırılarına maruz kaldığını görmekteyiz. Bu durumda babası, Büyük Hitit kralı Şuppiluliuma’yı ordunun başında bu memleketlere karşı sefere göndermiştir. Bu arada hemen belirtmek gerekir ki Şuppiluliuma’nın Hitit tahtına geçmeden önce babası tarafından orduyu komuta etmekle görevlendirildiği, oğlu II.Muršili tarafından kaleme alınan ve literatüre “Şuppiluliuma’nın İcraatları” olarak geçen metinlerden bilinmektedir³¹. Bu memleketlerin, ilerleyen Hitit ordusuna karşı ordularıyla birlikte İşuğa’ya doğru çekildiklerini ve orada yaşamaya başladıkları öğrenilmektedir. Bu olaylar (yani str.10-16 arası) I.Şuppiluliuma’nın babasının zamanında meydana gelmiştir.

I.Şuppiluliuma tahta geçince yani kral olunca İşuğa memleketine ikinci kez sefer düzenlemiştir. Bu seferin nedeni ise Mitanni kralı Tušratta’nın büyüklük taslaması olarak gösterilmiştir. Büyük Hitit kralının İşuğa memleketine sefere giderken Fırat’ı geçtiğinden söz etmesi İşuğa’nın coğrafi konumu için oldukça önemlidir. Bu durumda Hitit kralı Mitanni’ye gitmeden önce güzergahı üzerinde bulunan İşuğa’ya saldırmış ve onu ikinci kez yenmiştir. Ancak bu ikinci seferin nedeni muhtemelen yine İşuğa’nın eskiden olan düşmanca tavırları ve çevresindeki memleketlerin/şehirlerin İşuğa’ya sığındıklarında İşuğa’nın onları kabul etmesi olmalıdır³².

³⁰ Ertem 1973: 198; Monte-Tischler 1978: 543-544.

³¹ Güterbock 1956: 62, 68; Beal 1992: 414.

³² Altman 2000: 20.

Gurtališša→	Araçanna→	Zazišša→	Kalašma→
Timana→	Ḫaliya Dağı→	Karna Dağı→	Turmitta→
Alḫa→	Ḫurma→	Ḫarana Dağı→	Tegarama→
Tepurziya→	Ḫazga→Armatana→	Fırat nehri→	Išuua

KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 6-12 (CTH 88)³³

6 ka-ru-ú KUR.KUR^{MEŠ URU}Ḫa-at-ti [I]Š-TU^{LÚ}KÚR ar-ḫa ḫar-ga-nu-ya-an e-eš-ta e-di-iz x x [x]
7 nu^{LÚ}KÚR^{URU}Ka₄-aš-ka-aš ú-it nu [KUR].KUR^{MEŠ URU}Ḫa-at-ti ḫar-ga-nu-ut nu-za^{URU}Ne-na-aš-ša-
an ZAG-an
8 i-ja-at e-di-iz-ma IŠ-T[U KU]R^{URU}ŠAP-LI-TI^{LÚ}KÚR^{URU}Ar-za-u-ya-aš ú-it nu a-pa-a-aš-ša
9 KUR.KUR^{MEŠ}Ḫa-at-ti ḫar-ga-nu-ut nu-za^{URU}T[u-u-ya-nu-an^{URU}Ú-da-an-na ZAG-an i-ja-at

10 e-di-iz-ma^{LÚ}KÚR^{URU}A-ra-u-un-n[a-aš ú-i]t nu KUR^{URU}Ga-aš-ši-ja ḫu-u-ma-an ḫar-ga-nu-ut

11 e-di-iz-ma^{LÚ}KÚR^{URU}Az-zi ú-i[t nu KUR.KUR^{MEŠ}]Š UGU-TI ḫu-u-ma-an-da ḫ[ar-g]a-nu-ut

12 nu-za^{URU}Ša-mu-ḫa-an ZAG-an i-ja-a[t^{LÚ}KÚR^{URU}]I-šu-ya-aš-ma ú-it [nu KUR^{UR}]U Te-ga-ra-ma
ḫar-ga-nu-ut

Çeviri:

6 Eskiden Ḫatti memleketleri düşman memleketler tarafından mahvedilmişti.

7 Kaşkalkı düşman geldi ve Ḫatti memleketlerini mahvetti ve Nenašša şehrini kendi sınırı

8 yaptı. Arzaçalı düşman Aşağı memlekete doğru geldi ve o da

³³ Goetze 1940: 21-26; Bossert 1946: 16-17; Kitchen 1962: 51; Güterbock 1973b: 101; Haas-Wäfler 1976: 78; Heinhold-Krahmer 1977: 40-41; Imparati 1977: 39-40, 45-46 dn.96; Monte-Tischler 1978: 383-384; Bryce 1986: 89; Forlanini 1990: 109-112; Bryce 1992: 7; Beal 1992: 75, dn.266; Haas 1994: 22 dn.62, 321 dn.51, 366 dn.377, 379; Trémouille 1997: 36 dn.109; Hawkins 1998b:10 dn.31; Klengel 1999: 130, 146, 240; Schwemer 2001: 479-480 dn.3922, 3936, 495 dn.4059; Mazoyer 2002: 186; Bryce 2003: 181; Altman 2004: 76; Börker-Klähn 2007: 91 dn.1(KBo 4.28 olarak yazılmış.); Collins 2007: 45; Forlanini 2010: 156; Weeden 2011: 183.

9 Hatti memleketlerini mahvetti; Tuşanuşa şehrini ve Uda şehrini kendi sınırı yaptı.

---

10 Öbür taraftan Araunna'dan düşman geldi ve Gaşşija memleketinin tümünü mahvetti.

---

11 Öbür taraftan Azzi'den düşman geldi ve Yukarı memleketlerin tümünü mahvetti

12 ve Şamuşa şehrini kendi sınırı yaptı. İşuçalı düşman geldi ve Tegarama memleketini mahvetti.

Değerlendirme:

- 7: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Ka₄-aş-ka-aş*: “Kaşkalı düşman”; ^{URU}*Ne-na-aş-ša-an*: Akk. comm. “Nenaşsa şehrini, Nenaşsa'yı”. Ertem 1973: 99; Monte-Tischler 1978: 282-283; Forrer: “Nanessos/Nenizi Aksaray'ın 36km. doğusunda”; Lewy: “Nanessos/Nenizi”; Goetze: “Nanessos”; Garelli: “Nanessos”; Schuler: “Nanessos”; Cornelius: “Nenoassos/Nevşehir”.
- 9: ^{URU}*Tu-u-ya-nu-an*: Akk. comm. “Tuşanuşa şehrini, Tuşanuşa'yı”. Ertem 1973: 148; Monte-Tischler 1978: 447-449; Tyana/Bor. Bugünkü Bor.
- 10: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*A-ra-u-un-na-aş*: “Araunnalı düşman”. Ertem 1973: 13; Monte-Tischler 1978: 29-30; Forrer: “Kaşka memleketin Paphlagonien'de”; Gurney: “Paphlagonien'de”; Goetze: “Hitit krallığının kuzeybatısında”; Garstang-Gurney: “Kumani ve İşuça arasındaki Araçene'de”; Cornelius: “Kızılırmak'ın batısında Frigya'da”; Haas: “Kaşka memleketinde ya da komşusu”.
- ^{KUR} ^{URU}*Ga-aş-ši-ia*: “Gaşşija Memleketi”. Ertem 1973: 31; Monte-Tischler 1978: 188; Ertem 1980: 31-34; Goetze: “Hitit krallığının kuzeybatısında”; Cornelius: KUB 13.2 ve 26.24'teki *Kaşşija*'yı ayırmaktadır=Kızılırmak kenarındaki *Kaşşija* ve Fırat'taki Zeugma”; Macqueen: “Bolu ve Gerede'de ya da Beypazarı ve Ilgaz'da”.
- 11: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Az-zi*: “Azzili düşman” Ertem 1973: 23; Monte-Tischler 1978: 59-60; Forrer: “Trabzon'un güneydoğusunda”; Goetze: “Kelkit'in kaynağında *İşuça*'nın kuzeyinde”; Garstang-Gurney: “Trabzon ve Giresun'un yukarısında”; Cornelius: “Amasya ile Karadeniz arasında”.
- 12: ^{URU}*Şa-mu-şa-an*: Akk. comm. “Şamuşa şehrini, Şamuşa'yı”. Ertem 1973: 118-119 ve Monte-Tischler 1978: 338-341'e göre; Garstang, “Malatya'da”; Gurney, “Malatya'da”; Alp, “Fırat'ın kenarında Murat nehrinin ağzında”; Danmanville, “Sivas ve Malatya arasında”; Goetze, “Fırat'ın

yukarısı ve Kızılırmak'ın yukarısı arasında"; Garstang-Gurney, "Kızılırmak'ın yukarısında"; Goetze, "Kızılırmak'ın yukarısında ya da Sivas'ta"; Güterbock, "ya Malatya'da ya da Murat nehrinin kıyısında"; Koşay, "Arapkir'de"; Ünal, "Fırat kenarında"; Cornelius: "Öse suyu kenarında Kırşehir'de Hüyük"; ayrıca, Trémouille 1997: 60: Forlanini, "Sivaskale ya da Şarkışla"; Martino 2009-2011: 1: Karpe, "Kayalıpınar yakını".

III. Hattuşili dönemine ait olan bu metnin geriye dönük bir anlatımı vardır. III. Tutuşliya döneminde düşmanların dört bir yandan saldırdığı ve Hattuşa'nın yakıldığı öğrenilmektedir. Metin incelenildiğinde kuzeyden Kaşkalılar³⁴ saldırarak bugünkü Nevşehir olan Nenaşsa'yı, Arzağa³⁵ Aşağı memlekete saldırarak bugünkü Bor olan Tuğanuğa ile Uda'yı sınırı yapmıştır. Muhtemelen Hitit memleketinin kuzeybatısında bulunan Araunnalılar yine Hitit memleketinin batısında ya da kuzeybatısında bulunan Gaşşija memleketine; kuzeydoğudan Azzililer, Yukarı Memleket'e saldırarak Şamuğa'yı sınır yapmıştır. İşuğa'nın da Hitit memleketine hücum ederek Tegarama'yı mahvettiği dile getirilmektedir. Tegarama'nın Hitit hakimiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu metin yukarıda detaylı bir şekilde incelenilen Şattiyaza Antlaşması'nda anlatılan İşuğa'nın düşmanca davranışlarını bir kez daha doğrulamaktadır.

Bu bilgilerden hareketle:

Düşman	Saldırdığı Memleket	Sınırı
Kaşka (str.7)	Hatti Memleketi (str.7)	Nenaşsa (str.7)
Arzağa (str.8)	Aşağı Memleketi (str.8)	Tuğanuğa, Uda (str.9)
Araunna (str.10)	Gaşşija Memleketi (str.10)	-
Azzi (str.11)	Yukarı Memleketi (str.11)	Şamuğa (str.12)
İşuğa (str.12)	Tegarama (str.12)	-

KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 12-18 (CTH 53)³⁶ "Akadça"

12 ù a-na muḫ-ḫi a-ya-te šá-a-ši šarru rabû ú-ul as-kut
13 ù a-na muḫ-ḫi ^mŠar-ru-up-šá a-na ti-el-lu-ti-šú
14 al-lik ù ki-i-me-e mât ^{al}I-šú-ya i-na ûmê^{zun} ul-la-ti
15 it-ti šar mât ^{al}Ḫa-at-t[i it-t]a-kir ù š[a]r mât ^{al}Ḫa-at-ti
16 a-na mât ^{al}I-šú-ya a[l-lik . . . . . ki-]i-me-e mât ^{al}I-šú-ya
17 ú-ḫal-liq ù a-na [ti-el-lu-ti-šú] šá ^mŠar-ru-up-ši
18 i-na mât ^{al}Mi-it-t[a-an-ni al-lik] ki-i-me-e mâtam^{tam}

³⁴ Ertem 1973: 70-71; Monte-Tischler 1978: 190-192.

³⁵ Ertem 1973: 18-19; Heinhold-Krahmer 1977; Monte-Tischler 1978: 42-45.

³⁶ Weidner 1923: 58-71; Haas 1994: 385 dn.42; Beckman 1996: 50-54; Trémouille 1997: 27 ve dn.71; Klengel 1999:138; Martino-Imparati 2001: 352, 355-356; Altman 2001: 27-47; Schwemer 2001: 495 dn.4059; Schwemer 2005/2006: 224; Gromova 2007: 285.

Çeviri:

12 Ve ben, büyük kral, o meseleye sessiz kalmadım.

13 Aksine Şarrupša'ya yardıma

14 gittim. O zamanlar Işuqa memleketi

15 Hatti memleketi kralına düşman olmaya başladığından [ben] Hatti memleketi [kralı]

16 Işuqa memleketine gi[ttim. . . . .] Işuqa memleketini

17 mahvedince o zaman

18 Mitanni³⁷ memleketine karşı Şarrupša'ya yardıma [gittim.]

Değerlendirme:

I.Šuppiluliuma ile Nuḫašše³⁸ kralı Tette arasında yapılan antlaşmada Mitanni kralının, Nuḫašše kralı Şarrupša'yı öldürmek istemesi üzerine, adı geçen Nuḫašše kralının Hitit kralından yardım istediği öğrenilmektedir. Bundan dolayı yardıma gitmeden önce düşmanca davranmaya başlayan Işuqa memleketine askeri bir sefer düzenlendiği ve bu sefer sonucunda Işuqa'nın yerle bir edildiği metinde anlatılmaktadır. Metnin ilerleyen satırlarından ise Işuqa'yı yendikten sonra Kaşijara Dağı bölgesine vardığında Alše Memleketi kralı Antaratla'nın saldırdığı öğrenilmektedir. Metnin bundan sonraki kısmı oldukça tahrip olduğundan dolayı; daha sonraki güzergah tam olarak öğrenilememektedir. Ayrıca bu antlaşmanın birinci sütununda I.Šuppiluliuma'nın ilk Suriye seferinin anlatıldığını kabul ettiğimiz takdirde büyük kralın Suriye seferini yapmak için kullandığı güzergah:

Işuqa Memleketi	Kaşijara Dağı bölgesi ³⁹	Nuḫašše Memleketi [?]
-----------------	-------------------------------------	--------------------------------

KUB 34.23 öy.[?] I x+3-9 (CTH 40)⁴⁰

x+3 na-aš QA-DU NAM.RA^{MEŠ} GU₄^{HIA} UDU^{HIA} ar-nu-ut na-[aš (. . . ? . .) ar-ḫa]

4' ú-ya-te-it nu-za ku-iš-ša a-pi-el A-ŠAR-ŠU EG[IR-pa e-e(p-ta)]

5' LÚ^{MEŠ URU} I-šu-ya-ma-kán ku-i-e-eš an-na-al-li-iš e[-(šir)]

6' nu-uš-ma-aš pi-e-da-an-ti ḫar-kir Ú-UL ku-in[-ki[?] ar-ḫa da-a-aš[?]]

7' NAM.RA^{MEŠ URU} GIDRU-ti-ma-aš-ma-aš ku-in ú-da-an ḫar-k[ir]

8' nu-uš-ma-ša-an-kán ar-ḫa da-a-aš na-an EGIR-pa[ ]

9' ŠEŠ^{MEŠ} -ŠU-NU tar-na-aš nu NAM.RA^{MEŠ} [URU Ha-at-tu-ši (ar-ḫa ú-ya-te-it)]

Çeviri:

x+3 ve o NAM.RA'ları, sığırları (ve) koyunları birlikte sevketti (götürdüler) ve [onları (. . . ? . .)]

³⁷ Ertem 1973: 96; Monte-Tischler 1978: 272-273.

³⁸ Beckman 1996: 50: "Halep şehri ile kontrol edilen sınırın güneyindedir."; Klengel 1998-2001: 610: "Hama ve Halab arasındaki bölge".

³⁹ Bugünkü Mardin şehrindeki Tūr Abdīn Dağları.

⁴⁰ Klengel 1968: 67-69; Güterbock 1956: 83-84; Heinhold-Krahmer 2007: 378.

- 4' (oradan) götürdü. Herkes ye[niden] kendi yerini [aldı.]
5' Fakat daha önceden orada bulunan İšuualılar
6' kendi yerlerinde kaldılar. O, hiç kimse[yi götürmedi.]
7' Fakat (oraya) getirilmiş olan Hatti'nin NAM.RA'larını,
8' o, onları oradan aldı ve onu yeniden [. . . . ve]
9' kardeşlerine bıraktı ve NAM.RA'ları [Hattuša şehrine (götürdü)].

Değerlendirme:

I.Şuppiluliuma'nın icraatları olarak literatüre geçen bu metinde III.Tuthaliya'ya karşı isyan etmelerinden dolayı I.Şuppiluliuma'nın intikamından halkın İšuua'ya kaçtığı bunların yanlarına NAM.RA'larını⁴¹, sığırlarını ve koyunlarını aldıkları öğrenilmektedir. Yerlerinden edilen ve tekrar eski yerlerinde yaşamalarına izin verilen halk muhtemelen Hatti halkıdır. Şattiqaza Antlaşması'nın giriş kısmında bu insanların yanı sıra; onların geldikleri yerlere de değinilmektedir (str.20vd.).

İšuua memleketi, I.Şuppiluliuma'nın Mitanni-Suriye seferi sırasında Hitit hakimiyeti altına kesin olarak girmiştir⁴². Bundan sonraki yıllarda gerek Muwatalli? (KBo 8.55 2, 16; CTH 571) gerek III.Hattuşili ve gerekse IV.Tuthaliya dönemi sonuna kadar İšuua memleketinin açık olarak sükuna kavuşmuş olduğu ve Hitit memleketi ile sıkı bir ilişki kurmuş olduğu görülmektedir. İšuua memleketi ile Hitit memleketi arasındaki soğukluk IV.Tuthaliya'nın hükümdarlığının son yıllarında olmalıdır.

KBo 8.23 öy.; ay.; (CTH 209) “Yeni Hitit”⁴³

öy.

3 [ka]-a-aš-ma-ua x[

4 [ar²]-ku-e-ni ma-a-an[

5 [x x ka²]-a ku-ua-pí tar-na-an-zi

6 [na-aš] ma-aḫ-ḫa-an ka-a a-ri

7 [nam²-ma²-u]a-ra-an-kán^{UZU}ku-ut-tar

8 [ ] ua-al-ḫu-u-e-ni

---

9 [nu² a²-pu²]-un-ma ma-aḫ-ḫa-an LUGAL^{URU}I-šu-ua

10 [ka]-a a-ar-aš nu-uš-ma-aš-ma-aš-kán a-pu-un

11 EGIR-an ua-aḫ-nu-e-ni

---

⁴¹ Bkz. Alp 1949: 245vd.

⁴² Klengel 1968: 65; Klengel 1968-1970: 215; Ertem 1990: 578; Köroğlu 1996: 68, 69; Macqueen 2001: 59.

⁴³ Heinhold-Krahmer 1977: 243, 321; Singer 1985: 116; Hagenbuchner 1989b: 80-81; Ertem 1990: 579; Klengel 1999: 248; Melchert 2003: 61; Bánayai 2010: 8-9.

- 12 [ŠA-]PAL an-da-pát ħar-ak-zi
ay. 13 [nu LU]GAL^{URU} I-šu-ua
14 [IT]-TI^{DUTUŠI} Ú-UL nam-ma
15 ú-iz-zi nu MUNUS.LUGAL GAŠAN-IA
16 [QA-T]AM-MA ša-a-ak
-
-

- 17 nu MUNUS.LUGAL GAŠAN-IA ku-it i-a-ši
18 nu^{DUTUŠI} ki-e-da-ni pí-di-iš[-ši
19 I-NA KUR^{URU} Ar-za-[u-ua]
20 li-e tar-na-[an-zi
21 I-NA KUR^{URU} A[r-za-u-ua
22 ku-uš-ma-z[a[?]

Çeviri:

- 3 [i]te [
4 [ke[?]]seceğiz [
5 [bu]rada nereye bırakılırlarsa[?]
6 [o] buraya geldiğinde
7 [o]'nun omzunu
8 [ ] vuracağız.
-
-

- 9 [ve on]u[?] ise Işuğa kralı
10 [bu]raya gelince sizin için[?] Onu
11 arkadan kuşatacağız[?]
12 Adı geçen o, [iç]erde mahvolacak.
13 ve Işuğa [k]ralı
14 artık majestemle
15 gelmeyecek. Efendim kraliçem
16 [böy]lece bil!

- 17 Efendim kraliçem, ne yaparsan (yap) [
18 majestemi buraya/da [
19 Arza[ya] memleketine [
20 bırakma[sınlar.
21 [Arzağa] memleketine [
22 bunları ise [

Değerlendirme:

Bu metinde Hitit kraliçesine, İšuğa kralına karşı bir komplonun düzenlendiği bildirilmektedir. İšuğa kralına karşı düzenlenen komplo İšuğa memleketi dışında bir yerde olmuş; bu yerin ise metnin 17-20. satırlarına göre Arzağa memleketinde olması muhtemeldir⁴⁴. Majestenin buraya gelmemesi kraliçeden istenmektedir.

KBo 16.42 öy. 1-30; ay. 4-28 (CTH 214) “Yeni Hitit?”⁴⁵

öy.

- 1 [ ]-ya-aš
2 [ḫu²-ma²-a]n-te-eš x [
3 ku-e-da-ni-ik-ki i² -x [
4 ^{URU}I-šu-ya-ma ku-e x [
5 me-ek-ki i-da-a-la-u-ya[
6 ú-e-mi-ja-nu-un na-[

7 am-mu-ga ka-a-ša ^{URU}[

8 ^{URU}Ma-li-ti-ja pí-[

9 ú²-e²-[ ]-mi nu ku-it [

⁴⁴ Ertem 1990: 581.

⁴⁵ Klengel 1976: 85, 86, dn.6; Ertem 1990: 581-585; Martino 2005: 292; Torri 2005: 396; Klingner 2010: 164.

- 10 [ ]ar-ga-ma[-na-
11 nu[ku[?]-]iř-ki nu-
12 [-i]ř-ya am-m[u-uk[?]
13 [hu[?]-u[?]-ma[?]-]an-za [
14 [ ]x[
15 [ ]ú-it nu[

-
- 16 [I[?]-NA[?]] URU Ma-an-za-na[
17 [URU Hi-i]n-zu-ta-ař-ma x[
18 [URU Ma]-an-za-na-az XXX É^{HL.A} ar-ħa ú-iz-zi n[u
19 [URU Hi]-in-zu-ta e-řa-ri URU Ma-an-za-na-ař-ma ħa-
20 a-ú-ri-iř řa-an-na-pí-li-iř nu-mu ma-a-an x[
21 na-at ú-ya-mi ar-mi na-at-za URU Ma-an-za-na[

-
- 22 nam-ma URU Ma-an-za-na ku-ya-pí pí-en-na-aħ-ħu-un[
23 [ ]ku-it e-eř-ři[?] na-ař-ta HUR.SAG^{HL.A}-ař pa-ri-[an pa-a-un]
24 [nu-za[?] HUR.S^{AG} La-li(-)[?][-a]n[?] řa-ra-a pa-a-ú-un řA[?][
25 [ ]-ri [ ]-im-ma Iř-TU ANřE.KUR.RA^{HL.A}[
26 [ ] x ħa-at-ra-a-ři na-an-kán[
27 [A[?]-NA[?] ANřE.KUR.RA]^{HL.A} KASKAL-an i-ia-mi ya-a[r[?]-ri[?]
28 [ ]A-NA^{LÚ}KÚR ki-e-iz KASKAL-az [ya-al-aħ-te-ni[?]
29 [ma- a- an]-ař BABBAR[?].KUR[?].RA ku-it-ki ya-al-[aħ-zi[?]
30 [ÚL ku-i]ř-ki a-uř-zi KASKAL-iř mu-u[n[?]-na-an-za[?]

Çeviri:

- 2 Tüm [
3 bir kimseye [
4 Işuğa şehri ise bu [
5 çok kötü [

6 buldum ve [

7 Ben işte [

8 Malitiya şehrine [

9 [-]cağım ve hangi?]

---

10 [ ] vergi [

11 ve bir kimse [

12 [ ] ben [

13 [ ] heps[i]?

14 [ ]x[

15 [ ] geldi ve [

---

16 Manzana şehrine[

17 Hinzuta şehri ise[

18 Manzana şehrinde otuz ev (halkı) gelecek v[e

19 Hinzuta şehri iskân olacak, Manzana şehri ise[

20 boşaltılmış bir gözetleme yeri(dir). Bana eğer[

21 ve ona gelip yetişeceğim, onları Manzana şehri[

---

22 Sonra Manzana şehrini (halkını) sevkettiğim esnada[

23 [ ] ki o sensin?, sonra dağların ötes[ine? gittim?.]

24 ve *La-li-*[ ]dağına çıktım.[

25 [ ] atlarla [

26 [ ] yazacaksın ve onu [

27 atlar için?] yol yapacağım. Yar[dım?

28 [ ] düşmana bu yoldan [saldırınız!?

29 [Eğer?] Beyaz? memlekete? bir kimse? hücum [ederse?

30 kim]se görmez. Yol giz[lenmiştir?

ay.

- 1] x-ú-ga-ta[?] [
2]-ša-ri^{URU}D[u[?]-
3 a-r]a-aḫ-za-an-da I ME L gi-pí-[eš-šar
-
-

- 4 ar-]ga-ma-na-aš-ma pu-nu-uš-šu-[un?
5]x-an-ni-iš-ki-it šu-me-ša [
6]x LÚ^{MES} ŠU.GI^{URU} Ši-nu-ya L[Ú^{MES} ŠU[?].GI[?] URU^x
7]ki-iš-ša-an me-mi-ir ma-an [
8 [ ] x [ ] III URU^{DIDL.HIA} za-aḫ-ḫi-iš-ki-u-e-ni LÚ^{MES} [URU
9 LÚ^{MES} URU^x]LÚ^{MES} URU^A A-ri-ḫu-u-ya LÚ^{MES} [URU^{Me-iz-<za>r[i}
10 Ú-UL ú[-e-ir] nu-ya-ra-at-kán A-NA LÚ^{KÚR} ne-i [?-e[?]-ir[?]
11 ki-nu-un-ma-ya [a]LÚ^{KÚR} ya-al-aḫ-ta nu-ya pí-ra-a[n LÚ[?]KÚR[?]
12 LÚ^{MES} URU^{Ha-a-[ti-ma]-ja ḫu-ja-an-te-eš e-šir[}
-
-

- 13 nu ka-a-ša[-ya[?]]-ki-u-ar ku-it me-ik-ki na-aš-t[a
14 URU^{Me-iz-za-ri [ ]-ni-i-ta pa-ri-an Ú-UL ma-a[z-za-aš-ta}
15 nu-uš-ma-aš[ ]-an pí-i-e-nu-un na-at-mu-k[án
16 ú-ya-an-zi[ ]-ḫa-an me-mi-ja-an-zi nu x[
17 A-NA x[ḫa-at-r]a-a-mi
-
-

- 18 ^mKu-ma[r-bi] URU^{Ha-a-ti-ma nu-mu-za-an[}
19 [x]-da-ma[I[?]-NA[?] URU<sup>Ḫa[?]-a[?]-ti[?]-]ma ú-it nu-mu ki-iš-[ša-an me-mi-iš-ta[?]]
20 ^mKu-mar-bi[ki-iš-š]a-an ḫa-at-ra-a-it n[u
21 an-da ú-ya[-a-]x-ru-ya-it^{GIS} pa-tal-ḫa</sup>

- 22 A-NA^mU-x[u]-ya-nu-un nu-ya-mu a-x[
23 na-aş-ta ka²-[^{URU}Ha-a-t]i-ma a-ap-pa x[
24 an-tu-uh-ša[
25 nu-uş-şi x [
26 ^mÚ-it-tar-na [
27 Ú-UL A-NA [
28 ^DUTU^{ŠI} QI-B[I²

- 29 na-aş-mu-uş-ša-an[
30 me-mi-ia-nu-uş me-[
31 na-at-za ma-ah-ħa-a[n

Çeviri:

- 3 [civarda yüz elli gipešsar[

- 4 [vergiyi ise sordum.[
5 -]tı. Siz de [
6]Šinuğa şehri yaşlıları, [yaşlıları
7]şöyle dediler: “Eğer[
8]üç şehirle savaşacağız: [ ]halkı[
9 [ ]şehir halkı, Arihuğa halkı, Mezzari halkı [
10 gelmediler ve onlar düşmana yönel[diler²
11 Şimdi ise [ ] düşman hücum etti ve [düşmanın] önünden
12 Hatimalılar da kaçıştılar.[

13 ve işte [ ]fazla(dır). Sonra[
14 Mezzari şehri[ ]nın ötesinde daya[namadı.
15 Onlara[ ]verdim. Onlar bana[
16 gelecekler, [ ]söyleyecekler ve[
17 [ ]'a yazacağım.[

18 Kumarbi [ ] H̄atima şehri ve bana onu[
19 [ ] H̄atima şehrine] geldi ve bana şöy[le dedi:
20 Kumarbi[ ] şöy]le yazdı:[
21 x [ ]-tı. Köstek[
22 U-x[ ]'ye [ ]geldim ve bana[
23 Sonra [ ] H̄ati]ma'ya' geri[
24 insan[
25 ve ona[
26 Uittarna[
27 [ ]'ya[ ]-madı.
28 Majestem x [

Değerlendirme:

Metinde İsuğa bölgesinde ya da civarında olabileceği düşünülen *Malitiya*, *Manzana*, *Hinzuta*, *Şinuğa*, *Arihuğa*, *Mezzari*, *H̄atima* sınır şehirleri ile *La-li* dağı ve *Beyaz'* Memleket' (BABBAR' KUR.RA) adları zikredilmektedir.

4: İsuğa: Elazığ'ın 30km. doğusunda, Aşağı İçme köyü yakınında yer alan Korucutepe'de⁴⁶ Hitit mimari buluntularının yanısıra, İsuğa memleketinin yöneticilerine ait hiyeroglif mühür baskılarının⁴⁷ bulunması ve KUR ideogramı olmaksızın birçok metinde geçtiğinden dolayı da buranın ^{URU}*İsuğa* olabileceğini düşündürmektedir⁴⁸.

8: Malitiya: Bugün herkesin kabul ettiği gibi, Elazığ'a 105km. uzaklıkta Malatya ile eşitlenmektedir⁴⁹.

16, 18, 19, 22: ^{URU}Manzana: Klengel 1976: 86'da İsuğa-Malatya arasında aranması gerektiğini; Monte-Tischler 1978: 260'da; İsuğa, Malatya ve H̄inzuta ile birlikte bahsedildiğini; buna karşın

⁴⁶ Bkz. Harita 1, 3.

⁴⁷ Whallon-Kantman 1968: 1-2; Loon-Buccellati 1970: 73-102; Loon-Güterbock 1972: 79-86; Ertem 1979: 33-42; Ertem 1982a: 1-14; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğu 2002.

⁴⁸ Ayrıca bkz. Ertem 1990: 587.

⁴⁹ Ertem 1973: 90; Monte-Tischler 1978: 257-258.

Ertem 1990: 585'te Malatya'nın güneybatısında bulunan Klasik Devirlerdeki *Miasona* benzerlik gösterdiğini düşünmektedir.

17, 19: ^{URU}Ḫinzuta: Monte-Tischler 1978: 110: Forrer “Yukarı Dicle”de; Ertem 1990: 585'de en büyük aday olarak Harput'u ikinci aday yer olarak ise; Elazığ'ın Mollakendi bucağının güneyinde ve hala *Anzite* kelimesini muhafaza eden, başında “Til” (=höyük) adı bulunan Tilanzit köyünü teklif etmiştir; Köroğlu 1996: 60'da bugünkü Elazığ bölgesi ve çevresinde aranması gerektiğini düşünmektedir.

^{URU}Ḫatima, ^{URU}Ariḫūya[?], ^{URU}Mezzari ve ^{URU}Šinuuya sınır şehirlerinin de yine Ḫinzuta'ya yakın yerlerde olması düşünülmektedir⁵⁰.

İşuua memleketinde yapılan işleri anlatan ve tarihlendirilmesi konusunda farklı görüşlerin mevcut olduğu⁵¹, yukarıdaki metinde bu bölgeye ne kadar çok önem verildiği öğrenilmektedir⁵². Metinde bu bölgede bulunan birçok sınır şehri ve dağ adları ile karşılaşmaktayız. Vergiden (*argamana*- öy. 10, ay. 4), bir sınır şehrinin (*Manzana*) boşaltılarak diğer bir sınır şehrine (*Ḫinzuta*) yerleştirilmesi, bir dağın aşılması, atlar için yol yapılması ve bu yolun düşmandan gizlenmesi gibi konulardan söz edilmektedir.

İşuua	Manzana	Ḫinzuta
-------	---------	---------

Hitit çiviyazılı metinlerden İşuua memleketinin yönetimi ile ilgili elde ettiğimiz bilgilere göre İşuua memleketi, Hatti memleketine karşı sadakatli olmak, gerektiğinde askeri yardım göndermek, isyancıları bildirmek ve de Hatti memleketi kralının emirleri doğrultusunda diğer memleketlerle iş birliği içinde olmakla görevlendirilmiştir.

KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+KUB 40.10(+KUB 40.11 öy. 21, 23, 30; ay. 13, 18, 36, 37, 38 (CTH 146)⁵³ “Orta Hitit⁵⁴”

öy.

21 [-]x *ku-it-ki pa-iš* [-]-x-*ya-ja I-NA* KUR ^{URU}*I-šu-ya*
23 [*P]a-aḫ-ḫu-ya-ma* [-]x LÚ ^{URU}*I-šu-ya an-da pa-[iz-z]i*
30 [-]x-*an ša-ra-a zi-ik-ki-it nu* KUR ^{URU}*I-šu-ya*

Çeviri:

21 [-]x hiçbir şekilde/kimse [ ] İşuua memleketinde
23 [*P]aḫḫuua* ise [ ]-x İşuualı içeri gi[rer.]

⁵⁰ Ertem 1990: 587.

⁵¹ Klengel 1976 85: “I.Šuppiluliuma'nın hükümdarlık yıllarına ait”; Ertem 1990 581: “Hangi Hitit kralı zamanında yazıldığını kesin olarak bilemiyoruz”; Martino 2005 292 ve Torri 2005 396: “Orta Hitit Dönemi”.

⁵² Klengel 1976: 85; Ertem 1990: 581.

⁵³ Bossert 1946: 18; Otten-Rüster 1977: 53; Beal 1988: 296; Beal 1992: 27, dn.104; Beal 1992: 510 dn.1883; Klengel 1999: 102, 118; Torri 2005: 386-400; Hawkins 1993-1997: 35; Forlanini 2010: 157.

⁵⁴ Klengel 1976: 72'de metni kesin olmamakla birlikte “III.Arnuaanda” dönemine tarihlendirmektedir.

30 [-]x yukarı koydu ve İşuğa memleketi

ay.

13 ŠA KUR^{URU} I-šu-ğa-ja ku-it ku-it ħar-kán-zi an-tu-uĥ-ša-an GU^{HIA} UDU^{HIA} ħu-ja-an-za-aš-ša-aš-
ma-kán [

18 nam-ma ÉRIN^{MEŠ}-an MU-ti M[U-ti] pí-^{ṛiṣ}-kán-zi nu ma-aĥ-ĥa-an ÉRIN^{MEŠ} URU I-šu-ğa šu-me-en-
za-an-na ÉRIN^{MEŠ}-KU-NU ni-ni-in[-kán-zi

Çeviri:

13 İşuğa memleketinin her neyini yakalarlarsa “insanı, sığırları, koyunları ve de koşumlanmış[

18 Ayrıca her yıl yaya askerlerini verecekler. Onlar, İşuğa'nın yaya askerlerini ve sizin sevke[dilen
yaya askerlerinizi

ay.

36 [nu-uš-ma-a]š LÚ^{MEŠ} ŠU.GI ŠA KUR^{URU} I-šu-ğa LÚ^{MEŠ} ŠU.GI ŠA KUR^{URU} Pa-aĥ-ĥu-ğa LÚ^M[ÉŠ
ŠU.GI] URU Zu-u-uĥ-ma LÚ^{MEŠ} ŠU.GI ŠA KUR U[?]-[ ]

37 [Ú LÚ^{ME}]š ŠU.GI URU Ma-al-di-ja A-NA^m A-ri-iĥ-pí-iz-zi-ja LÚ URU [?]-ga ŠA-PAL NI-IŠ
DINGIR^{MEŠ} ħu-u-ma[-an-da-aš QA-TAM-MA]

38 da-i-ú-en

Çeviri:

36 [Sizi] İşuğa'nın yaşlılarını, Paĥĥuğa'nın yaşlılarını, Zuĥma'nın yaşlılarını, U-... memleketinin
yaşlılarını

37 ve Maldija'nın yaşlılarını, x'li Ariĥpizzi'yi aynı şekilde tüm tanrıların yemini altına

38 aldık!

Değerlendirme:

Hitit kralının adının zikredilmediği “Paĥĥuğalı Mita” metninde farklı memleketlerin yaşlıları
yemin altına alınmaktadır. Bunlar İşuğa, Paĥĥuğa, Zuĥma ve Maldija'dır. Bu durum bize İşuğa
memleketinin doğrudan Hitit kralının emrinde olduğunu göstermektedir.

KBo 22.44(+)KUB 13.2⁵⁵(+)KUB 31.84(+)Bo 6558(+)KUB 40.60(+)KBo 69.170 ay.III 34-35 (CTH
261) “Yeni Hitit”⁵⁶

34 Ú ÉRIN^{MEŠ} URU I-šu-ğa-ja a-pí-ja nu-uš-ma-aš-ša-an

35 ħu-u-ma<-an>-da-az IGI^{HIA}-ğa ħar-ak

Çeviri:

⁵⁵ Beal 1992: 265'te KUB 13.2 ay.III 33-35'in duplikatı: KUB 13.25 7 olarak vermektedir.

⁵⁶ Hoffner 1971: 31-36; Marazzi 1979: 79-86; Monte-Tischler 1978: 188; Nowicki 1979: 87-91; Beckman 1983: 130;
Boysan-Dietrich 1987: 9, 40; Symington 1991: 119; Beal 1992: 44 dn.172, 75, 255 dn.966, 271 dn.1016, 495; 497 dn.1839;
Klengel 1999: 283 dn.593; Rieken 1999: 123; Hoffner 2001: 208; Klinger 2002b: 102; Arıkan 2003: 20; Torri 2005: 395;
Taggar-Cohen 2006: 11-15; Watkins 2010: 246-247; Dardano 2010: 52-53; Fritzsche 2011: 39.

34 Ve orada bulunan İšuğa askerlerini(n)

35 hepsinden gözetim altında tut!

Değerlendirme:

Büyük Hitit imparatorluk dönemi kralları tarafından makam sahibi çeşitli devlet görevlilerine, özel olarak verilen yönerge metinlerinden ise İšuğa'nın, Hatti memleketinin doğu sınırında, diğer bölgelerde olduğu gibi, sınır koruması için askeri birliklerini hazır tutmakla görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumun gerçekleştiğini de yani adı geçen memleketin askeri birliklerinin seferber edildiği HKM 96 ay. 20'-22' (CTH 188) "Orta Hitit"⁵⁷ metinden öğrenilmektedir. Ayrıca bu metin İšuğa'nın III.Tutḫaliya döneminde hala Hitit hakimiyeti altında olduğunu göstermektedir⁵⁸.

20' ... KUR^{URU} I-šu-ua

21' [-]x-ia [k]u-[i]t ku-it ŠA KUR UGU^{TIM}

22' ÉRIN^{MES.ĪLA} na-aš ḫu-u-ma-an-du-uš ni-ni-i[k]

Çeviri:

20' ... İšuğa memleketinin

21' [. . .]x ve Yukarı Memleket'in

22' yaya askerlerini ve onların tümünü seferber et.

22': *ninik: ninink*-"rahatsız etmek, seferber etmek, asker toplamak, harekete geçmek" (HW: 151; CHD (I-n): 438; Ünal 2007: 488; HED (n):110-117. Imp.2.T.Ş.) anlamları vardır. Ancak burada "seferber etmek" anlamını kullanmak daha uygun görünmektedir.

IBoT 1.32 öy. 29 (CTH 577) "Yeni Hitit"⁵⁹

29 LUGAL KUR I-šu-ua-kán LUGAL Kar-ga-miš I⁶⁰ LÚKÚR ú-e-ri-ia-an-zi nu LÚKÚR XX^{??} x-ga-an-zi MU III^{KAM} MÈ BAD-an-ma-kán ki-e-da-ni MU-ti SİxSÁ-iz-zi nu [ ]^{ĪLA} SİxSÁ-du^m Nu-nu-uš uš-ki-iz-zi¹

Çeviri:

29 İšuğa memleketi kralı ve Kargamiş kralını <<bir>> düşmana karşı çağıracaklar ve düşman yirmi^{??} x-arlara. Üçüncü yıl savaş. Eğer, bu yılda (fal aracılığıyla) tespit edilirse ve [ ]'ler (fal aracılığıyla) tespit etsin. Nunu götür.

⁵⁷ Alp 1991: 298-301; Beal 1992: 4; Cate 1998: 52; Torri 2005: 395; Marizza 2009: 96-97.

⁵⁸ Cate 1998: 52; Altman 2004: 78, dn. 65.

⁵⁹ Klengel 1975: 63; Beckman 1983: 166 dn.412; Beal 1992: 236 dn.898, 318, dn.1217, 324, 327; Beal 2002a: 34; Marizza 2006: 166.

⁶⁰ Beal 1992: 318 dn.1217'de metinde bir dikey işaret mevcut olmasına rağmen okumamıştır.

Değerlendirme:

29: *Nunu*: Kahin, NH 897.

BAD-*an*/-*ma*/-*kán*: Şart cümlesi başlatan “BAD-*an*: Eğer” bkz. HW: 266; CHD (1-n): 143; Ünal 2007: 86; HHw: 161. hit.: *man*.

-*ma*: Enklitik Konj. -*kán*: Enklitik partikel.

Hitit kralları savaşlarda orduya komuta etmekteydiler. Ordunun başında savaşa katılmadıklarında, yerlerine ordunun başında savaşa katılan düzenli bir kişi bulunmamaktaydı. Bunun yerine, kral; hangi komutanı isterse onu seçmekteydi⁶¹ ve bazen bu seçimin, tanrılar tarafından yapıldığı çiviyazılı metinlerden öğrenilmektedir. İşuğa kralının, Hitit ordusunun başında sefere çıkabileceğini gösteren bu fal metninde; Azzi şehrine karşı, ilk olarak majestenin (öy. 1); daha sonraki satırda (öy. 29) ise İşuğa kralı ve Kargamiş kralının ordunun başında sefere çıkıp çıkmaması sorulmaktadır.

A. İşuğa Memleketinin Kralları:

1.Ari-Şarruma/SUM-LUGAL-*ma*/Ari-LUGAL-*ma* (NH 126)⁶²: Hitit metinlerinden adını öğrendiğimiz ilk İşuğa kralıdır⁶³.

KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60 ay. 28-29 (CTH 106) “Yeni Hitit”⁶⁴

28 *ṬUP-PA AN-NI-A-AM I-NA* ^{URU}*U-ri-ki-na A-NA PA-NI* ^m*Ne-ri-iq-qa-i-li* ^{LÚ}*tu-ḫu-kán-ti* ^m*Tāš-mi-LUGAL-*ma*-aš* DUMU.LUGAL ^m*Ḫa-an-nu-ut-ti* DUMU.LUGAL
29 ^m*Ḫu-uz-zi-ia* DUMU.LUGAL ^m*I-ni*-^D*U-up* LUGAL KUR ^{URU}*Kar-ga-miš* ^m*A-ri-LUGAL-*ma**
LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-ya* ^mAMAR^{MUŠEN} ^{LÚ}*u-ri-ia-an-ni* ^m*Ḫal-pa-LÚ* GAL ^{LÚ.MEŠ}UKU.UŠ ZAG-
na-aš

Çeviri:

28 Bu tablet Urikina şehrinde (şunların) huzurunda (yapıldı): *tuḫkanti* Nerikaili, prens Tašmišarruma, prens Ḫannutti,

29 Prens Ḫuzzija, Kargamiş kralı Initešub, İşuğa kralı Arišarruma, *uriyani* (rahip?) AMAR^{MUŠEN}, sağ kanadın ağır silahlarının komutanı (sağ kanattaki ağır silahlı askerlerin komutanı) Ḫal paziti,

⁶¹ Beal 1992: 318.

⁶² Laroche 1966: 38.

⁶³ Imparati 1977: 56; Hout 1995: 203; Hawkins 1998: 284-285.

⁶⁴ Garstang-Gurney 1959: 68-69; Neu 1974: 84; Gurney 1983: 98; Mascheroni 1984: 162; Beal 1988: 286; Hoffner 1989: 199-203; Hout 1989: 100-114; Starke 1990: 185, 196-197, 230, 316-317, 480; Beal 1992: 385, 386; Gurney 1993: 13-28; Haas 1994: 216 dn.198; 295 dn.14; 366 dn.377; 449 dn.5; van den Hout 1995: 48-49; Beckman 1996: 102-108; Yoshida 1996: 42; Trémouille 1997: 39 dn.122; Alp 1998: 54-60; Klengel 1999: 205, 239, 276; Martino 1999: 291-300; Singer 1999: 649; Martino-Imparati 2001: 348 (KBo IV 1+ olarak yazılmış); Schwemer 2001: 461 dn.3803, 486 dn.3969, 495 dn.4059; Heinhold-Krahmer 2001-2002: 90-104; Beal 2002b: 66 dn.76; Cohen 2002: 143-144; Gurney 2002: 339-344; Karasu 2002: 199; Patri 2007: 128, 144; Melchert 2003: 223; Melchert 2007: 508.

Değerlendirme:

Işuğa kralı *Arišarruma* (NH 126)⁶⁵ “Ulmi-teşub Antlaşması”nda antlaşmaya tanıklık edenler arasında sayılmaktadır. Bu metin ile Işuğa kralının adı öğrenilmektedir. Bu durum adı geçen kişinin Hitit imparatorluğunun yüksek rütbeli bir görevlisi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Işuğa'nın Hattuşa şehrindeki yönetim hanedanına mensup krallar tarafından da yönetildiğini göstermektedir⁶⁶.

2.Ehli-LUGAL(-ma)/Ehli-Şarruma (NH 229)⁶⁷:

IBOT 1.34 öy. 9, 16 (CTH 179) “Asur-Mitanni”⁶⁸ (Akadça)

9 mEh-li-LUGAL-ma šar^{URU}I-šu-ya a-na muḫ-ḫi(-)x[

16 ù mEh-li-LUGAL-ma^{LÚ}DUMU.KIN-šu

Çeviri:

9 ve Işuğa kralı Ehlišarruma'yı sana (yanına) [gönderdiler?]

16 ve Ehlišarruma elçisini

Değerlendirme:

Hitit kralının suçlamalarına karşın (öy. 7vd.) Hanigalbat kralının kendini savunduğu, nitekim gönderenin ve alıcının adlarının olmadığı bu mektuptan ise Işuğa memleketinin diğer kralı Ehlišarruma'nın adı öğrenilmektedir⁶⁹. Mektubun tarihlendirilmesinde sadece tarihi bilgiler esas alınabildiği için mektubu gönderenin Hanigalbat kralı II.Şattuar⁷⁰, alıcının ise IV.Tuḫaliya olduğu düşünülmektedir⁷⁰. Mektupta Hitit kralının (yani IV.Tuḫaliya) II.Şattuar⁷¹ya karşı öfkelenmesinin nedeni, Asur kralı I.Salmanassar'ın Fırtına Tanrısına bir kehanet sorusu sormuş olmasıdır. Işuğa kralı Ehlišarruma ise elçiler aracılığıyla Hanigalbat kralını bilgilendirmektedir⁷¹. Korucutepe'de yapılan kazılarda bu kişiye ait olabileceği düşünülen bir hiyeroglif mühür baskısı da (KRC 68.364) ele geçirilmiştir⁷². Ayrıca Boğazköy-Nişantepe'de 1990 yılında yapılan kazılarda ele geçirilen Bo 90/286 numaralı mührün de bu kişiye ait olduğu düşünülmektedir⁷³.

⁶⁵ Laroche 1966: 38.

⁶⁶ Hawkins 1998a: 283.

⁶⁷ Laroche 1966: 52.

⁶⁸ Klengel 1963: 280-281; Hagenbuchner 1989b: 314-315; Beckman 1996, 142-143; Klengel 1999: 282; Klinger 2003: 241; Freu 2007: 280; Martino 2010a: 114.

⁶⁹ Klengel 1990: 576.

⁷⁰ Klengel 1963: 280, 289; Klengel 1968: 71; Klengel 1999: 282.

⁷¹ Klengel 1963: 290; Klengel 1968: 71; Hagenbuchner 1989b: 315; Freu 2007: 280'de “III.Hattušili” demektedir.

⁷² Güterbock 1973a: 141-142; Klengel 1976: 87; Hawkins 1998a: 284.

⁷³ Hawkins 1998a: 287-288.

B. İŖuqa Memleketinin Kraliçesi *KiluŖhepa* (NH 579)⁷⁴:

KUB 15.1 (CTH 584.1) “Yeni Hitit?”⁷⁵ III 48-55

48 [MUNUS.LUGAL-*za-ká*]n A-NA DUMU.NITA LUGAL KUR^{URU} *I-Ŗu-ya*

49 [*Ŗe-er kiŖ-an*] *IK-RU-UB ma-a-an* DUMU.NITA

50 [*e-di-iz*] GIG-*za* TI-*eŖ-zi*

51 [ ]x-*mi ŖA* LUGAL KUR^{URU} *I-Ŗu-ya*

52 [ ]G]ÍR BAL TUR¹⁹ I ZI KÙ.BABBAR-*ja*

53 [K.I.LAL.BI NU.]GÁL A-NA DINGIR^{LIM} *pi-iŖ-Ŗi*

---

54 [ ]^f*Ki-lu-uŖ-Ŗé-pa-ma-za* SISKUR^{LÚ} *SANGA-ma-za*

55 [ ] *Ŗi-ip-pa-an-da-i*

Çeviri:

48 [Kraliçe] İŖuqa memleketi kralının oğlu için

49 [Ŗöyle] yemin etti: ‘Eğer çocuk

50 [bu] hastalığı atlatırsa

51 [ ] İŖuqa memleketinin kralı

52 [küç]ük² kurban² bıçađını² ve gümüş bir hayat (sembol),

53 [onun ağırlığı bel]li değil(dir), tanrıya vereceğim’.

---

54 [ ] KiluŖhepa (için?), bununla birlikte rahip bir kurban

55 [ ] sunacak.

KUB 15.3 (CTH 584) “Yeni Hitit?”⁷⁶

5 MUNUS.LUGAL-*za ku-e-da-ni* UD-*ti*

6 *nu-za-kán* MUNUS.LUGAL DUMU.NITA LUGAL KUR [^{URU}*I-Ŗu-ya Ŗe-er kiŖ-an IK-RU-UB*]

7 *ma-a-an-ya-ra-aŖ e-di-iz* [GIG-*az* TI-*eŖ-zi*]

8 *ya-aŖ-Ŗi-iz-zi* A-NA DINGIR^{LIM} *ja-ya* [ ]

9 *pi-iŖ-Ŗi* K.I.LAL.BI N[U.GÁL]

---

⁷⁴ Laroche 1966: 93.

⁷⁵ Güterbock 1973: 139; Beckman 1983: 39; Haas 1994: 318 dn.26; 365 dn.374; 385 dn.39; 390 dn.93, 391 dn.96, 97; 472 dn.35; 501 dn.87; 602 dn.430; Lebrun 2001: 327; Schwemer 2001: 484 ile dn.3962, 486-487 dn.3977; Haas 2006: 223; Patri 2007: 53; Weeden 2011: 239.

⁷⁶ Haas 1994: 580 dn.258, 581 dn.263; Lebrun 2001: 327; Roos 2007: 593-594.

10 *ma-a-an-na* ^f*Ki-lu-uš-ḫé-pa-aš* [ ]

11 *nu-un-na-aš* ^f*Ki-lu-uš-ḫé-pa-aš* [ ]

12 *I-e-da-ni* UD-ti *ya-aš-šu-u-e-ni* [ ]

Çeviri:

5 Kraliçe o günde [ ]

6 Kraliçe [İşuğa] memleketinin kralının oğlu için [şöyle yemin etti]:

7 “Eğer o bu [hastalığı atlatırsa]

8 giyecek ve tanrıya [ ]

9 vereceğim. Onun ağırlığı belli değil(dir)”.

10 Eğer Kiluşhepa [ ]

11 Bizim için Kiluşhepa [ ]

12 bir günde biz giyeceğiz. [ ]

Değerlendirme:

Metinde geçen Hitit kraliçesi muhtemelen Puduhepa’dır. Hitit kraliçesinin eğer çocuk onun akrabası değilse, bir çocuğun sağlığına kavuşması için adak adaması ihtimali çok zayıftır. Kiluşhepa adının her iki metinde de çocuğun bahsi geçtikten hemen sonra zikredilmesi onunla bir akrabalığının olduğunu ima eder gibi görünmektedir. III.Ḫattuşili ve Puduhepa’nın kızı olan Kiluşhepa çocuğun annesi ve İşuğa kralı Arişarruma’nın eşi ve Eḫlişarruma’nın ise annesidir⁷⁷. Ayrıca Korucutepe’de yapılan kazılarda ele geçirilmiş olan bir adet hiyeroglif mühür baskısında “*Ki-lu-x-ḫe-pa*” (KRC 68.403) bu kişiye ait olabileceği de düşünülmektedir⁷⁸.

Dini içerikli metinlerden de bu memleketin kültü hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 64-65=KUB 6.46 III 30’-31’⁷⁹

64 ^DIŠTAR ^{URU}Šu-ul-la-ma ^{DU} ^{URU}Ha-at-ra-a DINGIR.LÚ^{MEŠ}

⁷⁷ Kammenhuber 1972: 442; Güterbock 1973a: 140; Beal 1992: 447, 326 dn.1249; van den Hout 1995: 125; Martino 2010: 111, 113.

⁷⁸ Güterbock 1973a: 137-141; Klengel 1976: 87; Ünal 1976-1980: 593; Hawkins 1998a: 284.

⁷⁹ Bossert 1946: 17; Garstang-Gurney 1959: 119; Klengel 1968: 75 dn.49; Lebrun 1980: 265, 279; Boysan-Dietrich 1987: 86, 88; Haas 1994: 258 dn.48, 279 dn.207, 295 dn.12., 326 dn.90, 327 dn.98, 338 dn.197, 382 dn.3; 385 dn.34, 35, 36, 422 dn.20; 426 dn.53; 446 dn.39; 450 dn.8; 579 dn.250, 580 dn.259, 582 dn.269; 586 dn.303, 309; 590 dn.342; 597 dn.398; 611 dn.470; 623 dn.35; 662 dn.181; 777 dn.35; Singer 1996: 18, 38; Trémouille 1997: 32; Hoffner-Melchert 2002: 381; Klengel 2002: 206, 207 dn.11; Singer 2002: 90; Arıkan 2003: 33; Melchert 2003: 223, 232, 249, 269; Taggar-Cohen 2006: 370-372; Bachvarova 2006: 129; Wilhelm 2010: 341.

65 DINGIR.MUNUS^{MEŠ} İD^{MEŠ} HUR.SAG^{MEŠ} ŠA KUR^{URU} I-šu-ua [ ]

Çeviri:

64 Şullama şehri İstar'ı, Hatra şehri Fırtına Tanrısı,

65 İşuğa memleketinin tanrıları, tanrıçaları, nehirleri, dağları

Değerlendirme:

II 64: ^{URU}Šullama “İşuğa'nın ve Paḥḥuğa'nın çevresinde aranmalıdır”. Bkz. Monte-Tischler 1978: 364.

Bu şehirle aynı adı taşıyan bir dağ adı da bilinilmektedir. Bunun için de ayrıca bkz. Monte 1992: 148.

Hatti memleketinin kült merkezlerine göre düzenlenmiş tüm tanrılarının ve tanrıçalarının tam bir listesi olan⁸⁰ büyük kral Muḫatalli'nin dua metninden İşuğa halkının, Şullama şehri İstar'ını kutsadıkları⁸¹ ve dolayısıyla Şullama ile Hatra şehirlerinin, İşuğa memleketinin önemli kült merkezleri oldukları öğrenilmektedir⁸². Ayrıca Büyük Hitit imparatorluk döneminde İşuğa memleketinin, Hatti memleketine bağlı olduğu Hitit kült şehirlerinin ve tanrılarının büyük listesinde İşuğa'nın tanrılarının da sayılmasından anlaşılmaktadır.

KUB 38.10 ay.III 9-13 (CTH 510) “Yeni Hitit”⁸³

9 ^{URU}Tab-ba-ru-ta-aš⁸⁴ I GAL ZABAR II SI' I ^{GIŠ}GIDRU AN.NA GAR.R[A

10 ŠÀ É ^{LÚ}SANGA ^{DU} ^{URU}Tap-pa-ri-eš-ši-ja I ^{GIŠ}KAP-PU ŠA É [^{LÚ}SANGA'?

11 ^{DU}UTU⁸⁵ I ^{GIŠ}KAP-PU I ^{GIŠ}GIDRU[ ]x ŠÀ É ^{LÚ}SANGA

12 I GÚ.GU₄ <^{GIŠ}>GIDRU ŠÀ É.DINGIR^{LIM} ^{DU}KUR I-šu-ua II ALAM^{HIA} [

13 I ALAM ^{LÚ}GUB ^{GIŠ}AMAR.UTU⁸⁶ I ALAM MUNUS TUŠ-aš ^{GIŠ}I-i-ja-aš⁸⁷ x x

Çeviri:

9 Tabbaruta şehrinin bir bronz kadeh, iki boynuz[?], bir kalayla kaplanmış asa,

10 rahibin evinde. Tapparieššija şehri Fırtına Tanrısı: [rahibin[?]] evinde bir küpe.

11 Güneş tanrısı: bir küpe, bir asa; rahibin evinde.

12 Tapınakta bir sığır kafası ve asa; İşuğa memleketi Fırtına tanrısının tapınağında: iki heykel,

13 bir tahtadan ayakta duran bir adam heykeli, tanrı Marduk(dur); tahtadan oturur

(vaziyette) bir kadın heykeli (ve): Tanrıça İjaja (dır).

Değerlendirme:

III 9: ^{URU}Tabbaruta-aš[?]: Gen.; ancak metinde “ni” işareti mevcuttur.

⁸⁰ Garstang-Gurney 1959: 116; ten Cate 1968: 204.

⁸¹ Garstang-Gurney 1959: 46.

⁸² Singer 1996: 61.

⁸³ Rost 1963: 195, 197; Monte-Tischler 1978: 399-400; Haas 1994: 134 dn.145, 326 dn.90, 98, 102, 337 dn.188, 508 dn.143; 569 dn.204; 676 dn.11; Schwemer 2001: 581 dn.4695; Taggar-Cohen 2006: 189-190; Mastrocinque 2007: 202.

⁸⁴ Metinde “ni” okunmaktadır.

⁸⁵ Laroche 1946-1947: 105.

⁸⁶ Laroche 1946-1947: 103.

⁸⁷ Laroche 1946-1947: 81.

IV. Tuthaliya dönemine⁸⁸ tarihlendirilen; belli yerler, tanrılar ve kült objelerin listelendiği; büyük olasılıkla tapınakların kral tarafından yeniden yapılandırılması ve faal hale getirilmesi için yapılan girişimlerde envanter görevlilerinin hazırladığı tutanak ya da sarayın bir başka şehre taşınması sırasında beraberinde götürecekleri değerli tapınak objelerinin toparlanması sırasında tutulmuş kayıtlar olabilen⁸⁹ envanter metnin 12.satırında “É.DINGIR^{LM} D^U KUR I-šu-ya: Işuğa'nın Fırtına tanrısının tapınağı”ndan sözedilmektedir. Bu durum Işuğa memleketinde Fırtına tanrısının önemli bir tanrı olduğuna da kanıtlamaktadır.

KBo 13.241+KUB 44.4 öy. 26-27 (CTH 520) “Yeni Hitit”⁹⁰

26 [ ] É.LUGAL KUR^{URU} I-šu-ya A-NA D^{MUNUS}.LUGAL⁹¹ URU^{URU} Ka-a-ta-pa pí-eš-kán-zi

27 [ ] -aš A-NA EZEN₄ še-li-ja-aš A-NA D^{MUNUS}.LUGAL^{URU} Ka-a-ta-pa pí-an-zi GIM-an

Çeviri:

26 [ ] Işuğa memleketi kralının yapısında (resmi yapısında) Katapa şehri MUNUS.LUGAL (kraliçe Tanrıçası)'e verirler.

27 [ ] x Katapa şehri MUNUS.LUGAL (kraliçe Tanrıçası)'e *šelišaš* bayramın(d)a verirler.

Değerlendirme:

27: EZEN₄ *še-li-ja-aš*: “Bahar bayramı, hasat bayramı”. bkz. HHw: 165; EZEN₄ *šeliaš* (KUB 18.16 4), EZEN₄ *šelaš* “bir bayram” bkz. HW: 190. Kelimenin anlamı ve kökü bizi “*šeli-* c.: Tahıl yığını, samanlık, zahire alanı, silo”⁹² ya götürebilmektedir.

Katapa şehri⁹³ MUNUS.LUGAL'inin büyük bahar bayramının anlatıldığı metinden Işuğa kralının, Hitit kültüründe önemli bir rol oynadığı öğrenilmektedir.

KUB 27.13 ay.IV 17-20 (CTH 698) “Yeni Hitit”⁹⁴

17NA 4*hé-kur an-na-ri-in* L^{NA} 4*hé-kur* mu-ua-at-ti-in-na

18 L^{LÚ}MEŠ^{NA4} *hé-kur pí-ir-ya* ARAD^{MEŠ} LUGAL^{URU} I-šu-ya-ja e-eš-ša-[an-zi]

19 XX NINDA.KUR₄.RA UP-NI ZÌ.DA I^{??} BÁN^{??} ½^{??} BÁN^{??} II UP-NU-ja

20 II DUG KAŠ I^{DUG} ÚTUL^{TU7} *kán-ga-ti*

⁸⁸ Rost 1963: 167.

⁸⁹ Rost 1963: 167-168.

⁹⁰ Klengel 1976: 89; Monte-Tischler 1978: 200; Beckman 1983: 176-199; Starke 1985: 233-236; Soysal 1989: 184; Starke 1990: 47, 256, 264, 275, 544; Haas 1994: 33 dn.97; 367 dn.388; 491 dn.19; 594 dn.373, dn.376, 677 dn.15, 17, 726 dn.119; Rieken 1999: 199, 449; Prechel 2002: 279 dn.12; Tischler 2002: 348; Hoffner 2003: 621; Melchert 2003: 228; Haas 2006: 240-241; Sideltsev 2011: 89 dn.10.

⁹¹ Laroche 1946-1947: 104; Rüster-Neu 1989: 238 (297); 371.

⁹² HW 3 Erg.: 28; HHw: 243.

⁹³ Katapa için bkz. Karasu, 2007: 373-381.

⁹⁴ Otten 1963: 18; Klengel 1968: 75; Imparati 1977: 53 dn.122; Monte-Tischler 1978: 155; Beckman 1983: 184; Haas 1994: 193 dn.66, 245 dn.51; 333 dn.153, 155; 338 dn.196; 380 dn.525; 382 dn.7, 383 dn.10, 387 dn.62, 388 dn.64, 400 dn.178; 463 dn.24, 471 dn.23; 516 dn.207; 555 dn.105; Hout 1995: 214; Haas-Wegner 2001: 121; Schwemer 2001: 484 dn.3963; 497 dn.4073; 499-500; Wegner 2002: 277-279.

Çeviri

17 ^{NA4}hekur annari ve ^{NA4}hekur muṣatti

18 ^{NA4}hekur pirṣa' (nın) görevlileri ve Iṣuṣa kralı(nın) köleleri kutlu[yorlar.]

19 Yirmi kurban ekmeği, bir UPNU un, bir BĀN^{??}, yarım BĀN^{??} ve de iki UPNU

20 iki kap bira, bir kase kangati çorbası

Değerlendirme:

III.Ḫattušili'nin sonlarına ya da IV.Tuthaliya'nın başlarına⁹⁵ tarihlendirilen Halep şehrinin Tešup ve Ḫepat⁹⁶ kültüne ait olan bu ritüel metninde ^{NA4}hekur annari ve ^{NA4}hekur muṣatti ile ^{NA4}hekur pirṣa(nın) görevlileri ile Iṣuṣa kralı(nın) kölelerinin ilgilenmekte olduğundan söz edilmektedir. Bu durum her iki kutsal yerin Iṣuṣa kralının çemberi altında olduğu sonucunu göstermektedir⁹⁷.

KBo 12.140 öy. 1-11, solkenar 1-4 (CTH 521) “Yeni Hitit”⁹⁸

1 [^{UR}]Ḫa-a[t]-ṛtu¹-šī-kán i[š²]/u[š²-

2 ṛ^{D1}LAMMA⁹⁹ [^{UR}]ḪIDRU-ti ^DLe-el-[ya-ni¹⁰⁰

3 ṛŠA^{URU}Te-me-el-ḫa x[

4 A-NA LUGAL KUR ^{URU}I-šū-ya [

5 ^DLAMMA ^{KUŠ}kur-ša-aš LUGAL KUR I-[šū (?)-ya(?]

Çeviri:

1 Ḫattuša şehrinde x[-

2 Ḫatti'nin Koruyucu tanrısı [

3 Temelḫa şehrinin tanrıçası Lel[ṣani

4 Iṣuṣa memleketi kralına [

⁹⁵ Imparati 1977: 56.

⁹⁶ Klengel 1968: 75; Imparati 1977: 51.

⁹⁷ Imparati 1977: 53.

⁹⁸ KBo 12, Inhaltsübersicht, 1962; Imparati 1977: 50, 51 dn.113; Beal 1992: 507, dn.1869; Haas 1994: 33 ve dn.97; Taggar-Cohen 2006: 142.

⁹⁹ Laroche 1946-1947: 100.

¹⁰⁰ Laroche 1946-1947: 77; Savaş 2001: 102, dn.54.

5 Işuğa kralı Koruyucu tanrının ^{KUŠ}kurša'sını [

solkenar

- 1 -z]i-an LUGAL KUR I-šu-ya ḫa-ti-ú-i-ta-iz-zi
2] x ^{LÚ}UGULA X KI.MIN KUR Ḫar-zi-ú-na GAL ^{LÚ}AŠGAB KI.MIN
3 K]UR Du-un-na GAL ^{LÚ}MUḪALDIM KI.MIN
4 ḫa-t]i-ú-i-da-iz-zi

Çeviri:

- 1] x'i Işuğa memleketi kralı envanter yapar.
2]x on gözcü aynı şekilde, Ḫarziuna memleketi deri işçisi başı aynı şekilde,
3] Dunna memleketi aşçı başı¹⁰¹ aynı şekilde
4 env]anter yapar.

Değerlendirme:

solkenar 1, 4: ḫatiyi- c.¹⁰²: envanter. ḫatiyiita-¹⁰³: envanter yapmak.

ḫa-ti-ú-i-ta-iz-zi: Prs.3.T.Ş., KBo 12.140 solkenar 1; ḫa-t]i-ú-i-da-iz-zi: Prs.3.T.Ş., KBo 12.140 solkenar 4.

Metinde Işuğa kralının ve benzer şekilde üst kademedeki görevlilerin, bir takım değerli eşyaları kayıt altına aldıklarından söz edilmektedir. Ayrıca metnin önyüz satır 4 ile 5'te Işuğa kralından söz edilmesi bu dönemde Işuğa kralının, Hitit kültürü içerisinde önemli bir yerde olduğu izlenimini de ortaya koymaktadır.

IBoT 2.129 öy. 1-2; 10-11 (CTH 574) "Yeni Hitit"¹⁰⁴

- 1 ^DU NIR.GÁL-kán ku-it ŠÀ É[.DINGIR^{LIM??}] -x-x
2 SIxSÁ-at nu LÚ^{MEŠ} É.DINGIR^{LIM} pu-nu-u[š-šu-e]n

¹⁰¹ Lebrun 2007: 463.

¹⁰² HW: 66; HEG (a-k): 224-225; HED (h): 265-266.

¹⁰³ HW: 66; HEG (a-k): 224-225; HED (h): 265-266: "ḫatiyiitai-".

¹⁰⁴ Klengel 1968: 75; Otten-Rüster 1972: 106; Monte-Tischler 1978: 155; Klengel 1979: 75; Starke 1990: 219; Beal 1992: 177 dn.652; Haas 1994: 698 dn.17; Forlanini 1998: 239 dn.73; Klengel 2006: 13 dn.82; Taggar-Cohen 2006: 207, 286-289; Patri 2007: 67; Kapelus 2010: 266-267.

10 ÉRIN^{MEŠ URU} *Ku-ya-ar-pi-iš-ši-ia-ya ŠA* KUR^{URU} *I-šu-ya* DINGIR^{LIM} *da-an-za*

11 *e-eš-ta ki-nu-un-ma-ya-ra-an-za-an* LUGAL KUR^{URU} *I-šu-ya d[a-a-]aš*

Çeviri:

1 Güçlü Fırtına tanrısının tapı[nağında öfkelenmiş olduğunu]

2 fal aracılığıyla tespit ettik ve tapınaktaki insanlara sorduk.

10 Fakat Kuşarpiša şehri(nde olan) İšuğa memleketinin yaya askerleri tanrı için alınmıştı (içindi).

11 Fakat şimdi onu İšuğa kralı bizzat kendisi için aldı.

Değerlendirme:

Kuşarpiša şehrinde¹⁰⁵ İšuğa kralının kültte yanlışlık yaptığı öğrenilmektedir. İšuğa memleketinin yaya askerlerinin Kuşarpiša şehrinde bulunması yargısıyla Kuşarpiša şehri ya İšuğa'nın hakimiyetinde ya da İšuğa'ya yakın bir yerde olmalıdır.

IBoT 2.131 öy. 10-14 (CTH 518) “Yeni Hitit”¹⁰⁶

10 6 UDU 3 ME 48 NINDA.KUR₄.RA^{HLA} *ŠA ½! UP-NI 12?* NINDA.KUR₄.RA *aš-ḫu-<ma>-aš*

11 *ŠU-ŠI* NINDA.KUR₄.RA *ḫa-zi-la-aš* 19 DUG KAŠ EZEN₄ *ḫar-pa-aš*

12 ^{URU} *Ti-ya-li-ia-aš ŠA* LUGAL ^{URU} *I-šu-ya e-eš-še-eš-ta* [

13 *ki-nu-un-ma-at-kán ar-ḫa pa-ir I-NA* ^{URU} *A-ri-ya?-aš?-šu-ḫi(-)*

14 EGIR-*an a-ša-an-zi ŠA* UD.KAM A-BI^DUTU^{ŠI} *Ú-UL SUM-an-z[i]*

Çeviri:

¹⁰⁵ Adı yalnızca bu metinde geçmektedir. Bkz. Monte-Tischler 1978: 233.

¹⁰⁶ Imparati 1990: 173-177; Hout 1995: 156; Fritzsche 2011: 44-45.

10 Altı koyun, yarım¹ UPNU (ölçüsünde) üçyüz kırk sekiz kurban ekmeği, on iki kurban ekmeği *aşhuma*,

11 bir *hazil* ağırlığında altmış kurban ekmeği, on dokuz kap bira,

12 Tiğaliya şehrinin *harpa* bayramını Işuğa kralı sürekli olarak kutladı.

13 Fakat şimdi onlar ayrıldılar. Arişaşuhi(-) şehrinde

14 sonradan oturdular. Babam Majestenin gününden (başlayarak) artık uygulanmamaktadır (vermiyorlar).

Değerlendirme:

12: EZEN₄ *harpaš*: EZEN₄ *harpa*-/EZEN₄ *harpiia*:- “ein Fest (bir bayram) HW: 59”; “tahıl bayramı, ekin yığma bayramı, hasat bayramı HED (H):183-184; Ünal 2007:183; HHw: 62”

13: Arişaşuhi(-): Sadece bu metinde adı geçmektedir¹⁰⁷.

IV.Tuğaliya¹⁰⁸ dönemine tarihlendirilen *piruğa* kültürüne ait bu metinde ise, Tiğaliya şehrinin mahsul bayramı kutlamaları sırasında; Işuğa kralının toplamak zorunda olduğu bağışlardan söz edilmektedir.

KUB 56.28 ay. x+5-22' (CTH 590) “Yeni Hitit”¹⁰⁹

x+5[z]a-aš-ḫi-ia-ya-za-kán MUNUS.LUGAL I-NA^{URU} A-na-a[r

6' [ ] LUGAL KUR^{URU} I-šu-ya I-NA^{URU} Ki-iz-zu-ya-at-na

7' [ ] a-pé-e-da-ni ma-al-za-ki-mi

8' [ ] GAŠAN-IA A-NA^m Du-ut-ḫa-li-ia

9' [ ]

10' [ ]-aš-za KUR.KUR^{MES} LÚ^{LÚ} KÚR NIM.LÁL-aš <<tu-u-ya-an-ta-an-za

11' [ ] nu A-NA DINGIR^{LIM} <<tu-u-ya-an-ta-an-za KÙ.BABBAR

12' [ ] <<ḫi-el-ya-ti-in GUŠKIN KILÁ.BI NU.GÁL DÙ-mi

13' [ ]-IA[?] A-NA^{LÚ} KÚR^{MES} E-DA-NU tar-na-at-ti

14' [ ]-aš-kán ŠU-i da-it-ti

15' [ ] x KÙ.BABBAR MUŠEN GUŠKIN KILÁ.BI NU.GÁL SUM-ḫi

¹⁰⁷ Bkz. Tischler-Monte 1978: 37.

¹⁰⁸ Imparati 1990: 166, 175; Hout 1995: 157.

¹⁰⁹ Lebrun 1976: 212-213; Klengel 1999: 284; Savaş 2006: 219 dn.1196.

16' [ ] x A-NA^{LÚ} KÚR^{HI.A} ŠE-E-TUM tar-na-at-ti
17' [ ]^{MEŠ} IŠ-TU ŠE-E-TI GIM-an
18' [ ]-]aš-kán GAŠAN-]A A-NA^m Du-ut-ḫa-li-i[
19' [ ] DINGIR^{LIM} ŠE-E-TUM KÙ.BABBAR
20' [ ] SUM-ḫi

21' [ ]-]IA ŠA^{GIŠ} KIRI₆
22' [ ]-n]u-um-ma-aš kiš-an IK-RU-UB

Çeviri:

x+5 [ ] Anar şehrinde kraliçe rüya(sın)da
6' [ ] Işuğa memleketi kralı Kizzuātna'da
7' [ ] ona adayacağım:
8' [ ] Majestem Duthaliya için
9' [ ]
10' [ ]-] x düşman memleketler arı (şeklindeki) <<tuḫantanza
11' [ ] ve tanrı için gümüş(ten) << tuḫantanza
12' [ ] ve ağırlığı belli olmayan altın(dan) <<ḫelḫati yapacağım.

13' [ ]-]x düşmanlar için belirtilen gün bırakacaksın.
14' [ ] onları elde tutacaksın.
15' [ ] x gümüş, ağırlığı belli olmayan altın(dan) (bir) kuş vereceğim.

- 16' [ ] düşmanlara bir ağ bırakacaksın.
17' [ ] hepsi gibi ağın dışında
18' [-] x Majestem Duthaliya'ya
19' [ ] tanrıya gümüştten bir ağ
20' [ ] bırakacaksın.

- 21' [ ] bahçede
22' [ ] ve onlara şöyle söz verdi.

Değerlendirme:

16': **ŠĒTU**: Savaş 2006: 219: “ağ, file², bir nesne”; Lebrun 1976: 212-213: “filet, piège (ağ, tuzak)”; HHw 292: “ŠĒDU u.B., ein Gerät? (bir kap?)”.

ŠE-E-TUM: KUB 56.28 ay. 16'; **ŠE-E-TI**: KUB 56.28 ay. 17'; **ŠE-E-TUM KÙ.BABBAR**: KUB 56.28 ay. 19'; KUB 9.3 öy.I 20.

Anar şehrinde kraliçenin rüyasında ve orada sunulan adaktan söz edilen bu metinde İšuğa memleketi kralının, Kizzuâtna'daki mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Ayrıca metinde birçok kez IV.Tuthaliya (adı) zikredilmektedir.

KUB 52.96 öy. 6-9 (CTH 243) “Yeni Hitit”¹¹⁰

6 V ^{TUG}GUZ.ZA LUGAL KUR I-šu-ua

7 a-pa-a-at-ma hu-u-ma-an A-NA É.GIŠ.KIN^{TI}

8 šar-ra-an-zi DURU^{MEŠ}-za ar-nu-an-zi

9 É.GAL ti-an-zi

Çeviri:

6 İšuğa memleketi kralının beş örtüsü²

7 Fakat onların hepsini atölyede

8 ayırırlar. Yenileri sevkederler.

9 Saraya koyarlar.

Değerlendirme:

6: ^{TUG}GUZ.ZA “bir çeşit kumaş², örtü²”.

¹¹⁰ Weeden 2011: 88.

^{TUG}GUZ.ZA'nın envanterinin yapıldığı metinde beş tanesinin Işuğa kralına ait olduğundan söz edilmektedir. Metnin devamında 10.str: “I ^{TUG}GUZ.ZA A-NA ^{LUMES}šalašhaš (^{LUMES}šalašha-: seyis, araba sürücüsü): bir ^{TUG}GUZ.ZA, šalašha- görevlileri için” şeklindeki ifadeden dolayı str.9'daki saray tanımıyla muhtemelen Hitit kralının sarayından bahsedilmektedir.

KBo 45.179 öy.II 1-2 (CTH 530)¹¹¹

1 ARAD^{MES} LUGAL KUR^{URU} I-šu-ya [ ]
2 har-kán-zi [ ]

Çeviri:

1 Işuğa memleketi kralı(nın) köleleri [ ]
2 tutarlar. [ ]

Değerlendirme:

Küçük bir fragman olması dolayısıyla içerik açısından çok fazla bilgi elde edilemeyen bir kült envanter metnidir. Metnin 1.satırında “Işuğa kralı(nın) köleleri”nden söz edilmektedir.

KUB 16.16 öy. 7-11 (CTH 570) “Yeni Hitit”¹¹²

7 ki-i-kán ku-it-x [ ]
8 UM-MA-ŠU-NU-ma LUGAL K[UR] ^{URU}I-šu-[u-ya] [ ]
9 DUG.KA.GAG.A A-NA EZEN₄ la-ak-x-ta^{??} [ ]-x-x-x [ ]
10 ku-it-ya-ra-at kar-ša-an DINGIR^{LUM}-za [ ] m]e-mi- ni še-ir
11 nu TE^{MES} NU.SIG₅-du šu-ti GÜB-la-aš [ ] NU.SIG₅

Çeviri:

7 [ ] konusuna gelince [ ]
8 Fakat Işuğa memleketi kralı onların şöyle [ ]
9 Bayram için bira ile dolu bir kap x-x-x [ ] x x x [ ]
10 Tanrıya[?] ayrılmış[?] olanlar[?] [ ] söz[?] üzerine[?]
11 ve kehanetler kötü olsun! Solda šuti [ ] olumsuz.

Değerlendirme:

11: šu-ti: “Anlamı bilinmeyen bir ciğer falı terimidir.” bkz. Ünal 1983: 76; ayrıca MHH 658: “hurrian oracle term (=Hurrice fal terimi)” olarak vermektedir.

¹¹¹ Lebrun 1976: 221; Groddek 2004: 356; Roszkowska-Mutschler 2005: 229.

¹¹² Souček 1963: 377; Ünal 1974: 165-166; Beal 1992: 259 dn. 973; Haas 1994: 338 dn. 193; Klengel 1999: 224; Melchert 2003: 217; Archi 2007: 183.

Oldukça tahrip olan fal metnin 8.satırında kırık olan kısımda herhalde İšuğa memleketi kralının adı zikredilmiş olmalıdır. Metnin tahrip olmasından dolayı falın içeriğiyle ilgili bilgi elde edilememesine karşın, fal sonucunun olumsuz olduğu anlaşılmaktadır.

KBo 8.55+KBo 34.142(+KBo 40.47¹¹³ 16-19 (CTH 571) “Orta Hitit?”¹¹⁴

16 *ki-i-ni ku-it I-NA KUR^{URU}I-šu-ya NI-IŠ-ME nu ma-a-an x* [

17 *i-da-a-lu-uš-zi nu^{UZU}NÍG.GIG^{HLA} kal[?]-la-ri-iš-du* [

18 *nu^{UZU}NÍG.GI[G]^{HLA} SIG₅-ta-ru ni-pa-šu-u-ri-iš¹¹⁵ ši-en-t[a-ḫi-iš¹¹⁶*

19 *ZAG-aš^{GIŠ}TUKUL GÜB-la-za an-ša-an¹¹⁷ pu-ḫu-nu-ḫi-it-ta-ia*

Çeviri:

16 İšuğa memleketinde duyduğum bu (gerçeği) eğer x[-

17 kötülük yaparsa ve karaciğerler kötü olsun! [

18 Karaciğerler iyi olsun! *nipašuri* (ve) *šent[aḫi*

19 Sağda topuz; solda düz ve *puḫunuḫitta*

Değerlendirme:

Bu fal metnin de ise bir olayın İšuğa memleketinde işitileceğinden söz edilmektedir. Ayrıca metnin 2. satırında Muḫatalli adı zikredilmektedir.

ABoT 1.16 x+1- 7' (CTH 574) “Yeni Hitit”

x+1] [

2'] KUR *I-šu-ya* Û KUR *Al-[zi*

3'] *TE^{MEŠ} nu-kán* Û *KU^{MEŠ}-tar* x-[

4'] *ar-nu-an-zi* GIM-*an-ma* [

5'] *x-ta-ri nu-kán ku-e-da-ni-m[a[?]*

6'] *an-da* DU-*ri* GAM-*an-na za-a[n^{??}*

7'] x x MUŠEN *ḪUR-RI* SIG₅-*ru* NU.S[IG₅

¹¹³ Košak 1998: 24 dn.4.

¹¹⁴ Kammenhuber 1976: 12; Schuol 1994: 122-123; Neu 1997: 156; Klinger 1998: 108-109; Beal 2002a: 34 dn.104; Goedegebuure 2007: 309.

¹¹⁵ Laroche 1970: 127, 128, dn.3; Archi 1976: 271; Ünal 1983: 88.

¹¹⁶ Laroche 1970: 127, 128, dn.4; Ünal 1983: 88.

¹¹⁷ Laroche 1970: 135.

Çeviri:

x+1] [

- 2'] İŖuğa memleketi ve Al[zi] memleketi
3'] ilk iŖaret ve insanlık x[
4'] iletirler. Fakat nasıl [
5']-x-ar ve hangisine/kime [
6'] içeri yŖrŖr. AŖađı/ya/da x[-
7'] x x bir HŖrri kuŖu iyi olsun! Olum[suz.

Değerlendirme:

2: KUR Al[zi: Yukarı Dicle bŖlgesine lokalize edilen bu memleketin adı genellikle İŖuğa memleketi ile birlikte getiđinden¹¹⁸ dolayı tamamlama yapılmıŖtır. Yukarıda detaylı bir Ŗekilde incelediğimiz KBo 1.4(+KUB 3.9+ KUB 3.10 y.I 19'da da adı geçmektedir.

7: "NU.SIG₅: (mŖsait değil, mŖsait olmayan; bkz. HZL: 95, 343, HW: 289)"ten dolayı falın sonucunun iyi çıkmadığı anlaŖılmaktadır.

Bu fal metnin 2. satırında ise İŖuğa ve Alzi/AlŖe memleketlerinden sŖz edilmesi metne olan ilgimizi arttırmaktadır.

İŖuğa	Alzi
-------	------

¹¹⁸ Ertem 1973: 8; Monte-Tischler 1978: 10; Monte 1992: 3; Altman 2004: 82.

KUB 50.92 ay. 13'-14' (CTH 574) “Yeni Hitit”

13' -] x *pí-an-zi* DINGIR^{LM}-za KI.MIN nu MUŠEN *ḪUR-RI* S[IG₅^{??}]

14' -]x-i ŠA LUGAL KUR *I-šu-ua*

Çeviri:

13' -]x verirler. Tanrı için aynı şekilde. Ve *Ḫurri* kuşu [iyi olsun^{??}]

14']-x *Išuua* memleketi kralının

Değerlendirme:

Išuua memleketinin kültü ile ilgili çok fazla bilgi elde edilemeyen bu fal metninde ise *Išuua* memleketi kralından söz edilmekte ancak daha sonraki satırlar okunamamaktadır.

Bazı metinler ise, içerikleri açısından değerlendirildiğinde *Išuua* memleketi ile ilgili fazla bilgi vermemektedir. Bu metinler, aşağıda verilen sıraya göre incelenecektir.

- a) KUB 3.80 öy. (Akadça) (CTH 208)
- b) KUB 3.125 ay. (Akadça) (CTH 216)
- c) KUB 60.74 öy. (CTH 209) “Yeni Hitit”
- d) KUB 60.134 öy. (CTH 470) “Yeni Hitit”
- e) KBo 16.41 öy. 4', 22' (CTH 214) “Yeni Hitit”
- f) KBo 16.20 x+1-7' (CTH 211) “Yeni Hitit”
- g) KBo 22.22 x+1-5' (CTH 215) “Yeni Hitit”
- h) KBo 50.188 ay[?]. x+1-2' (CTH 215) “Yeni Hitit”
- i) KBo 50.246 sol kenar x+1-2' (CTH 214) “Yeni Hitit”
- j) KBo 55.202(+)+KBo 22.139+KUB 16. 35(+)+KUB 20. 22(+)+KUB 22.21 x+1-2' (CTH 574) “Yeni Hitit”

a) KUB 3.80 öy. 12

12 [x] URU^{lim} *I-šu-ua* [

b) KUB 3.125¹¹⁹ ay. 9, 15

9 i-na KUR I-šu-ya [

15 i-na KUR I[-šu-ya

Değerlendirme:

Tarihi bir metnin fragmanı olan bu metinde gönderen ve alıcının adları elde edilememektedir; ancak ay. 9. ve 17.satırlarda geçen ŠEŠ-IA “kardeşim” hitabı, gönderen kimsenin yabancı bir kral olabileceğine ve gönderen ile alıcının aynı siyasi güce sahip krallar olabileceğine işaret etmektedir. Išu-ya'nın adı da geçtiğinden dolayı, öy. 18.satırında adı geçen Nerikkaili; III.Ḫattušili'nin oğlu olan *Nerikkaili* olabilir. öy. 9 ile ay. 18.satırlarda bir yardımdan söz edilmekte ve bu yardım büyük bir ihtimalle düşmanlara karşı olmalıdır¹²⁰.

c) KUB 60.74¹²¹ öy. x+1-10'

x+1]DÚ-nu-un [

2' -]x-an ap-pa-an-zi[

3' -]x-pí nu-kán ŠA ŠEŠ-IA^{??}

4' -]ma^{??} ma-a-an x-x[- ku-ya]a-pí

5' ku-ya]a-pí INA URU[?] ma-a-a[n

6' -]x na-at iš-da[m-ma-aš

7'] nu-ud-du-za na-[

8' -]x-ti LÚ KUR^{URU} I-šu-ya[

¹¹⁹ Hagenbuchner 1989b: 360; Klengel 1999: 280 ve Freu 2007: 287' de metni IV. *Tuthaliya* dönemine tarihlendirmektedir.

¹²⁰ Hagenbuchner 1989b: 360.

¹²¹ Groddek 2006: 75.

- 9' -]da ıa-aş-[t]a-aş[ ]x-ša-an-za
10' -]x ar-nu-ut[

Çeviri:

x+1]yaptım.[

- 2']x tutarlar. x[-
3' -]x ve kardeşimin?? [
-

- 4' -]x Eğer x-x[-
5' -]x-x yeri eğer[
6' -]x ve onu du[y!
-

- 7'] ve seni bizzat x[-
8']-sın/sin İşuıalı [
9' -]x suç [işled]i. [ ]x-x-x-x
10' -]x sevket [

Değerlendirme:

6': *işdammaš*: *iştamaš*-, *işdammaš*:- “duymak, işitmek” *işdammaš*: Imp.2.T.Ş. bkz. HED(a,e,i): 455.

9': *ıaštaš*: *ıašta*-, *ıaştai*:- “günah işlemek, suç işlemek” *ıaštaš*: Prt.3.T.Ş. bkz. HW 249.

Hitit mektup fragmanı olan bu metin içerik açısından fazla bilgi vermemektedir. Mektubu gönderen kimse mektubun alıcısına, muhtemelen metnin kırık olan bölümünde anlatılmıştır, bir olayı duyması gerektiğinden, birkimsenin suç işlediğinden söz etmektedir ve son olarak da “sevketmesi” gerektiğini söylemektedir.

d) KUB 60.134¹²² öy. 6-10

6 MA-A-A-L[*I* LUGAL KUR^{URU}]¹²³ *I-šu-ıa* MUNUS^{MEŠ}.LUGAL [

¹²² Hout 1993: 126; Ünal 1995: 275-276; Ünal 1997: 354-355; Groddek 2006: 133.

¹²³ Monte 1992: 56-57.

7 ^mHu-zi-ia-an IŠ-TU MA-A-A-LI[

8 DUMU^{MEŠ}.LUGAL KUR^{URU}I-šu-ya[

9 te-e-ta-nu-uš[

10 ^mA-li-iḫ-ḫi[-ni

Çeviri:

6 İšuğa [kralının] yatağı[ı], kraliçeler [

7 Huzija'yı yatağı ile [

8 İšuğa'nın prensleri[

9 tüyle[ı^{??}

10 Aliḫḫi[ni

Değerlendirme:

Ritüele ait bir fragman olan bu metindeki özel adlar IV.Tutḫaliya ve III.Ḫattuşili dönemine¹²⁴ tarihlendirilebilmektedir.

e) KBo 16.41¹²⁵ öy. 4', 22'

4' [KU]R^{URU}I-šu-ya [

22' nu Ú-UL KUR^{URU}I-šu-ya tu-[

f) KBo 16.20¹²⁶ x+1-7'

x+1

U]R^{URU}I-šu-ya

2'

]x

3'

]x^{MEŠ?} ar-ḫa

4'

-]za[?] ki-ša-at

5'

]x pa-aḫ-ša-nu-ut

6'

]x KUR^{URU}Am-ba-ra-ma-kán

7'

]x da-a-aš

¹²⁴ KUB 60, Inhaltsübersicht, 1990.

¹²⁵ Košak 1994: 289'da KUB 60.61(=Bo 1422) 16' vd. ile duplikat olduğunu söylemektedir.

¹²⁶ Klengel 1976: 89 dn.27.

Çeviri:

x+1	] İşuğa şehri
2'	]x
3'	] x'leri' uzağa
4'	] oldu.
5'	]x koru!
6'	]x Ambara ¹²⁷ memleketini ise
7'	]x aldı.

Değerlendirme:

Yıllıklara (CTH 211) ait fragman parçası olan; bu metin içeriği bakımından çok fazla bilgi vermemektedir.

6': KUR^{URU} *Ambara/Ampara* memleketinin yer tayini için Ertem 1990: 587'de: "Hild, Bugünkü Arapkir yakınlarındaki Amren; Lemerle, Sivas-Divriğ" demektedir. İşuğa ile birlikte adı geçtiğinden dolayı İşuğa memleketine yakın bir yerde olduğu düşünülmektedir¹²⁸.

Ambara→	İşuğa
---------	-------

g) KBo 22.22¹²⁹ x+1-5'

x+1	-]x x-ti ^{??} -[
2'	-]x-x-du ku[-
3'	A-NA KUR ^U]RU I-şu-ya za-aḫ[-ḫi-ja ¹³⁰ pa-a-un
4'	KUR ^{UR}]U Za-[az]-zi-ša KUR ^{UR}]U x tar-aḫ-ḫu-un
5'	]na-at [EGI]R-pa ŠA KUR ^{UR}]U Ha-at-ti ARAD ^{MEŠ} i-ja-nu-un

Çeviri:

x+1	] [
2'	]sın/sin! x[-
3'	] İşuğa memleketine sava[şmak için gittim.
4'	] Zazziša memleketini, x memleketi[ni yendim.
5'	] ve onları [tek]rar Ḫatti memleketinin[köleleri yaptım.

Değerlendirme:

4': KUR^{URU} *Zazziša*: Bu memleketin adı, İşuğa ile birlikte KBo 1.1 öy. 11 ve 20'de de geçmektedir.
Bu nedenle İşuğa memleketine yakın bir yerde olmalıdır.

¹²⁷ Ertem 1973: 9; Monte-Tischler 1978: 13.

¹²⁸ Ertem 1990: 587.

¹²⁹ Groddek 2008a: 30.

¹³⁰ Klengel 1976: 89.

Zazziša ve Išuğa'nın adının birlikte geçtiği diğer bir metin olan ve yukarıda da detaylı bir şekilde incelediğimiz KBo 1.1'de Hitit kralının Išuğa'ya ve dolayısıyla civarında bulunan yerlere sefer düzenlediği anlatılmaktadır. Metni incelemelerimiz sonucu, yukarıdaki gibi tamamlamak uygun gibi görünmektedir. Hitit kralı Išuğa memleketine bir sefer düzenlemiş ve muhtemelen Hatti memleketi kralına karşı gelmesinden dolayı Išuğa'nın yakınında bulunan Zazziša ve adını tespit edemediğimiz diğer bir memlekete de sefer düzenleyerek onları da kölesi yapmıştır.

Išuğa→	Zazziša
--------	---------

h) KBo 50.188¹³¹ ay[?]. x+1-2'

x+1 [ ]x x[ ]

2' [K]UR^{URU}I-šu-ğa

Çeviri:

x+1 [ ]x x[ ]

2' [ ]Išuğa memleketi

i) KBo 50.246¹³² sol sütun x+1-2'

x+1 [ ]I-NA^{URU}I-šu-[ğa]

2' [ ]x

Çeviri:

x+1 [ ]Išu[ğa] şehrinde

2' [ ]x

Değerlendirme:

x+1: *INA*: Akadça preposisyon olarak “bulunma” anlamı taşımaktadır.

j) KBo 55.202(+)*KBo* 22.139+*KUB* 16.35(+)*KUB* 20.22(+)*KUB* 22.21, x+1¹³³

x+1 [ ]x LUGAL KU[R^{UR}]U^UI-šu-ğa da-a-aš

Çeviri:

x+1 [ ] x Išuğa memleketi kralı aldı.

Günümüze kadar ele geçen Hitit metinlerinden Išuğa memleketinin Hatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bilgi elde edilememektedir; ayrıca Išuğa memleketinin Hatti memleketinin çöküşünden sonra Asurluların egemenliği altına girdiğine ilişkin de hiçbir belge bulunmamaktadır.

¹³¹ Groddek 2008b: 128; Forlanini 2010: 157.

¹³² Groddek 2008b: 158.

¹³³ Berman 1983: 5-6.

Asur kralı I.Tiglatpileser dönemine ait olan ve Asur'da bulunan bir tablette “İşuua memleketinin Enzatu şehrini” fethettiği anlatılmaktadır¹³⁴.

Bu tarihten sonra İşuua'nın politik varlığını sürdürüp sürdürmediği tam olarak belli değildir. Ancak iki yüzyıl sonra Diyarbakır/Üçtepe'de bulunmuş olan Kuruh monolitinde de III.Salmanassar'ın İşuua-Enzite'yi fethettiği yer almaktadır¹³⁵.

Tüm bu belgelerden; Hitit metinlerinde *Henzuta/Hinzuta* olarak geçen aynı yer I.Tiglatpileser belgesinde *Enzatu*, III.Salmanassar belgesinde *Enzite* olarak geçmektedir. Mağlup edilmiş topraklar için uygun bir ad.

III.Salmanassar'ın hükümranlığından sonra bölgenin, batıya doğru genişleme siyaseti izleyen Urartuların yönetimi altına girdiğini Urartu kralı Menuua'ya ait olan Palu yazıtından ve II.Sarduri'ye ait olan İzoli yazıtından öğrenilmektedir¹³⁶.

Genel Değerlendirme:

İşuua Memleketinin Adının Geçtiği Hitit Çiviyazılı Metinler:

KUR URU İşuua:	KUB 23.11 ay.III 28, 29, 30, 33; KUB 23.14 II 8; KBo 50.66+KBo 57.238+ KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+KUB 40.11 öy. 30, ay. 13; HKM 96 ay. 21'; KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65; KBo 12.140 öy. 4; IBoT 2.129 öy. 10, 11; KUB 56.28 ay. 6'; KBo 45.179 öy.II 1; KUB 16.16 öy. 8; KBo 8.55+KBo 34.142(+KBo 40.47 16; KUB 60.74 öy. 8; KUB 60.134 öy. 6, 8; KBo 16.41 öy. 4', 22'; KBo 22.22 3'; KBo 50.188 ay ² . 2'; KBo 55.202(+KBo 22.139+KUB 16.35(+KUB 20.22(+KUB 22.21 x+1; KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60 ay. 29; KUB 15.1 III 48, 51; KUB 15.3 6.
KUR İşuua:	IBoT 1.32 öy. 29; KUB 38.10 ay.III 12; KBo 12.140 öy. 5, 1; KUB 52.96 öy. 6; ABoT 1.16 2'; KUB 50.92 ay. 14'; KUB 3.125 ay. 9, 15.
URU İşuua:	KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 12; KUB 34.23 öy. ² I 5; KBo 8.23 öy. 9, 13; KBo 16.42 öy. 4; KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+KUB 40.11 öy. 23, ay.18; KBo 22.44(+KUB 13.2 (+)KUB 31.84(+Bo 6558(+KUB 40.60(+KBo 69.170 ay.III 34; IBoT 1.34 öy. 9; KUB 27.13 ay.IV 18; IBoT 2.131 öy. 12; KBo 16.20 7'; KBo 50.246 sol kenar x+1.
mat ^{al} İşuua:	KBo 1.5 öy.I 8, 10; KBo 1.1 öy. 10, 11, 15, 16, 18, 20; KBo 1.4(+KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 14, 16.
URU ^{lim} İşuua:	KUB 3.80 öy. 12.

¹³⁴ Weidner 1957-1958: 350; Klengel 1976-1980: 216; Köroğlu 1996: 58.

¹³⁵ Klengel 1976-1980: 216; Köroğlu 1996: 58-59; Hawkins 1998a: 285-286.

¹³⁶ Köroğlu 1996: 48, 74; Hawkins 1998a: 286.

Işuğa Memleketi'nin adının geçtiği Hitit çiviyazılı metinlerden elde edilen veriler ışığında:

- KUR^{URU} *Işuğa*: Bugünkü Elazığ çevresinde yer alan *Işuğa* memleketi ile Hitit memleketi arasındaki ilişkilerin şimdiye kadar elimize geçen kaynaklardan I.(II.)Tuthaliya döneminde başladığı tespit edilmiştir¹³⁷. Ayrıca metinde *Işuğa* memleketi, KUR-e *šalli* “büyük memleket” olarak tanımlanmaktadır.
- Hitit devlet antlaşmalarında “mat^{al} *Işuğa*”¹³⁸ tanımıyla geçmektedir.

***Işuğa* Memleketi ile İlgili Coğrafi Adlar:**

mât ^{al} Alğa	KBo 1.1 12, 21.
KUR ^{URU} Ambara	KBo 16.20 6'.
^{al} Arağanna	KBo 1.1 11, 20.
^{URU} Ariğuşa	KBo 16.42 ay. 9.
mât ^{al} Armatana	KBo 1.1 13, 22.
^{al} Gurtališša	KBo 1.1 10, 11, 20.
^{al} Ḫatti	KBo 1.1 10; 14.
^{URU} Ḫatima	KBo 16.42 ay. 12, 18, 19, 23.
^{al} Ḫazga	KBo 1.1 13, 22.
^{URU} Ḫinzutaš	KBo 16.42 öy. 17, 19.
mât ^{al} Ḫurma	KBo 1.1 12, 21.
mat ^{al} Kalamašma	KBo 1.1 12.
^{URU} Malitiya	KBo 16.42 öy. 8.
^{URU} Manzana	KBo 16.42 öy. 16, 18, 19, 21, 22.
^{URU} Mezzari	KBo 16.42 ay. 9.
mat ^{al} Mitanni	KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 18
^{URU} Šinuğa	KBo 16.42 ay. 6;
mât ^{al} Tegarama/ KUR ^{URU} Tegarama	KBo 1.1 13, 20, 22; KBo 6.28 öy. 12.
^{al} Tepurziya	KBo 1.1 13, 22.
mat ^{al} Timmina	KBo 1.1 12, 21.
^{al} Turmitta	KBo 1.1 12, 21.
mât ^{al} Zazša/KUR ^{URU} Za-[az]-zi-ša	KBo 1.1 11, 20; KBo 22.22 4'.
^{hur.sag} Ḫaliya	KBo 1.1 12, 21.
^{hur.sag} Ḫarana	KBo 1.1 12, 21.
^{hur.sag} Karna	KBo 1.1 12, 21.

¹³⁷ Bkz. KUB 23.11 ay.III 28, 29, 30, 33.

¹³⁸ KBo 1.5 öy.I 8, 10; KBo 1.1 öy. 10, 11, 15, 16, 18, 20; KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 14, 16.

ḪUR.SAG [?] La-li(-) [?]	KBo 16.42 öy. 24.
nār [?] Puratta	KBo 1.1 17.

- nār[?]Puratta: Fırat Nehri. Büyük Hitit kralı I.Şuppiluliuma, Şattiya Antlaşması'nda (KBo 1.10 öy.): “(17) Ve Fırtına Tanrısının sevgilisi, Ḫatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Şuppiluliuma (18)...Fırat nehrini geçtim ve İsuğa memleketine gittim ve İsuğa memleketini ikinci kez (19) yendim.” ifadesiyle İsuğa'ya sefere giderken Fırat'ı geçtiğinden söz etmektedir. Bu tanımlama İsuğa'nın Elazığ bölgesine yerleştirilmesinde kuşkusuz ki çok önemli bir emare olmuştur. Metnin devamında “(20) İsuğa memleketine geçen *Gurtališa şehri, Araçanna şehri, Zazziša memleketi, Tegarama memleketi, Timana memleketi, Ḫaliya dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alha memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağı, Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziya şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri (23) yendim.*” ifadesiyle bu memleketlerin ordularıyla birlikte İsuğa'ya doğru çekildiklerini ve orada yaşamaya başladıkları öğrenilmektedir. Bu şehirler/memleketler İsuğa bölgesine yakın olmalıdır.
- Mezzari (KBo 16.42 ay. 9), Ḫatima (KBo 16.42 ay. 12, 18, 19, 23) sınır şehirleridir; La-li dağı (KBo 16.42 öy. 24): Bu şehirler ve adı geçen dağ İsuğa bölgesinde ya da civarında olmalıdır.
- Metinlerde KUR ideogramı olmadan “^{URU}İsuğa”¹³⁹ şeklindeki geçişi, Hitit mimari buluntularının dışında İsuğa memleketinin yöneticilerine ait hiyeroglif mühür baskılarının da Korucutepe'de bulunması buranın ^{URU}İsuğa olabileceğini düşündürmektedir.
- I.Şuppiluliuma döneminde kesin olarak Hitit hakimiyetine girdiği, (KBo 1.1 öy. 18-19): “(18) *İsuğa memleketine gittim ve İsuğa memleketini ikinci kez (19) yendim. İkinci kez onları kölelerim yaptım.*”;
- III.Tuthaliya'ya karşı isyan eden ve bundan dolayı I.Şuppiluliuma'nın intikamından İsuğa'ya kaçan Hatti halkının yanlarına NAM.RA'larını, sığırlarını ve koyunlarını aldıklarını (KUB 34.23 öy. I): (x+3) “*ve o, NAM.RA'ları, sığırları (ve) koyunları birlikte sevketti (götürdüler) ve [onları (. . . ? . .)]*”;
- Şattiya Antlaşması'nın giriş kısmında ise bu insanların kökenlerine değinildiği (KBo 1.1 öy.): (20) *İsuğa memleketine geçen Gurtališa şehri askerleri, Araçanna şehri askerleri, Zazziša memleketi, Tegarama memleketi, (21) Timana memleketi, Ḫaliya dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alha memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağı,(22) Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziya şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri (23) yendim.*”;
- İsuğa memleketinin Hitit hakimiyetinde olan bugünkü Gürün olduğu kabul edilen Tegarama'ya saldırdığı, (KBo 6.28+KUB 26.48 öy.): “(12) *İsuğalı düşman geldi ve Tegarama memleketini mahvetti.*”;

¹³⁹ KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 12; KUB 34.23 öy. I 5; KBo 8.23 öy. 9, 13; KBo 16.42 öy. 4; KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+)+KUB 40.11 öy. 23, ay.18; KBo 22.44(+)+KUB 13.2 (+)+KUB 31.84(+)+Bo 6558(+)+KUB 40.60(+)+KBo 69.170 ay.III 34; IBoT 1.34 öy. 9; KUB 27.13 ay.IV 18; IBoT 2.131 öy. 12; KBo 16.20 7; KBo 50.246 sol kenar x+1.

- Işuğa memleketi ile Hitit memleketi arasındaki soğukluk IV.Tuthaliya'nın hükümdarlığının son yıllarında başladığı ve Işuğa kralına karşı bir komplonun düzenlendiği (KBo 8.23 öy.; ay.): “(9) [ve on]u² ise Işuğa kralı (10) [bu]raya gelince sizin için² Onu (11) arkadan kuşatacağız² (12) Adı geçen o, [iç]erde mahvolacak.”;
  - Işuğa'nın ordusunun olduğu (KBo 22.44(+)+KUB 13.2(+)+KUB 31.84(+)+Bo 6558(+)+KUB 40.60(+)+KBo 69.170 ay.III): “(34) ÉRIN^{MES URU}I-şu-ğa” ;
  - Işuğa'nın, Hatti memleketinin doğu sınırında sınır koruması için askeri birliklerini hazır tutmakta olduğu, (HKM 96 ay.): “(20')... Işuğa memleketinin (22') yaya askerlerini ve onların tümünü seferber et.”
  - Işuğa kralının resmi yapısının (sarayının) olduğu (KBo 13.241+KUB 44.4 öy.): “(26) É.LUGAL KUR^{URU}I-şu-ğa: Işuğa kralının resmi yapısı”;
- tanımlarıyla belirtilmektedir.
- Işuğa memleketi kralları ve kraliçesi:

Işuğa Memleketine ait Şahıs/Kral/Kraliçe Adları:

Şahıs Adı:	Geçtiği Çiviyazılı Metin:	Ünvanı:
<i>Arişarruma</i>	KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60	<i>Işuğa</i> Kralı III.Ĥattuşili ve Puduĥepa'nın damadı; <i>Kiluşĥepa</i> 'nın eşi
<i>Eĥlišarruma</i>	IBoT 1.34	<i>Işuğa</i> Kralı. <i>Kiluşĥepa</i> ve <i>Arişarumma</i> 'nın oğlu.
<i>Kiluşĥepa</i>	KUB 15.1 KUB 15.3	<i>Işuğa</i> Kraliçesi III.Ĥattuşili ve <i>Puduĥepa</i> 'nın kızı; <i>Arişarumma</i> 'nın eşi

Arişarruma: “^mA-ri-LUGAL-ma LUGAL KUR^{URU}I-şu-ğa” (KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60).

Bilinen ilk Işuğa Memleketi kralı. Ulmi-teşub Antlaşması'nda antlaşmaya tanıklık etmektedir.

Eĥlišarruma: “^mEĥ-li-LUGAL-ma şar^{URU}I-şu-ğa” (IBoT 1.34 öy. 9). Işuğa Memleketinin kralı.

Arişarruma'nın oğlu. Babasının yerine tahta geçerek kral olmuştur.

Kiluşĥepa: KRC 68.403. III.Ĥattuşili ve Puduĥepa'nın kızı. Arişarumma'nın eşi, Işuğa Kraliçesi.

Işuğa Memleketinin Tanrıları, Tanrıçaları:

DINGIR.MUNUS ^{MES} İD ^{MES} ĤUR.SAG ^{MES} ŞA KUR ^{URU} I-şu-ğa (Işuğa memleketinin tanrıları, tanrıçaları, dağları, nehirleri):	KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65.
^D U KUR ^{URU} Işuğa (Işuğa memleketi Fırtına tanrısı):	KUB 38.10 ay.III 12.

- Muḫatalli'nin dua metninde İṣuḫa memleketinin tanrılarının, tanrıçalarının, dağlarının ve nehirlerinin kutsandığı (KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65=KUB 6.46 III 31'): “(65) İṣuḫa memleketinin tanrıları, tanrıçaları, nehirleri, dağları” tanımıyla anlaşılmakta ve bu durum Büyük Hitit imparatorluk döneminde İṣuḫa'nın Hitit hakimiyetinde olduğunu da göstermektedir.
- İṣuḫa memleketinin Fırtına tanrısının olduğu kült envanter metnindeki¹⁴⁰: “(12)...İṣuḫa memleketi Fırtına tanrısının” ifadeden anlaşılmaktadır.
- Yukarıda adı geçen tanrının tapınağının olduğunu “(12)...İṣuḫa memleketi Fırtına tanrısının tapınağında”¹⁴¹ tanımıyla anlaşılmaktadır.

İṣuḫa Memleketinin Kültü ile İlgili Bilgi Veren Metinler:

KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65.	KUB 38.10 ay.III 9-13
KBo 13.241+KUB 44.4 öy. 26-27.	KBo 12.140 öy. 1-11, solkenar 1-4
KUB 27.13 ay.IV 17-20	IBoT 2.129 öy. 1-2; 10-11
IBoT 2.131 öy. 10-14	KUB 56.28 ay. x+5-22'
KUB 52.96 öy. 6-9	KBo 45.179 öy.II 1-2
KUB 16.16 öy. 7-11	KBo 8.55+KBo 34.142(+KBo 40.47 16-19
ABoT 1.16 x+1- 7'	KUB 50.92 ay. 13'-14'

- Muḫatalli'nin dua metninde (KBo 57.18 (844/v +1111/z)+KUB 30.14+KUB 6.45 II 64=KUB 6.46 III 30') Şullama şehri İṢṬAR'ını ve Ḫatra şehri Fırtına tanrısını kutsamaları Şullama ile Ḫatra şehirlerinin İṣuḫa memleketinin önemli kült merkezleri olabileceğini göstermektedir.
- İṣuḫa memleketi krallarının kültte önemli görevlere sahip olduğu (KBo 12.140 solkenar): “(1) İṣuḫa memleketi kralı envanter yapar.” tanımıyla anlaşılmaktadır.
- Halep şehrinin Teşup ve Ḫepat kültüne ait ritüel metninde (KUB 27.13 ay.IV): “(17) ^{NA4}ḫekur annari ve ^{NA4}ḫekur muḫatti (18)...İṣuḫa kralı(nın) köleleri kutlu[yorlar.]” tanımıyla her iki kutsal yerin İṣuḫa kralının çemberi altında olduğunu ve bir kez daha İṣuḫa kralının kültte önemli görevlere sahip olduğunu göstermektedir.
- “Hurri kökenli olan ^{MUŞEN}HURRI denilen kuş falı¹⁴² ve karaciğer falı¹⁴³” metinlerinde İṣuḫa memleketi veya kralı sık geçmektedir.

¹⁴⁰ KUB 38.10 ay.III 12.

¹⁴¹ Bkz. dn.140.

¹⁴² ABoT 1.16 x+1- 7'; KUB 50.92 ay. 13'-14'.

¹⁴³ KUB 16.16 öy. 7-11; KBo 8.55+KBo 34.142(+KBo 40.47.

- Hitit metinlerinden İšuua memleketinin Hatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bilgi elde edilemezken; Hatti memleketinin çöküşünden sonrada Asurluların egemenliği altına girdiğine ilişkin bir belge bulunmamaktadır.

Teşekkür

Bu ilk çalışmamı Sevgili Annem “Ayşe Önal”ın aziz anısına ithaf ediyorum. Bu konu üzerine çalışmamı öneren ve çalışmalarım esnasında her konuda yardımcı olan Hocam Savaş Özkan Savaş’a ve ayrıca engin bilgileriyle yardımlarını esirgemeyen Hocam Cem Karasu’ya teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

- Alp 1949: S.Alp, “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA’lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı”, *Bell. 13*, 1949: 245-270.
- Alp 1956: S.Alp, “Die Lage von Šamuha”, *Anatolia I*, 1956: 77-80.
- Alp 1991: S.Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, Ankara 1991.
- Alp 1991: S.Alp, *Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük*, Ankara 1991.
- Alp 1998: S.Alp, “Zur Datierung des UlmiTeşup-Vertrags”, *AoF 25*, 1998: 54-60.
- Alpöge 1971: A.Alpöge, “Keban Bölgesi Anonim Mimarisi Çalışmaları, 1969. Levha 100-109.”, *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2*, 1971: 131-138.
- Altman 2000: A.Altman, “The İšuua Affair in the Šattiwaza Treaty (CTH 51: A, obv. 10-24) Reconsidered”, *UF 32*, 2000: 11-21.
- Altman 2001: A.Altman, “The Submission of Šarrupši of Nuḫašše to Šuppiluliuma I (CTH 53: A, obv. i, 2-11),” *UF 33*, 2001: 27-47.
- Altman 2004: A.Altman, *The Historical Prologue of the Hittite Vassals Treaties. An Inquiry into the Concepts of Hittite Interstate Law*, Ramat-Gan 2004.
- Archi 1976: A.Archı, “Recension”, *OA 15*, 1976: 269-271.
- Archi 2007: A.Archı, “The Soul Has to Leave the Land of the Living”, *JANER 7*, 2007: 169-195.
- Arıkan 2003: Y.Arıkan “Hitit Çivi Yazılı Belgelerinde şuhḫa- "(Düz) Dam, Çatı" Ve Onun Dinsel ve Sosyal Hayattaki Yeri,” *ArAn 6/1*, 2003: 11-57.
- Arsebük 1974: G.Arsebük, “Tülintepe Kalkolitiğinden Mikrolit Özellikleri Gösteren Bir Buluntu Topluluğu. Levha 124-133.”; *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 143-147.

- Arsebük-Korfmann 1976: G.Arsbük-M.Korfmann, "Tülintepe Kazılarında Sapan taneleri Toplu Buluntusu 1972. Levha 95-99." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 134-144.
- Bachvarova 2006: M.Bachvarova, "Divine Justice Across the Mediterranean: Hittite arkuwars and the Trial Scene in Aeschylus' Eumenides", *JANER* 6, 2006: 123-153.
- Bányai 2010: M.Bányai, "Ist Urhi-Tešup der König von Zulapa?", *Anatolica* 36, 2010: 1-16.
- Barjamovic 2011: G.Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen 2011.
- Beal 1986: R.Beal, "The History of Kizzuwatna and the Date of Šunaššura Treaty", *Or.* 55, 1986: 424-445.
- Beal 1988: R.H.Beal, "The ^{GIS}TUKUL-Institution in Second Millennium Hatti," *AoF* 15, 1988: 269-305.
- Beal 1992: R.Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, 1992.
- Beal 2002: R.Beal, "Gleanings from Hittite Oracle Questions", *Fs Popko*, 2002: 11-37.
- Beal 2002b: R.Beal, "The Hurrian Dynasty and the Double Names of Hittites Kings", *Gs Imperati*, 2002: 55-70.
- Beckman 1983: G.Beckman, *Hittite Birth Rituals*, StBoT 29 Wiesbaden 1983.
- Beckman 1996: G.Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta-Georgia 1996.
- Berman 1983: H.Berman, "Some Hittite Oracle Fragments," *Hethitica* 5, 1983: 1-9.
- Bilgiç 1945-1951: E.Bilgiç, "Die Ortsnamen der "kappadokischen" Urkunden im Rahmen der Alten Sprachen Anatoliens", *AfO* 15, 1945-1951: 1-37.
- Boessneck-Driesch 1976a: J.Boessneck-A.von den Driesch, "Norşuntepe ve Diğer Höyüklerde ele geçen Kemik Buluntularına göre Altınova'nın Tarih Öncesi Yabani Hayvanları. Levha 63-65", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 60-69.
- Boessneck-Driesch 1976b: J.Boessneck-A.von den Driesch, "Tülintepe 1971-1972 Kazıları Hayvan Kemikleri" *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 145-146.
- Boessneck-Driesch 1979: J.Boessneck-A.von den Driesch, "Tepecik'te 1970 ile 1973 Yılları Arasındaki Kazılarda Bulunan Hayvan Kemikleri.", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 95-96.
- Bossert 1946: H.Th.Bossert, *Asia*, İstanbul 1946.
- Boysan-Dietrich 1987: N.Boysan-Dietrich, *Das hethitische Lehmhaus aus der Sicht der*

- Keilschriftquellen*, THeth 12, Heidelberg 1987.
- Börker-Klähn 1994: J.Börker-Klähn, “Der hethitische Areopag: Yerkapi, die Bronzetafel und der "Staatsstreich,” *AoF 21*, 1994: 131-160.
- Börker-Klähn 1996: J.Börker-Klähn, “Grenzfälle: Šunaššura und Sirkeli oder die Geschichte Kizzuwatnas”, *UF 28*, 1996: 37-104.
- Börker-Klähn 2007: J.Börker-Klähn, “Die Schlacht um Tuḫanuḫa als „Atlante Storico”, *Fs Košak*, 2007: 91-118.
- Bryce 1986: T.R.Bryce, “The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy,” *Tel Aviv 13-14*, 1986: 85-102.
- Bryce 1992: T.R.Bryce, “The role of Telipinu, the Priest, in the Hittite Kingdom,” *Hethitica 11*, 1992: 5-18.
- Bryce 2003: T.Bryce, *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East. The Royal Correspondence of the Late Bronze Age*, London - New York 2003.
- Bryce 2005: T.Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, New York 2005.
- Carruba 1977: O.Carruba, “Beiträge zur Mittelhethitischen Geschichte”, *SMEA 18*, 1977: 137-174; 175-195.
- Carruba 2005: O.Carruba, “Tuthalija I. (und Hattusili II.)”, *AoF 32*, 2005: 246-271.
- Cate 1968: H.J.Houwink ten Cate, “Muwatallis’ “Prayer to be Spoken in an Emergency,” an Essay in Textual Criticism”, *JNES 27*, 1968: 204-208.
- Cate 1998: H.J.Houwink ten Cate, “An Alternative Date for the Sunassuras Treaty (KBo 1.5),” *AoF 25*, 1998: 34-53.
- Cavaignac 1931: E.Cavaignac, “L’extension de la zone des Gasgas à l’Ouest”, *RHA 4*, 1931: 101-110.
- Cohen 2001: Y.Cohen, “The "Unwritten Laws" of the Hittites: the case of *natta ara Expression*”, Akten des IV.Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, IV.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri”, *StBoT 45*, 2001: 73-82.
- Cohen 2002: Y.Cohen, *Taboos and Prohibitions in Hittite Society. A Study of the Hittite Expression natta āra ('not permitted')*, THeth 24, Heidelberg 2002.
- Collins 2007: B.J.Collins, *The Hittites and Their World*, Atlanta 2007.
- Cornelius 1958a: Fr.Cornelius, “Geographie des Hethiterreiches”, *Or. 27*, 1958: 225-251, 373-398.
- Cornelius 1958b: Fr.Cornelius, “Zur Hethitischen Geographie”, *RHA 62*, 1958, : 1-17.
- Cornelius 1963: Fr.Cornelius, “Neue Aufschlüsse hethitischen Geographie”, *Or. NS 32*, 1963: 233-245.

- Dardano 2010: P.Dardano, “Guardare gli occhi del re”: per l’analisi di una formula antico-ittita, *Gs Neu*, 2010: 47-60.
- Driesch 1976: A.von Driesch, “Körtepe Hayvan Kemikleri”, *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 27-31.
- Duru 1979a: R.Duru, “Değirmentepe Höyüğü Kazısı, 1973. Levha 1-6.” *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 13-18.
- Duru 1979b: R.Duru, *Keban Projesi Değirmentepe Kazısı 1973, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: III, No: 2*, Ankara 1979.
- Easton-Hawkins-Sherratt-Sherratt: D.F. Easton-J.D.Hawkins-A.G.Sherratt-E.S. Sherratt, “Troy in recent perspective”, *AnSt* 52, 2002: 75-109.
- Erder 1974: C.Erder, “Eski Pertek’te XVI. Yüzyıla Ait İki Camii Kurtarma Çalışmaları. Levha 134-138.” *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 163-165.
- Ertem 1973: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara 1973.
- Ertem 1972: H.Ertem, “Han İbrahim Şah Kazısı, 1970. Levha 40-49.” *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3*, 1972: 63-68.
- Ertem 1974: H.Ertem, “Han İbrahim Şah Kazısı, 1971. Levha 55-67”, *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 59-63.
- Ertem 1979: H.Ertem, “Korucutepe Kazısı, 1973. Levha 10-15.”, *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 33-36.
- Ertem 1980: H.Ertem, *Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, AÜDTCFY 295*, Ankara 1980.
- Ertem 1982a: H.Ertem, “Korucutepe Kazısı, 1974, 1975. Levha 1-12” *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7*, 1982: 1-5.
- Ertem 1982b: H.Ertem, *Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazısı 1970-1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: III, No: 3*, Ankara 1982.
- Ertem 1990: H.Ertem, “Korucutepe’nin Hititler Devrindeki Adı Hakkında”, *X.T.T. Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt (10)*, 1990: 577-583.

- Esin 1970: U.Esin, "Tepecik Kazısı 1968 Yılı Ön Raporu", *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1*, 1970: 147-172.
- Esin 1971: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1969. Levha 80-99.", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2*, 1971: 107-117.
- Esin 1972: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1970. Levha 99-120." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 3*, 1972: 139-147.
- Esin 1974: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1971", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 137-160.
- Esin 1976a: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1971. Levha 97-111.", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 109-121.
- Esin 1976b: U.Esin, "Tülintepe Kazısı, 1972. Levha 76-94.", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976b: 119-133.
- Esin 1979a: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1973. Levha 46-65.", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 79-94.
- Esin 1979b: U.Esin, "Tülintepe Kazısı, 1973. Levha 66-77.", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 115-119.
- Boessneck-Driesch 1979: 95-96.
- Esin 1982: U.Esin, "Tepecik Kazısı, 1974. Levha 53-78.", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7*, 1982: 71-118.
- Esin-Arsebük 1974: U.Esin-G.Arsebük, "Tülintepe Kazısı, 1974. Levha 112-123."; *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 137-141.
- Esin-Arsebük 1982: U.Esin-G.Arsebük, "Tülintepe Kazısı, 1974. Levha 79-98.", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:7*, 1982: 119-125.
- Forlanini 1992: M.Forlanini, "Uda, un cas probable d'homonymie," *Hethitica 10*, 1992: 109-127.
- Forlanini 1998: M.Forlanini "L'Anatolia occidentale e gli Hittiti: appunti su alcune recenti scoperte e le loro conseguenze per la geografia storica", *SMEA 40*, 1998: 219-253.

- Forlanini 2010: M.Forlanini, “Deportati e mercenari dall’Anatolia occidentale all’alto Eufrate sotto l’impero ittita,” *Fs Archi*, 2010: 152-163.
- French 1971: D.Fernch, “Aşvan Kazısı, 1969. Levha 29-33”, *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:2*, 1971: 31-33.
- French-Mitchell-Diamant-Mcnicoll-Helms 1972: D.French-S.Mitchell-S.Diamant-A.Mcnicoll-S.Helms, “Aşvan Kazıları, 1970. Levha 32-39”, *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3*, 1972: 45-53.
- French-Mitchell 1976: D.H.French-S.Mitchell, “Aşvan Kazıları, 1972. Levha 20-28”, *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:5*, 1976: 13-18.
- French 1970: D.H.French, “1968 Aşvan Kazısı Ön Raporu”, *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: I*, 1970: 53-56.
- French 1974: D.H.French, “Aşvan Kazıları, 1971. Levha 46-54”, *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4*, 1974: 25-41.
- French 1979: D.H.French, “Aşvan Kazıları, 1973.”, *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:6*, 1979: 1-5.
- Freu 1992: J.Freu, “Les guerres syriennes de Suppiluliuma et la fin de l’ère amarnienne,” *Hethitica 11*, 1992: 39-101.
- Freu 2007: J.Freu, “La bataille de Niğrija, RS 34.165, KBo 4.14 et la correspondance assyro-hittite”, *Fs Koşak*, 2007: 271-292.
- Fritzsche 2011: E.Fritzsche, “GA.KIN.AG EMSU im Hethitischen”, *AoF 38*, 2011: 15-62.
- Gander 2011: M. Gander, *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder* , *THeth 27*, 2011.
- Garelli 1963: P.Garelli, *Les Assyriens en Cappadoce*, Paris 1963.
- Garstang-Gurney 1959: J.Garstang-O.R.,Gurney, (*The Geography of the Hittite Empire*), London 1959.
- Goedegebuure 2007: P.Goedegebuure, “Let only Neša become populous!” and more Philological Notes on Old Hittite, *Fs Koşak*, 2007: 305-312.
- Goetze 1940: A.Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven 1940.
- Groddek 2004: D.Groddek, “Review of Torri, G.-Texte aus Stadtpalnquadrat L/18, III.Teil. (KBo 45). Gebr. Mann Verlag, Berlin, 2003.”, *BiOr 61*, 2004: 353-355.
- Groddek 2006: D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 60, DBH 20*,

- 2006.
- Groddek 2008a: D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription KBo 22*, DBH 24, 2008.
- Groddek 2008b: D.Groddek, *Hethitische Texte in Transkription KBo 50*, DBH 28, 2008.
- Gromova 2007: D.Gromova, "Hittite Role in Political History of Syria in the Amarna Age Reconsidered," *UF 39*, 2007: 277-309.
- Gurney 1983: O.R.Gurney, "The Hittite Title *tuhkanti-*," *AnSt 33*, 1983: 97-101.
- Gurney 1993: O.R.Gurney, "The Treaty with Ulmi-Tešub," *AnSt 43*, 1993: 13-28.
- Gurney 2002: O.R.Gurney, "The Authorship of the Ulmi-Tešub Treaty", *Gs.Imparati*, 2002: 339-344.
- Günay 1976: R.Günay, "Yeniköy Höyüğü 1972 Kazısı II. Ve III.Kat Mimarisi Genel Özellikleri. Levha 118-119." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No:5*, 1976: 183.
- Günbattı 2002: C.Günbattı, "Kültepe'de Kervan Güzergahlarına Işık Tutan İki Yeni Metin", *Archivum Anatolicum 5*, 2002: 79-91.
- Günbattı 2005: C.Günbattı, "Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni", *Bulleten Cilt: 69; Sayı: 256*, 2005: 759-779.
- Güterbock 1944: H.G.Güterbock, "Zile Yakınında Maşat'tan Gelme Bir Eti Mektubu", *AÜDTCFD 2/3*, 1944: 389-397/399-405.
- Güterbock 1956: H.G.Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II," *JCS 10*, 1956: 41-68, 75-98, 107-130.
- Güterbock 1961: H.G.Güterbock, "The North-Central Area of Hittite Anatolia", *JNES 20*, 1961: 85-97.
- Güterbock 1971: H.G.Güterbock, "Korucutepe Kazısı, 1969. Mühür Baskıları." *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2*, 1971: 57.
- Güterbock 1973a: H.G.Güterbock, "Hittite Hieroglyphic Seal Impressions from Korucutepe", *JNES 32*, 1973: 135-147.
- Güterbock 1973b: H.G.Güterbock, "*Ḫattušili II once more*," *JCS 25*, 1973: 100-104.
- Haas-Wäfler 1976: V.Haas-M.Wäfler, "Bemerkungen zu ^Eḫalentu(wa)", *UF 8*, 1976: 66-99.
- Haas-Wegner 2001: V.Haas-I.Wegner, "Hethitologische Notizen", *AoF 28*, 2001: 120-123.
- Haas 1994: V.Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, Leiden 1994.
- Haas 2006: V.Haas, *Die hethitische Literatur*, Berlin-New York 2006.
- Hagenbuchner 1989a: A.Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter, I.Teil*, THeth. 15, 1989.
- Hagenbuchner 1989b: A.Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter, II.Teil, Die Briefe*

mit Transkription, Übersetzung, und Kommentar, THeth. 16, 1989.

- Harmankaya-Tanıncı 1996: S.Harmankaya-O.Tanıncı, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri I*, İstanbul 1996.
- Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1997: S.Harmankaya-O.Tanıncı-M.Özbaşaran, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri II*, İstanbul 1997.
- Harmankaya-Tanıncı-Özbaşaran 1998: S.Harmankaya-O.Tanıncı-M.Özbaşaran, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri III*, İstanbul 1998.
- Harmankaya-Erdoğan 2002: S.Harmankaya,-B.Erdoğan, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IVa*, İstanbul 2002.
- Harmankaya-Erdoğan 2002: S.Harmankaya,-B.Erdoğan, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri IVb*, İstanbul 2002.
- Harper 1970: R.P.Harper, "1968 Pağnik Öreni, Kaşpınar Kazısı" *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, Yayın: 1*, 1970: 131-134.
- Harper 1971: R.P.Harper, "Pağnik Öreni Kazısı, 1969. Levha 62-72." *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 2*, 1971: 91-94.
- Harper 1972: R.P.Harper, "Pağnik Öreni Kazısı, 1970. Levha 81-94." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, Yayın: 3*, 1972: 119-121.
- Harper 1974: R.P.Harper, "Pağnik Öreni Kazıları, 1971. Levha 85-96." *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 4*, 1974: 103-105.
- Hauptmann 1970: H.Hauptmann, "Norşun-Tepe 1968 Kazıları Ön Raporu", *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, Yayın: 1*, 1970: 103-113.
- Hauptmann 1969-1970: H.Hauptmann, "Norşuntepe Historische Geographie und Ergebnisse der Grabungen 1968/69", *IM 19-20*, 1969-1970: 21-78.
- Hauptmann 1971: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazısı 1969. Levha 47-61", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 2*, 1971: 71-79.
- Hauptmann 1972: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazısı, 1970. Levha 57-80.", *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 3*, 1972: 87-101.
- Hauptmann 1974: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazıları, 1971, Levha 68-84.", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No:*

- 4, 1974: 71-82.
- Hauptmann 1976a: H.Hauptmann, "Körtepe Kazıları, 1972." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5, 1976: 25-26.*
- Hauptmann 1976b: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazıları, 1972", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5, 1976: 41-59.*
- Hauptmann 1979: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazıları, 1973. Levha 16-45" *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6, 1979: 43-60.*
- Hauptmann 1982: H.Hauptmann, "Norşun Tepe Kazıları, 1974. Levha 13-52.", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, 1982: 15-70.*
- Hauptmann 1998-2001: H.Hauptmann, "Norşuntepe", *RIA 9 (Nab-Nuzi), 1998-2001: 596-604.*
- Hawkins 1993-1997: J.D.Hawkins, "Melid (Malatya, Arslan-Tepe). A. Historisch", *RIA 8, 1993-1997: 35-41.*
- Hawkins 1998a: J.D.Hawkins, "The Land of Işuwa: Hieroglyphic Evidence", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, 1998: 281-295.*
- Hawkins 1998b: J.D.Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira: Tarkondemos, Boğazköy sealings and Karabel," *AnSt 48, 1998: 1-31.*
- Heinhold-Krahmer 1977: S.Heinhold-Krahmer, *Arzawa. Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen*, THeth. 8, Heidelberg 1977.
- Heinhold-Krahmer 2004: S.Heinhold-Krahmer, "Ist die Identität von Ilios mit Wiluša endgültig erwiesen?", *SMEA 46, 2004: 29-57.*
- Heinhold-Krahmer 2007: S.Heinhold-Krahmer, "Drei Fragmente aus Berichten über die Taten Šuppiluliumas I.?", *Fs Kořak, 2007: 367-383.*
- Hoffner-Melchert 2002: H.A.Hoffner-H.C.Melchert, "A Practical Approach to Verbal Aspect in Hittite", *Gs Imparati, 2002: 377-390.*
- Hoffner 1971: H.A.Hoffner, "Hittite ega- and egan-," *JCS 24, 1971: 31-36.*
- Hoffner 1989: H.A.Hoffner, "The Ulmiteřub Treaty (KBo 4.10 = CTH 106) with a New Join," *Fs T.Özgiç, 1989: 199-203.*
- Hoffner 2001: H.A.Hoffner, "Alimenta Revisited," *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, StBoT 45, 2001: 199-212.*
- Hoffner 2002: H.A.Hoffner, "Before and After: Space, Time, Rank and Causality," *Fs Popko, 2002: 163-169.*
- Hoffner 2003: H.A.Hoffner, "On a Hittite Lexicographic Project," *JAOS 123, 2003:*

- 617-626.
- Hout 1989: T.P.J.van den Hout, "A chronology of the Tarhuntassa-Treaties", *JCS* 41, 1989: 100-114.
- Hout 1994: T.P.J.van den Hout, "Review of Keilschrifturkunden aus Boghazköi 60 Texte verschiedenen Inhalts, H.Klengel", *BiOr* 51, 1994: 119-126.
- Hout 1995: T.P.J.van den Hout, *Der Ulmitešub-Vertrag*, StBoT 38, 1995.
- İlter 1976: İ.İlter, "Karamağara Köprüsü Sökümü. Levha 120-131.", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 195-203.
- Imparati 1977: F.Imparati, "Le istituzioni culturali del ^{na}4hekur e il potere centrale ittita", *SMEA* 18, 1977: 19-63.
- Imparati 1990: F.Imparati, "Obligations et manquements culturels envers la divinité Pirwa", *Or.* 59, 1990: 166-187.
- 1968 Yaz Çalışmaları,
Kammenhuber 1976: ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın:1, Ankara 1970.
A.Kammenhuber, *Orakelpraxis, Träume und Vorzeichenschau bei den Hethitern*, THeth 7, Heidelberg 1976.
- Kapelus 2010: M.Kapelus, "À propos du culte des ancêtres. Un aspect de la notion de l'âme chez les Hittites", *BiOr* 67, 2010: 259-269.
- Karasu 2002: C.Karasu, "The Great Sea According to the Hittite Texts," *Fs Popko*, 2002: 197-203.
- Karasu 2007: C.Karasu, "Some Observations on Katapa", *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 373-381.
- Keban Projesi 1969: Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2, Ankara 1971.
- Keban Projesi 1970: Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3, Ankara 1972.
- Keban Projesi 1971: Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4, Ankara 1974.
- Keban Projesi 1972: Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5, Ankara 1976.
- Keban Projesi 1973: Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6, Ankara 1979.
- Keban Projesi 1974-1975: Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, Ankara 1982.
- Kinal 1953: F.Kinal, *Arzawa Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*, Ankara 1953.
- Kitchen 1962: K.A.Kitchen, *Suppiluliuma and the Amarna Pharaohs*, Liverpool 1962.
- Klengel 1963: H.Klengel, "Zum Brief eines Königs von Hanigalbat (IBoT I 34)", *Or.*

- 32, 1963: 280-291.
- Klengel 1968: H.Klengel, "Die Hethiter und Išuwa", *OA* 7, 1968: 63-76.
- Klengel 1975: H.Klengel, "Neue Quellen zur Geschichte Nordsyriens im 2. Jahrtausend v.u.Z.", *AoF* 2, 1975: 47-64.
- Klengel 1976: H.Klengel, "Nochmals zu Išuwa", *OA* 15, 1976: 85-89.
- Klengel 1976-1980: H.Klengel, "Išuwa", *RIA* 5, 1976-1980: 214-215.
- Klengel 1979: H.Klengel, "Handel und Kaufleute im hethitischen Reich", *AoF* 6, 1979: 69-80.
- Klengel 1990: H.Klengel, "Anatolische Königtümer der Hethiterzeit", *X.Türk Tarih Kongresi Bildirileri II.Cilt*, 1990: 565-576
- Klengel 1999: H.Klengel, *Geschichte des Hethitischen Reiches*, HbOr I/34, 1999.
- Klengel 1998-2001: H.Klengel, "Nuhašše", *RIA* 9 (*Nab-Nuzi*), 1998-2001: 610-611.
- Klengel 2002: H.Klengel, "An der Hand der Gottheit". Bemerkungen zur "Umarmungsszene" in der hethitischen Tradition, *Fs Popko*, 2002: 205-210.
- Klengel 2006: H.Klengel, "Studien zur hethitischen Wirtschaft, 2: Feld- und Gartenbau," *AoF* 33, 2006: 3-21.
- Klinger-Neu 1990: J.Klinger-E.Neu, "War die erste Computer-Analyse des Hethitischen verfehlt?", *Hethitica* 10, 1990: 135-160.
- Klinger 1998: J.Klinger, "Zur Historizität einiger hethitischer Omina", *AoF* 25, 1998: 104-111.
- Klinger 2001: J.Klinger, "Historiographie als Paradigma. Die Quellen zur hethitischen Geschichte und ihre Deutung", Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, IV.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri", *StBoT* 45, 2001: 272-291.
- Klinger 2002a: J.Klinger, "Die hethitisch-kaškäische Geschichte bis zum Beginn der Großreichszeit", *Gs Imperati*, 2002: 437-451.
- Klinger 2002b: J.Klinger, "Zum "Priestertum" im hethitischen Anatolien," *Hethitica* 15, 2002: 93-111.
- Klinger 2003: J.Klinger, "Zur Paläographie akkadischsprachiger Texte aus Hattuša," *Fs Hoffner*, 2003: 237-248.
- Klinger 2005: J.Klinger, "Das Korpus der Kaškäer-Texte", *AoF* 32, 2005: 347-359.
- Kock-Malec-Storch 1974: Von D.Kock,-F.Malec,-G.Storch, "Norşuntepe Küçük Memeli Hayvan Kalıntıları" *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4, 1974: 85.*

- Konyar 2004: E.Konyar, "The Old Hittite Presence in the East of Euphrates in the Light of the Stratigraphical Data from Elazığ/İmikuşağı", *27 Kasım 2004 İstanbul Alman Arkeolojisi "Hititoloji Arkeolojisinde Sistemleştirme ve Kronoloji"*, *Atölye Çalışması Bildirisi*.
- Konyar 2007: E.Konyar, "Elazığ-İmikuşağı Höyüğü'nde Eski Hitit Dönemi: Startigrafi ve Çanak Çömlek", *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 405-415.
- Koşak 1998: S.Koşak, *Konkordanz der Keilschrifttafeln III/1*, StBoT 42, Wiesbaden 1998.
- Koşay 1976: H.Z.Koşay, "Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970 Çalışmaları", *ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: III, No: I*, Ankara 1976.
- Koşak 1994: S.Koşak, "Buchbesprechung", *ZA* 84, 1994: 288-290.
- Koşay 1970: H.Z.Koşay, "Pulur (Sakyol) Kazısı, 1968 Ön Raporu." *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1*, 1970: 139-142.
- Koşay 1971: H.Z.Koşay, "Pulur (Sakyol) Kazısı, 1969. Levha 73-79." *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2*, 1971: 99-101.
- Koşay 1972: H.Z.Koşay, "Pulur (Sakyol) Kazısı, 1970. Ek: Martin E.Weaver, Pulur Sunağı: Durumu, Korunma ve Saklanması için Tavsiye Edilen Yöntemler. Levha 95-98." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3*, 1972: 127-132.
- Koşay 1976: H.Z.Koşay, "Yeniköy Höyüğü Kazısı, 1972. Levha 100-119." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 175-182.
- Koyunlu 1976a: A.Koyunlu, "Etnohistorya Yönünden Elazığ, Munzuroğlu Köyünde Bir Evin İnceleme Denemesi. Levha 132-136.", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 215-218.
- Koyunlu 1976b: A.Koyunlu, "Til Köyünde Tahta Kilit (Levha 137-138).", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5*, 1976: 218.
- Koyunlu 1979: A.Koyunlu, "Elazığ Ağmezra Köyünde Değirmen Yapısı ve Yapım Özellikleri. Levha 96-104." *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 143-149.
- Koyunlu 1982a: A.Koyunlu, "Munzuroğlu Köy Yerleşmesi-Konut Yapıları ile ilgili Gözlemler. Levha 135-151.", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7*, 1982: 233-247.

- Koyunlu 1982b: A.Koyunlu, “Munzuroğlu Köyünde Ağa Konağı. Levha 152-157.” *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, 1982: 267-272.*
- Kökten 1971: K.Kökten, “Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1969. Levha 11-21.”, *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2, 1971: 13-16.*
- Kökten 1972: K.Kökten, “Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1969. Levha 1-10.” *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3, 1972: 1-2.*
- Kökten 1974: K.Kökten, “Keban Baraj Gölü Alanında Dip Tarih Araştırmaları, 1971. Levha 1-30.”, *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4, 1974: 1-5.*
- Kökten 1976: K.Kökten, “Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1972. Levha 1-18.” *Keban Projesi 1972 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5, 1976: 1-3.*
- Köroğlu 1996: K.Köroğlu, *Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi*, İstanbul 1996.
- Krahmer 1977: S.Heinhold-Krahmer, *Arzawa. Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen*, THeth 8, Heidelberg 1977.
- Krahmer 2001-2002: S.Heinhold-Krahmer, “Anmerkungen zu StBoT 38, Review of: Hout Th.P.J. van den 1995c”, *AfO 48-49, 2001-2002: 90-104.*
- Krahmer-Hoffman-Kammenhuber-Mayer 1979: S.Heinhold-Krahmer-I.Hoffmann-A.Kammenhuber-G.Mauer, *Probleme der Textdatierung in der Hethitologie (Beiträge zu umstrittenen Datierungskriterien für Texte des 15. bis 13. Jahrhunderts v.Chr.)*, Heidelberg 1979.
- Kuban 1970: D.Kuban, “1968 Yazında Keban Barajı Bölgesinde Köy Mimarisi İncelemeleriyle İlgili Ön Raporu” *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: I, 1970: 173-177.*
- Laroche 1946-1947: E.Laroche, *Recherches sur les noms des dieux hittites*, Paris 1946-1947.
- Laroche 1966: E.Laroche, *Les Noms des Hittites*, Paris 1966.
- Laroche 1970: E.Laroche, “Sur le Vocabulaire De L’Hauspicine Hittite”, *RA 64, 1970: 127-139.*
- Laroche 1971: E.Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris 1971.
- Lebrun 1976: R.Lebrun, *Samuha Foyer Religieux de L’Empire Hittite*, Louvain 1976.
- Lebrun 1980: R.Lebrun, *Hymnes et Prières Hittites*, Neuve 1980.
- Lebrun 2007: R.Lebrun, “TYNNA, la cappadocienne”, *Fs Koşak, 2007: 459- 466.*

- Liverani 2004: M.Liverani, *Myth and Politics in Ancient Near Eastern Historiography*, Ithaca 2004.
- Loon-Buccellati 1970: M.van Loon-G.Buccellati, “Şikago ve Kalifornia Üniversiteleri 1968 Korucutepe Kazısı Raporu,” *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1*, 1970: 73-87.
- Loon 1971: M.von Loon, “Korucutepe Kazısı, 1969. Mimari ve Genel Buluntular. Levha 42-46.”, *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2*, 1971: 47-56.
- Loon-Güterbock 1972: M.van Loon-H.G.Güterbock, “Korucutepe Kazısı, 1970. Levha 54-56.”, *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3*, 1972: 79-86.
- Macqueen 2001: J.G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Ankara 2001.
- Marazzi 1979: M.Marazzi, “Zwei Randbemerkungen zu den bēl madgalti-Instruktionen”, *VO 2*, 1979: 79-86.
- Marizza 2006: M.Marizza, “La carica di GAL DUMU^{MES} É.GAL nel Regno ittita”, *SMEA 48*, 2006: 151-175.
- Marizza 2009: M.Marizza, *Lettere ittite di re e dignitari*, Brescia 2009.
- Martino-Imparati 2001: S.de Martino-F.Imparati, “Observations on Hittite International Treaties, Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, IV.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri”, *StBoT 45*, 2001: 347-363.
- Martino 1999: S.de Martino, “Ura and the boundaries of Tarhuntašša,” *AoF 26*, 1999: 291-300.
- Martino 2005: S.de Martino, “Hittite Letters from the Time of Tuthaliya I/II, Arnuwanda I and Tuthaliya III”, *AoF 32*, 2005: 291-321.
- Martino 2010a: S.de Martino, “Ali-Šarruma, re di Išuwa”, *SMEA 52*, 2010: 109-112.
- Martino 2010b: S.de Martino, “Some Questions on the Political History and Chronology of the Early Hittite Empire”, *AoF 37*, 2010: 186-197.
- Martino 2009-2011: S.de Martino, “Šamuḫa”, *RIA 12*, 2009-2011: 1-2.
- Mascheroni 1984: L.M.Mascheroni, “Scribi hurriti a Boğazköy: una verifica prosopografica”, *SMEA 24*, 1984: 151-173.
- Mastrocinque 2007: A.Mastrocinque, “The Cilician God Sandas and the Greek Chimaera: Features of Near Eastern and Greek Mythology Concerning the Plague”, *JANER 7*, 2007: 197-217.
- Mazoyer 2002: M.Mazoyer, “À propos des sanctuaires de Telipinu,” *Hethitica 15*, 2002: 183-194.
- Melchert 2003: H.C.Melchert, *The Luwians*, HdOr I/68, Leiden-Boston 2003.

- Melchert 2007: H.C.Melchert, "The Borders of Tarhuntassa Revisited", *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 507-513.
- Monte 1992: G.F.del Monte, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6/2, Die-Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte, Supplement*, Wiesbaden 1992.
- Monte-Tischler 1978: G.F.del Monte-J.Tischler, *Die-Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte, Répertoire Géographiquedes Textes Cunéiformes 6*, Wiesbaden 1978.
- Neu 1974: E.Neu, *Der Anitta-Text*, StBoT 18, Wiesbaden 1974.
- Nowicki 1979: H.Nowicki, "Anhang zu hethitisch wa-al-ḫu-u-wa-an-te-eš (KUB XXXI 84 111 69)", *VO* 2, 1979: 87-91.
- Orlin 1970: L.L.Orlin, *Assyriens Colonies in Cappadocia*, The Hague/Paris 1970.
- Otten 1963: H.Otten, I. Neue Quellen zum Ausklang des Hethitischen Reiches, *MDOG* 94, 1963: 1.
- Otten 1972: H.Otten, Hahhum, *RIA* 4, 1972: 48.
- Otten-Rüster 1972: H.Otten-C.Rüster, "Textanschlüsse von Boğazköy-Tafeln (1-10)", *ZA* 62, 1972: 102-108.
- Otten-Rüster 1977: H.Otten-C.Rüster, "Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy-Tafeln", *ZA* 67, 1977: 53-63.
- Ödekan 1972: A.A.Ödekan, "Keban Bölgesinde Köy Mimarisi ile İlgili Çalışmalar, 1970. Levha 121-122." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3*, 1972: 159.
- Öğün 1971: B.Öğün, "Haraba Kazıları, 1969. Levha 34-41.", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri:I, No:2*, 1971: 39-42.
- Öğün 1972: B.Öğün, "Haraba Kazısı, 1970. Levha 50-53.", *Keban Projesi 1970 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri:I, Yayın: 3*, 1972: 75-76.
- Öğün 1979: B.Öğün, "Haraba Kazısı, 1973. Levha 7-9.", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6*, 1979: 25-28.
- Özgüç 2009: N.Özgüç, *Samsat. Sümeysat, Samosata, Kumaha, Hahha, Hahhum: Bir başkent ve Kalenin Uzun Yaşamının 6000 Yıllık Döneminden Kesitler*, Ankara 2009.
- Patri 2007: S.Patri, *L'alignement syntaxique dans les langues indo-européennes d'Anatolie*, StBoT 49, Wiesbaden 2007.
- Peters 1972: E.Peters, "Altınova'daki Kerpiç Evler. Levha 123-141.", *Keban Projesi*

- 1970 *Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3, 1972: 163-172.*
- Peters 1979: E.Peters, "Altınova'daki Halk Mimarlığında Erzak Saklama. Levha 78-85.", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 6, 1979: 127-134.*
- Peters 1982: E.Peters, "Keban Yöresinde Kırsal Yapı Biçimleri. Levha 113-134." *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, 1982: 201-215.*
- Peters-Tessensohn 1982: E.W.Peters-M.Tessensohn, "Altınova Alişam Köyündeki Bezek ve Yazıtlar. Levha 99-112." *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, 1982: 139-164. Esin-Arsebük 1982: 119-125.*
- Prechel 2002: D.Prechel, "Betrachtungen zum Ritual der Pupuwanni", *Fs Popko, 2002: 277-288.*
- Rieken 1999: E.Rieken, *Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen, StBoT 44, Wiesbaden 1999.*
- Roos 2007: J. de Roos, "Two New Votive Texts," *Fs Košak: 593-597.*
- Rost 1963: L.Rost, "Zu den hethitischen Bildbeschreibungen", *MIO 8, 1963: 161-217.*
- Roszkowska Mutschler 2005: H.Roszkowska Mutschler, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 45, DBH 16, Dresden 2005.*
- Rüster-Neu 1973: C.Rüster-E.Neu, *Hethitischen Zeichenlexikon, Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten, StBoT 2 1989.*
- Salvini 1994: M. Salvini, "Una lettera di Hattušili I relativa alla spedizione contro Hahhum", *SMEA 34, 1994: 61-80.*
- Savaş 1997: S.Ö.Savaş, "Birkaç Hitit Kentinin Lokalizasyonu Hakkında", *Gs Bilgiç, 1997: 269-289.*
- Savaş 2001: S.Ö.Savaş, "Kizzuātınalı Büyük Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın Evlilik Anıtı ile Ölüm Anıtı", *La Cilicie: Escapes et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale 1999, Varia Anatolica 13, 2001: 95-114.*
- Savaş 2006: S.Ö.Savaş, *Çiviyazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı, TTKY, Ankara 2006.*
- Savaş 2007: S.Ö.Savaş, "Eski Bir Sorunun Peşinde: Anadolu (Hitit-Luvi) Hieroglifli Yazıtlar Işığında "Maša memleketi"nin Yeri," *Fs Dinçol-Dinçol, 2007: 657-681.*

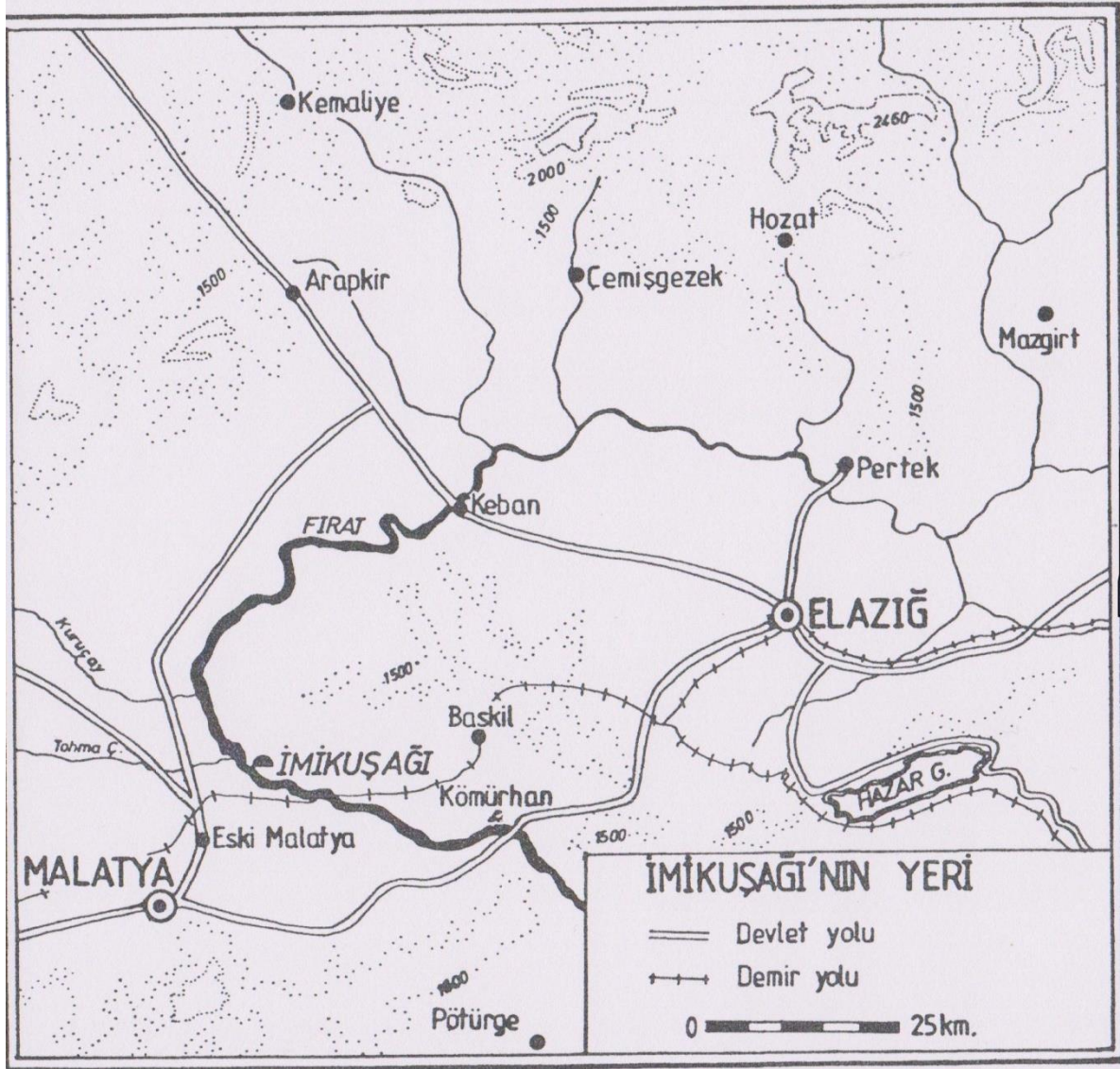
- Schwemer 2001: D.Schwemer, *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*, Wiesbaden 2001.
- Schwemer 2005/2006: D.Schwemer, "Lehnbeziehungen zwischen dem Hethitischen und dem Akkadischen," *Afo* 51, 2005/2006: 220-234.
- Schuol 1994: M.Schuol, "Die Terminologie des hethitischen SU-Orakels. Eine Untersuchung auf der Grundlage des mittelhethitischen Textes KBo XVI 97 unter vergleichender Berücksichtigung akkadischer Orakeltexte und Lebermodelle," *AoF* 21, 1994: 73-124.
- Serdaroğlu 1970: Ü.Serdaroğlu, "Ağın ve Kalaycık Kazıları Ön Raporu", *1968 Yaz Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1, 1970: 29-39.
- Serdaroğlu 1971a: Ü.Serdaroğlu, "Ağın ve Kalaycık Kazıları, 1969. Levha 22-28.", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2, 1971: 23-26.
- Serdaroğlu 1971b: Ü.Serdaroğlu, "Ağın-Kemaliye Yolu Üzerindeki Arnavut Hanı. Ek Ağın Çevre Yolları. Levha 110-119.", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2, 1971: 139-143.
- Serdaroğlu 1972: Ü.Serdaroğlu, "Ağın ve Kalaycık Kazıları, 1970. Levha 11-31." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 3, 1972: 7-23.
- Serdaroğlu 1974: Ü.Serdaroğlu, "Ağın ve Kalaycık Kazıları, 1971. Levha 31-45.", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4, 1974: 13-18.
- Serdaroğlu 1976: Ü.Serdaroğlu, "Ağın ve Çevresinde Araştırmalar, 1972. Levha 19 *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 5, 1976: 9-10.
- Sevin 1987: V.Sevin, "Elazığ-Bingöl Yüzey Araştırması 1987" *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1989: 451-501.
- Sevin 1995: V.Sevin, *İmikuşağı I* (6.-1. *Yapı Katları*), İmikuşağı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi: VI-Sayı: 47, Ankara 1995.
- Sideltsev 2011: A.V.Sideltsev, "Clitic Doubling: A New Syntactic Category in Hittite", *AoF* 38, 2011: 81-91.
- Singer 1985: I.Singer, "The Battle of Niḫriya and the End of the Hittite Empire," *ZA* 75, 1985: 100-123.
- Singer 1996: I.Singer, *Muwatalli's Prayer to The Assembly of Gods Through The Storm-God of Lightning*, Atlanta-Georgia, 1996.

- Singer 1999: I.Singer, "The Head of the MUBARRÛ-men on Hittite Seals", *ArOr* 67, 1999: 649-653.
- Singer 2002: I.Singer, *Hittite Prayers*, Leiden Köln 2002.
- Soysal 1989: O.Soysal, "Der Apfel möge die Zähne nehmen!", *Or NS* 58, 1989: 171-192.
- Souček 1963: V.Souček, "Randnotizen zu den hethitischen Feldertexten", *MIO* 8, 1963: 368-382.
- Starke 1985: F.Starke, *Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift*, StBoT 30, Wiesbaden 1985.
- Starke 1990: F.Starke, *Untersuchungen zur Stammbildung des keilschriftluwischen Nomens*, StBoT 31, Wiesbaden 1990.
- Starke 2002: F.Starke, *Die Hethiter und ihr Reich das Volk der 1000 Götter*, Bonn 2002.
- Symington 1991: D.Symington, "Late Bronze Age Writing-Boards and their Uses: Textual Evidence from Anatolia and Syria", *AnSt* 41, 1991: 111-123.
- Taggar-Cohen 2006: A.Taggar-Y.Cohen, *Hittite Priesthood*, THeth 26, Heidelberg 2006.
- Taracha 1997: P.Taracha, "Zu den Tuthalija-Annalen (CTH 142)," *WO* 28, 1997: 74-84.
- Taracha 2007: P.Taracha, "More about Res Gestae in Hittite Historiography", *Fs Košak*, 2007: 659-664.
- Tischler 2002: J.Tischler, "Hethitische Äpfel," *Fs Popko*, 2002: 345-350.
- Torri 2005: G.Torri, "Militärische Feldzüge nach Ostanatolien in der mittelhethitischen Zeit", *AoF* 32, 2005: 386-400.
- Trémouille 1997: M.-C.Trémouille, *Hebat, une divinité syro-anatolienne*, Eothen 7, Firenze 1997.
- Tükel-Bakırer 1970: A.Tükel-Ö.Bakırer, "1968 Yılı Keban Projesi Restorasyon Çalışmaları Ön Raporu." *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, Yayın: I*, 1970: 183-186.
- Ünal 1974: A.Ünal, *Hattušili III. Teil 1: Hattušili bis zu seiner Thronbesteigung*, THeth. 3, Heidelberg 1974.
- Ünal 1983: A.Ünal, *Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni (KUB XXII 70=Bo 2011)*, AÜDTCFY 343, Ankara 1983.
- Ünal 1995: A.Ünal, "Miniszenzen an die Zeit der altassyrischen Handelskolonien in hethitischen Texten", *AoF* 22, 1995: 269-276.
- Ünal 1997: A.Ünal, "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *Gs Bilgiç*, 1997: 341-356.
- Wäfler 1974: M. Wäfler, "Norşun Tepe Luvi Hieroglifli Mühürler ve Mühür

- Baskıları”, *Keban Projesi 1971 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 4, 1974: 83-84.*
- Watkins 2010: C.Watkins, “Notes on the Hittite Funerary Ritual for a Prince or a Princess,” *Fs Hawkins, 2010: 244-248.*
- Weeden 2011: M.Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship, StBoT 54, Wiesbaden 2011.*
- Weidner 1923: E.F.Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien. Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boghazköi, 1923 Leipzig.*
- Weidner 1957-1958: E.Weidner, Die Feldzüge und Bauten Tiglatpilesers I, *AfO 18, 1957-1958: 342.*
- Whallon-Kantman 1970: R.Whallon,-S.Kantman, “Keban Barajı Su Birikim Alanı Yüzey Araştırması, 1967”, *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1, 1970: 1-6.*
- Whallon-Wright 1970: R.Whallon,-H.T.Wright, “1968 Yılı Fatmalı-Kalecik Kazısı Ön Raporu”, *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, Yayın: 1, 1970: 61-65.*
- Wilhelm 2010: G.Wilhelm, “Die Lesung des Namens der Göttin İŞTAR-li,” *Gs Neu, 2010: 337-344.*
- Yalçın 1982: H.Yalçın , “ Han İbrahim Şah (Esenkent) Köylüleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 7, 1982: 135-136.*
- Yaramancı 1970: A.Yaramancı, “Keban Projesi Jeofizik Araştırmaları, Ö Raporu” *1968 Yaz Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 1, 1970: 13-19.*
- Yaramancı 1971: A.Yaramancı, “Jeofizik Araştırmaları, 1969. Levha 1-10” *Keban Projesi 1969 Çalışmaları, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: I, No: 2, 1971: 1-5.*
- Yoshida 1996: D.Yoshida, *Untersuchungen zu den Sonnengöttern bei den Hethitern. Schwurgötterliste, helfende Gottheit, Feste, THeth 22, Heidelberg 1996.*

Harita 1: Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, 1982.

Harita 2: V.Sevin, İmikuşığı I: 4, 1995.

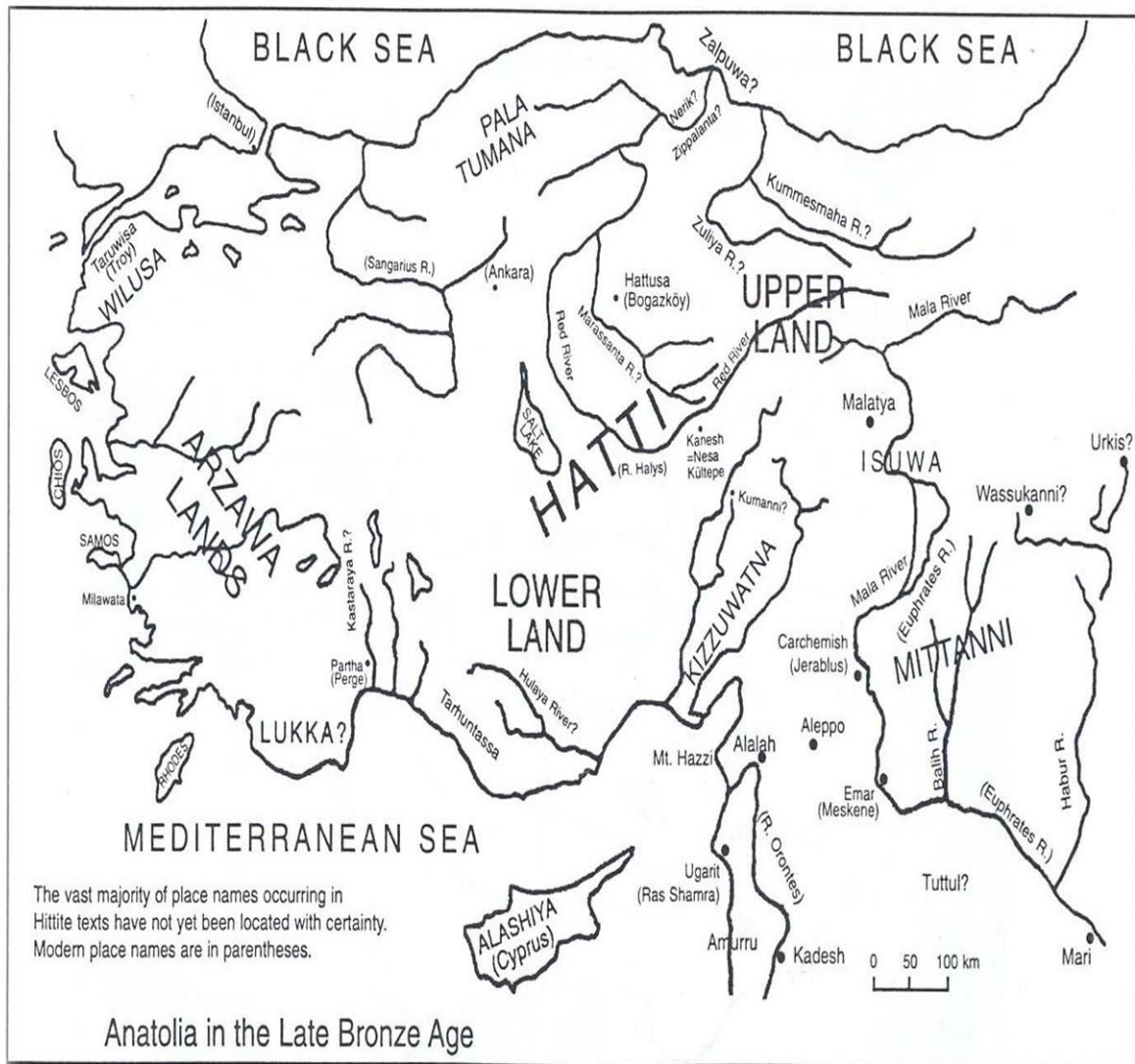

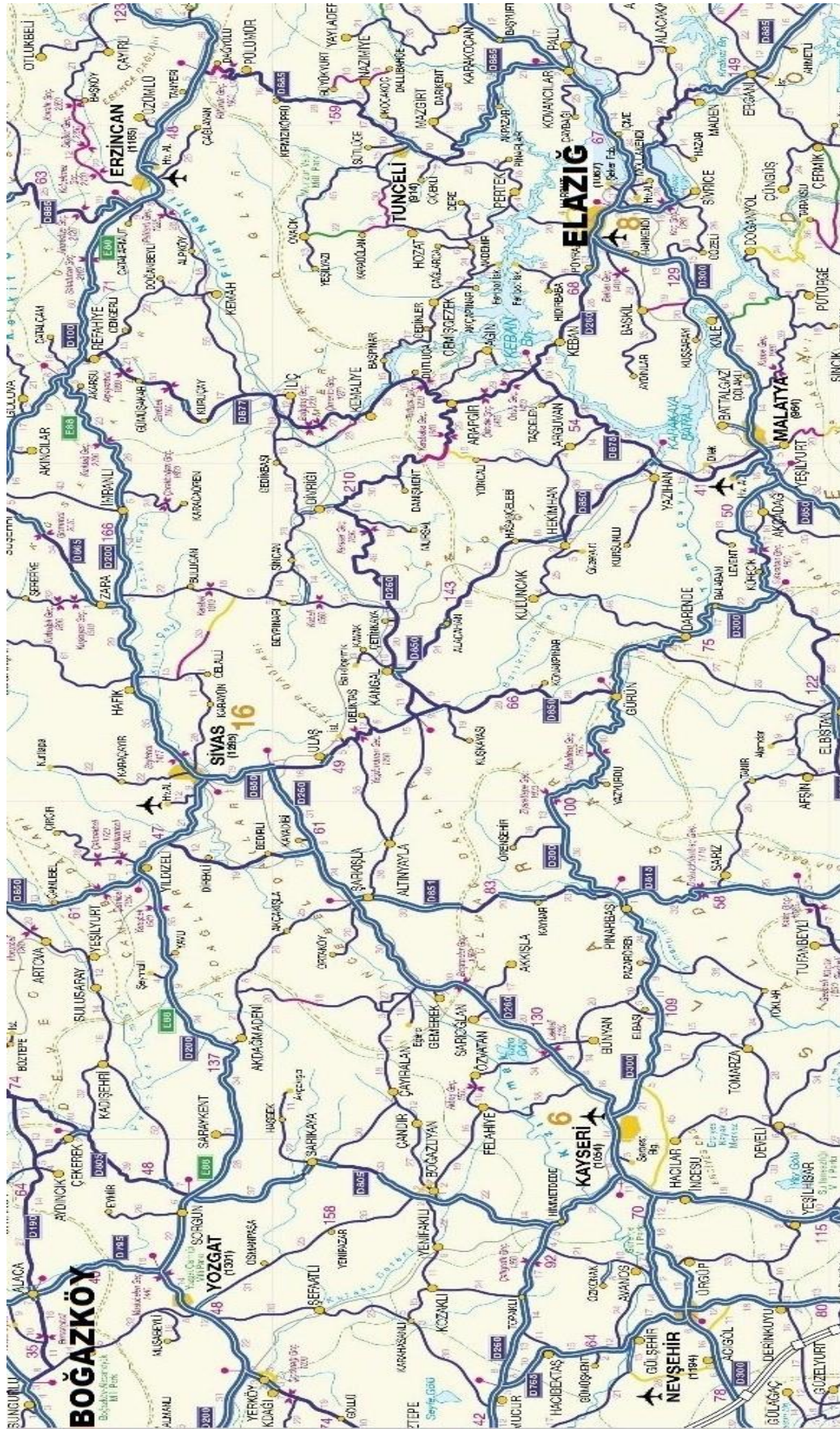
Harita 3: E.Konyar, Elazığ-İmikuşığı Höyüğü'nde Eski Hitit Dönemi: Startigrafî ve Çanak Çömlek, *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 405-415.

Harita 4: F.Starke, Die Hethiter und ihr Reich das Volk der 1000 Götter: 304-305, 2002.

Harita 5: G.Beckman, Hittite Diplomatic Texts: XI, 1996.

Harita 6: <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Haritalar/Turkiye2012.jpg>